

**ПРИВАТНА УСТАНОВА
«НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА»**

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

КОРОВЧЕНКО СЕРГІЙ ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 342.95

ДИСЕРТАЦІЯ

**ПЕРЕГЛЯД СУДОВИХ РІШЕНЬ ЗА НОВОВІЯВЛЕНИМИ
ОБСТАВИНАМИ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ**

Подається на здобуття наукового ступеня **кандидата юридичних наук**

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ С.В. Коровченко

Науковий керівник – **Пилипенко Володимир Пилипович**
доктор юридичних наук,
заслужений юрист України

Ужгород – 2025

АНОТАЦІЯ

Коровченко С.В. Перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Ужгород, 2025.

У дисертації розглянуто теоретико-правову характеристику перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами у забезпеченні права на захист у порядку адміністративного судочинства через вирішення таких наукових завдань, як: встановлення сутності права на захист у порядку адміністративного судочинства; визначення перегляду судового рішення в адміністративній справі у забезпеченні права на захист у порядку адміністративного судочинства; характеристиці нововиявлених обставин як підстави перегляду судового рішення у порядку адміністративного судочинства; з'ясуванні та обґрунтуванні авторського підходу до розумінні принципів, умов та гарантій законності перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами у забезпеченні права на захист у порядку адміністративного судочинства. На підставі здійсненого дослідження обґрунтовано такі висновки до першого розділу.

Встановлено, що право на захист відноситься до основоположних прав і свобод людини, ефективність реалізації якого характеризує дієвість та успішність державного механізму публічної влади, в цілому, і зокрема, встановлює якість здійснення судового контролю в країні.

Підкреслено, що право на захист є невідчужуваним правом людини. Акцентовано, що судовий захист справедливо розуміється як одна із найбільш дієвих та ефективних юрисдикційних форм захисту і поновлення порушених прав і свобод як фізичних осіб, так і юридичних осіб, незалежно

від їх організаційної форми діяльності, що закріплено у ряді міжнародних документів, зокрема, у Загальній декларації прав людини 1948 р. (ст. ст. 8, 10), Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. й Міжнародному пакту про громадянські і політичні права 1966 р..

Здійснено аналіз сутності таких нормативних конструкцій, як «право на захист» і «права на звернення до суду», «право на адміністративний позов», «право на захист в порядку адміністративного судочинства», «право на звернення до адміністративного суду», «право на подання адміністративного позову». Зроблено акцент на встановленні змісту поняття «право на захист у порядку адміністративного судочинства» через розкриття категорії «право на судовий захист».

Визначено, що у юридичних публікаціях розуміння права на судовий захист здійснюється через певні категоріальні підходи, де: в межах першого підходу встановлення змісту права на судовий захист виходить із застосування концепту гарантійних засобів дотримання законних прав та інтересів, що характеризується абсолютним значенням; в межах другого підходу до розуміння права особи на судовий захист визначається встановлення його процедурного змісту, що відображує його відносний характер, та його розуміння як базису для реалізації інших матеріальних прав.

Зроблено висновок, що право на захист є гарантією для здійснення інших прав, що корелюється із підходом, закріпленим в рішенні Конституційного Суду України від 8 квітня 2015 року № 3-рп/2015, де зроблено висновок, що право кожного на судовий захист є однією з конституційних гарантій реалізації інших прав і свобод, захисту їх від порушень і протиправних посягань.

Наголошено, що право на судовий захист реалізується у кожній формі судочинства, але при цьому має відносно різні процедури до здійснення.

Обґрунтовано висновок, що право на судовий захист розуміється як встановлене конституційними нормами суб'єктивна можливість та гарантія

належності здійснення інших прав і свобод, процедура реалізація якого залежить від характеру охоронюваних законом правовідносин та обраного способу відновлення порушеного іншого права.

Визначено, що інституціонально право на судовий захист розуміється як сукупність таких можливостей, як: доступ до суду, що регулюється в порядку чинного законодавства; дотримання предметної юрисдикції гілок системи судочинства; гарантування незалежності та безсторонності суду.

В межах процесуального змісту реалізація права на судовий захист пов'язується із: вирішенням справи по суті; дотриманням вимог розумності, об'єктивності, обґрунтованості судового рішення; дотримання вимог публічності процесу; досягнення критеріїв рівності та змагальності сторін; наданням можливості оскарження судових рішень в порядку, встановленому законодавством.

На основі аналізу судової практики Верховного Суду засвідчено, що момент виникнення права на звернення до адміністративного суду пов'язується із настанням об'єктивного фактору, яким є вчинення порушення права чи інтересу, та суб'єктивного фактору, що полягає не лише у наявності у особи інформації про таке порушення, але і наявності її бажання ініціювати провадження та реалізувати наданий їй спосіб захисту, що полягає у зверненні до суду.

Підтримано висновок, що право на судовий захист визначає взаємозв'язок людини та держави, тоді як право на звернення до адміністративного суду відображує взаємозв'язок особи та адміністративного органу.

Наголошено, що відмінною характеристикою між правом на судовий захист та правом на звернення до адміністративного суду є обсяг наданої процесуальної правосуб'єктності, де остання може бути реалізована через представника, тоді як перша є невід'ємною та невідчужуваною (ст. 43 КАС України).

З'ясовано, що право звернення до адміністративного суду відповідно до КАС України належить як фізичним, так і юридичним особам, а також в окремих випадках таке право може бути реалізовано і суб'єктами владних повноважень (зокрема, такими органами є органи прокуратури, що представляють публічний інтерес у разі неефективності діяльності іншого уповноваженого публічно-владного суб'єкта).

Визначено структуру права на захист через реалізацію : можливостей звернення до суду; можливостей гарантування належності та ефективності обраного способу захисту, що в адміністративному процесі може бути судом змінено в інтересах об'єктивності розгляду справи; можливостей залучення до адміністративного процесу осіб, що своїми діями здатні сприяти об'єктивному врегулюванню справи.

Визначено, що право на судовий захист розкривається через реалізацію повноважень, якими володіє його носій, а саме : повноваження на подання позову; правомочність щодо відкликання позову; правомочність із висунення вимоги щодо забезпечення позову; право на оскарження судового рішення; право вимоги належності поведінки контрагентів в судовому процесі та судовому розгляді; право бути ознайомленим із змістом судового рішення та контролю за його виконанням.

Визначено, що на відміну від цивільного процесу, де право на звернення до суду може бути реалізовано через не лише подання позову, а і в порядку наказового провадження, в адміністративному судочинстві фактично можна ототожнювати «право на звернення до адміністративного суду», і «право подання адміністративного позову».

Обґрунтовано, що формами звернення до адміністративного суду є подання позову до суду, що регламентується в порядку позовного провадження (Розділ II КАС України «Позовне провадження») та перегляд судових рішень, що регламентується у порядку застосування процедури, встановленої згідно із положеннями ст. 13 «Право на перегляд справи та

оскарження судового рішення», та розділу III «Перегляд судових рішень» КАС України.

Обґрунтовано, що право на судовий захист реалізується через : подання позову до суду; подання апеляційної скарги; подання касаційної скарги; подання заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами.

Підкреслено, що здійснення права на судовий захист безпосередньо залежить від волі правомочного суб'єкта, що без відповідного волевиявлення залишається декларативною матеріальною нормою, але при цьому ефективність механізму здійснення права на врегулювання адміністративного позову безпосередньо залежить від діяльності держави та її органів, мають гарантуватися державою, визначають дієвість реалізації покладених на неї функцій, в цілому, і зокрема, правоохоронної та правозахисної функцій.

З'ясовано, що із моменту створення системи адміністративних судів в Україні необхідно відзначити було значно підвищено ефективність здійснення функції судового контролю за діяльністю органів державної виконавчої влади та місцевого самоврядування.

Визначено, що зміст судового контролю, що відбувається в межах адміністративного судочинства полягає у встановленні критеріїв відповідності вимогам законності та верховенства права у рішеннях, діях чи бездіяльності центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, що дозволяє у разі наявності порушень суду скасувати відповідні прояви владно-управлінської діяльності.

Види судового контролю за часом застосування класифіковано на: поточний судовий контроль за законністю рішень суб'єктів владних повноважень, що відбувається в процесі відправлення правосуддя в адміністративній справі; та підсумковий судовий контроль за виконанням рішень суду, що може бути ініційований як учасником справи, так і самотійно судом.

Визначено, що попри важливість та значення системи адміністративного судочинства для забезпечення рівноваги розподілу публічної влади, її діяльність не може бути позбавлена помилок, суб'єктивізму, що обумовлює необхідність наявності процедур із здійснення перегляду судових рішень, що допускається у порядку апеляційного оскарження рішення суду, у порядку ініціювання касаційного оскарження рішення суду, а також у порядку перегляду судового рішення через нововиявлені чи виключні обставини.

Підкреслено, що наявність різноманітних форм перегляду судових рішень в адміністративному процесі функціонально спрямовується на створення умов для відновлення порушеного права, належної реалізації інтересу, що пов'язується із скасуванням незаконного судового акта чи його зміною у частині, що є необґрунтованою та незаконною.

До причин, що обумовлюють здійснення перегляду судових рішень віднесено наявність об'єктивних факторів, що визначають складність розгляду адміністративної справи, прояви політичного впливу на дії суддів, наявності протиріч в судовій практиці, і зокрема, у практиці Верховного Суду, недосконалість правових відносин, а також суб'єктивних факторів, що характеризуються через певну неуважність суддів, їх завантаженість, що подекуди призводить до необ'єктивності рішення, що ухвалюється у справі.

Зроблено висновок, що перегляд судових рішень в адміністративному судочинстві визначається як функція, що будується на інституційному підході, і порушується задля досягнення принципів законності та верховенства права у публічно-управлінському спорі, що не протирічить вимогам дотримання принципу правової визначеності, що гарантує справедливість рішення у справі та корелюється із вимогами світових та зарубіжних юридичних стандартів.

Ключові слова: адміністративне судочинство, захист прав, нововиявлені обставини, перегляд судового рішення, права людини.

SUMMARY

Korovchenko S.V. Review of court decisions due to newly discovered circumstances in administrative proceedings. – Qualification scientific work on the rights of the manuscript.

Thesis for a candidate degree in law sciences by speciality 12.00.07 – administrative law and process; financial law; information law. – Uzhgorod National University, Uzhhorod, 2025.

The dissertation examines the theoretical and legal characteristics of the review of court decisions due to newly discovered circumstances in ensuring the right to defense in administrative proceedings through the solution of such scientific tasks as: establishing the essence of the right to defense in administrative proceedings; determination of the review of a court decision in an administrative case in ensuring the right to defense in administrative proceedings; characterization of newly discovered circumstances as a basis for reviewing a court decision in administrative proceedings; clarification and substantiation of the author's approach to understanding the principles, conditions and guarantees of the legality of the review of a court decision due to newly discovered circumstances in ensuring the right to defense in administrative proceedings. On the basis of the carried out research, the following conclusions to the first section are substantiated.

It is established that the right to protection refers to the fundamental human rights and freedoms, the effectiveness of the implementation of which characterizes the effectiveness and success of the state mechanism of public power, in general, and in particular, establishes the quality of judicial control in the country.

It is emphasized that the right to protection is an inalienable human right. It is emphasized that judicial protection is rightly understood as one of the most effective and efficient jurisdictional forms of protection and restoration of violated rights and freedoms of both individuals and legal entities, regardless of their organizational form of activity, which is enshrined in a number of international

documents, in particular, in the Universal Declaration of Human Rights of 1948 (Articles 8, 10), the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of 1950 and the International Covenant on Civil and Political Rights of 1966.

An analysis of the essence of such normative constructions as "the right to protection" and "the right to appeal to the court", "the right to an administrative claim", "the right to protection in administrative proceedings", "the right to appeal to an administrative court", "the right to file an administrative claim" is carried out. Emphasis is placed on establishing the content of the concept of "right to protection in administrative proceedings" through the disclosure of the category of "right to judicial protection".

It is determined that in legal publications the understanding of the right to judicial protection is carried out through certain categorical approaches, where: within the framework of the first approach, the establishment of the content of the right to judicial protection is based on the application of the concept of guarantee means of observance of legal rights and interests, which is characterized by absolute value; Within the framework of the second approach to understanding the right of a person to judicial protection, it is determined to establish its procedural content, reflecting its relative nature, and its understanding as a basis for the implementation of other substantive rights.

It is concluded that the right to protection is a guarantee for the exercise of other rights, which correlates with the approach enshrined in the decision of the Constitutional Court of Ukraine of April 8, 2015 No. 3-rp/2015, which concludes that the right of everyone to judicial protection is one of the constitutional guarantees of the exercise of other rights and freedoms, their protection from violations and illegal encroachments.

It is emphasized that the right to judicial protection is exercised in each form of legal proceedings, but at the same time has relatively different procedures for implementation.

The conclusion is substantiated that the right to judicial protection is understood as a subjective possibility and guarantee of the proper exercise of other rights and freedoms established by constitutional norms, the procedure for the implementation of which depends on the nature of the legal relations protected by law and the chosen method of restoring the violated other right.

It is determined that institutionally the right to judicial protection is understood as a set of such opportunities as: access to a court regulated in accordance with the current legislation; observance of the subject matter jurisdiction of the branches of the judicial system; guaranteeing the independence and impartiality of the judiciary.

Within the framework of the procedural content, the exercise of the right to judicial protection is associated with: the decision of the case on the merits; compliance with the requirements of reasonableness, objectivity, validity of the court decision; compliance with the requirements of publicity of the process; achievement of the criteria of equality and adversarial nature of the parties; providing the opportunity to appeal court decisions in accordance with the procedure established by law.

Based on the analysis of the case law of the Supreme Court, it is confirmed that the moment of emergence of the right to appeal to an administrative court is associated with the occurrence of an objective factor, which is the commission of a violation of a right or interest, and a subjective factor, which consists not only in the availability of information about such a violation, but also in the presence of a person's desire to initiate proceedings and implement the legal remedy provided to him/her. which consists in going to court.

The conclusion that the right to judicial protection determines the relationship between a person and the state is supported, while the right to appeal to an administrative court reflects the relationship between a person and an administrative body.

It is emphasized that the distinguishing characteristic between the right to judicial protection and the right to appeal to an administrative court is the scope of

the granted procedural legal personality, where the latter can be exercised through a representative, while the former is inalienable and inalienable (Article 43 of the Code of Administrative Procedure of Ukraine).

It is found that the right to appeal to the administrative court in accordance with the Code of Administrative Procedure of Ukraine belongs to both individuals and legal entities, and in some cases such a right can be exercised by the subjects of power (in particular, such bodies are the prosecutor's offices that represent public interest in case of inefficiency of the activities of another authorized public authority).

The structure of the right to protection through the implementation of: the possibility of applying to the court; the possibility of guaranteeing the appropriateness and effectiveness of the chosen legal remedy, which may be changed by the court in the administrative process in the interests of the objectivity of the case; the possibility of involving in the administrative process persons who by their actions are able to contribute to the objective settlement of the case.

It is determined that the right to judicial protection is disclosed through the exercise of the powers possessed by its bearer, namely: the power to file a claim; the power to withdraw the claim; the authority to file a claim to secure a claim; the right to appeal a court decision; the right to demand the proper conduct of counterparties in litigation and court proceedings; the right to be acquainted with the content of the court decision and control over its execution.

It is determined that, in contrast to the civil process, where the right to apply to the court can be exercised not only through filing a claim, but also in the order of writ proceedings, in administrative proceedings it is actually possible to equate the "right to apply to the administrative court" and "the right to file an administrative claim".

It is substantiated that the forms of appeal to the administrative court are filing a claim to the court, which is regulated in the order of claim proceedings (Section II of the Code of Administrative Procedure of Ukraine "Claim Proceedings") and review of court decisions, which is regulated in accordance with

the procedure established in accordance with the provisions of Art. 13 "Right to review a case and appeal a court decision", and Section III "Review of court decisions" of the Code of Administrative Procedure of Ukraine.

It is substantiated that the right to judicial protection is exercised through: filing a lawsuit in court; filing an appeal; filing a cassation appeal; filing an application for review of a court decision due to newly discovered or exceptional circumstances.

It is emphasized that the exercise of the right to judicial protection directly depends on the will of the entitled subject, which without the appropriate expression of will remains a declarative material norm, but at the same time the effectiveness of the mechanism for exercising the right to settle an administrative claim directly depends on the activities of the state and its bodies, must be guaranteed by the state, determine the effectiveness of the implementation of the functions assigned to it, in general, and in particular, law enforcement and human rights functions.

It is found that since the creation of the system of administrative courts in Ukraine, it should be noted that the effectiveness of the function of judicial control over the activities of state executive authorities and local self-government has significantly increased.

It is determined that the essence of judicial control, which takes place within the framework of administrative proceedings, is to establish criteria for compliance with the requirements of legality and the rule of law in decisions, actions or inaction of central and local executive bodies, local self-government bodies, their officials, which allows, in case of violations of the court, to cancel the relevant manifestations of power and administrative activity.

Types of judicial control over the time of application are classified into: current judicial control over the legality of decisions of public authorities, which occurs in the process of administering justice in an administrative case; and final judicial control over the execution of court decisions, which can be initiated both by a party to the case and independently by the court.

It is determined that despite the importance and significance of the system of administrative justice for ensuring the balance of the distribution of public power, its activities cannot be devoid of errors, subjectivity, which necessitates the availability of procedures for reviewing court decisions, which is allowed in the order of appeal against a court decision, in the procedure for initiating a cassation appeal against a court decision, as well as in the procedure for reviewing a court decision due to newly discovered or exceptional circumstances.

It is emphasized that the availability of various forms of review of court decisions in the administrative process is functionally aimed at creating conditions for the restoration of the violated right, the proper implementation of the interest associated with the cancellation of an illegal judicial act or its change in the part that is unreasonable and illegal.

The reasons for reviewing court decisions include the presence of objective factors that determine the complexity of the consideration of an administrative case, manifestations of political influence on the actions of judges, the presence of contradictions in judicial practice, and in particular, in the practice of the Supreme Court, the imperfection of legal relations, as well as subjective factors characterized by a certain inattention of judges, their workload, which sometimes leads to the bias of the decision, what is decided in the case.

It is concluded that the review of court decisions in administrative proceedings is defined as a function based on an institutional approach and is violated in order to achieve the principles of legality and the rule of law in a public management dispute, which does not contradict the requirements of compliance with the principle of legal certainty, which guarantees the fairness of the decision in the case and correlates with the requirements of world and foreign legal standards.

Key words: administrative proceedings, human rights, newly discovered circumstances, protection of rights, review of court decisions.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Статті, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Коровченко С.В. Право на захист у порядку адміністративного судочинства. *Держава та регіони. Серія: Право.* 2024. № 2. С. 20–26. DOI: <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2024.2.4>.
2. Коровченко С.В. Перегляд судового рішення в адміністративній справі у забезпеченні права на захист у порядку адміністративного судочинства як складова функції судового контролю. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2024. № 8. С. 240–242. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-8/55>.
3. Коровченко С.В. Суб'єкти провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві. *Право і суспільство.* 2024. № 2. С. 637–643. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.2.91>.
4. Коровченко С.В. Форма та зміст перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами у забезпеченні права на захист у порядку адміністративного судочинства. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management).* 2024. № 3(63). Р. 149–156. DOI: <https://doi.org/10.51647/kelm.2024.3.24>.
5. Коровченко С.В. Стадії провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві. *Право та державне управління.* 2023. № 4. С. 473–478. DOI: <https://doi.org/10.32782/pdu.2023.4.65>.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Коровченко С.В. Форми перегляду судових рішень як функції судового контролю у порядку адміністративного судочинства. *Актуальні питання розвитку юридичної науки в період воєнного стану : міжнародна*

науково-практична конференція, Науково-дослідний інститут публічного права, 17 травня 2024 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. С. 229–232. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-67>.

2. Коровченко С.В. Практика ЄСПЛ у тлумаченні права на перегляд судового рішення. *Proceedings of the international scientific conference “The latest law developments”*, Wloclawek, Republic of Poland, April 3–4, 2024. Riga : Publishing House “Baltija Publishing”, 2024. P. 197–201. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-432-0-47>.

3. Коровченко С.В. До розуміння поняття «суб’єкт провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві». *Proceedings of the international scientific conference “Scientific innovations in law amidst the impact of the Russian-Ukrainian war on the legal system”*, Riga, the Republic of Latvia, February 7–8, 2024. Riga : Publishing House “Baltija Publishing”, 2024. P. 281–285. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-409-2-68>.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	18
ВСТУП.....	19
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ ЗА НОВОВІЯВЛЕНИМИ ОБСТАВИНАМИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВА НА ЗАХИСТ У ПОРЯДКУ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА.....	28
1.1 Право на захист у порядку адміністративного судочинства.....	28
1.2 Перегляд судового рішення в адміністративній справі у забезпеченні права на захист у порядку адміністративного судочинства.....	38
1.3 Нововиявлені обставини як підстава перегляду судового рішення у порядку адміністративного судочинства.....	59
1.4 Принципи, умови та гарантії законності перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами у забезпеченні права на захист у порядку адміністративного судочинства.....	71
Висновки до першого розділу.....	86
РОЗДІЛ 2 ПРОВАДЖЕННЯ ІЗ ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ ЗА НОВОВІЯВЛЕНИМИ ОБСТАВИНАМИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВА НА ЗАХИСТ У ПОРЯДКУ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА.....	100
2.1 Форма та зміст перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами у забезпеченні права на захист у порядку адміністративного судочинства.....	100
2.2 Суб'єкти провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві.....	127
2.3 Стадії провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві.....	141
2.4 Зарубіжний досвід перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві.....	162

Висновки до другого розділу.....	178
ВИСНОВКИ.....	188
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	196
ДОДАТКИ.....	217

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ГПК України – Господарський процесуальний кодекс України

ЄС – Європейський Союз

ЄКПЛ – Європейська конвенція з прав людини

ЄСПЛ – Європейський Суд з прав людини

КАС України – Кодекс адміністративного судочинства України

КАС ВС – Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду

КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення

ООН – Організація Об'єднаних Націй

ПК України – Податковий кодекс України

ЦПК України – Цивільний процесуальний кодекс України

США – Сполучені Штати Америки

ВСТУП

Актуальність теми дослідження встановлюється нагальністю забезпечення ефективності застосування нормативних положень із реалізації права особи на судовий захист у порядку адміністративного судочинства. Система адміністративного судочинства визначається як важливий інструмент, що здатен урівноважити коло публічно-управлінських відносин, сприяти досягненню ефективності діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування.

Перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві є складовою формою реалізації права особи на судовий захист, що має винятковий характер, сприяє підвищенню якості та рівня забезпечення суб'єктивних публічних прав приватної особи у її взаємодії з органами державної влади та місцевого самоврядування. Гарантування та реалізація процедури перегляду судового рішення у зв'язку із нововиявленими обставинами в порядку адміністративного судочинства сприяє досягненню справедливості та комплексного врегулювання публічно-управлінського спору.

Незважаючи на те, що процедура перегляду судового рішення у зв'язку із нововиявленими обставинами в порядку адміністративного судочинства має свою мету, завдання та процесуальну форму та є досить поширеною, практика застосування адміністративними судами цієї категорії справ потребує удосконалення окремих елементів процесуального порядку перегляду судового рішення у зв'язку із нововиявленими обставинами в порядку адміністративного судочинства з урахуванням міжнародно-правових актів у галузі прав людини та зарубіжного досвіду.

Окремі питання встановлення специфіки перегляду судових рішень досліджувались у публікаціях В.Б. Авер'янова, В.М. Бевзенка, Д.М. Белова, Ю.М. Бисаги, Ю.П. Битяка, Л.О. Богословської, В.В. Доненка, Л.М. Дорофєєвої, Ю.А. Волкової, І.П. Голосніченка, О.Ю. Дрозда,

О.Ю. Дубинського, В.В. Заборовського, Т.О. Карабін, І.Б. Коліушка, Т.О. Коломоець, А.Т. Комзюка, О.В. Кузьменко, Р.О. Куйбіди, Є.В. Курінного, Я.В. Лазура, Ю.О. Легези, Д.В. Лученка, Р.В. Миронюка, Т.П. Мінки, О.М. Пасенюка, Ю.С. Педька, В.Г. Перпелюка, А.О. Селіванова, В.С. Стефанюка, М.М. Тищенко, В.Ю. Чернишової, А.А. Шарої, О.С. Яри та ін. Варто підкреслити, що проблематика перегляду судових рішень здебільшого досліджувалась у межах цивільно-процесуальних досліджень, зокрема, варто виокремити дисертацію Д.О. Менюк на тему «Перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами у цивільному процесі України» (2021 р.), де на підставі аналізу практики ЄСПЛ аргументовано, що перегляд судового рішення, що набрало законної сили, не порушує принцип правової визначеності, якщо законодавством держави передбачено: підстави для перегляду судового рішення, що набрало законної сили; коло осіб, які мають право звертатись за переглядом; строки звернення за переглядом; процедуру перегляду судового рішення, що набрало законної сили. Однак у межах адміністративно-процесуальної науки проблематика перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві вивчалась фрагментарно, без застосування комплексного науково-практичного підходу, що визначає актуальність цього дослідження, що дозволить підвищити ефективність реалізації відповідних процесуальних норм в адміністративному процесі в Україні.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Проблематика дослідження корелюється із положеннями Концепції вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів; Концепції судово-правової реформи; Концепції адміністративної реформи; Концепції реформування системи судів із метою покращення доступу до правосуддя та іншими стратегічними документами, впровадження яких переслідує мету підвищення ефективності реалізації та захисту прав і свобод людини у взаєминах із органами державної влади та місцевого самоврядування.

Дисертацію виконано відповідно до Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», схваленої Указом Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015, «Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 рр.», схваленої Указом Президента України від 20.05.2015 р. № 276/2015. Дисертаційне дослідження виконано в рамках планів науково-дослідної роботи Приватної установи «Науково-дослідний інститут публічного права».

Мета дослідження полягає у тому, щоб на основі доктринальних джерел визначити правову природу та сутність інституту перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві, визначити недоліки його застосування та обґрунтувати напрями підвищення його ефективності. Для досягнення мети були поставлені такі *задачі*:

- визначити сутність права на захист у порядку адміністративного судочинства;
- охарактеризувати перегляд судового рішення у забезпеченні права на захист у порядку адміністративного судочинства;
- відобразити особливості нововиявлених обставин як підстави перегляду судового рішення у порядку адміністративного судочинства;
- встановити принципи, умови та гарантії законності перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами у забезпеченні права на захист у порядку адміністративного судочинства;
- охарактеризувати форму та зміст перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами у забезпеченні права на захист у порядку адміністративного судочинства;
- визначити систему суб'єктів провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві;
- описати стадії провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві;
- вивчити зарубіжний досвід перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві.

Об'єктом дисертації визначено суспільні відносини, що пов'язані із переглядом судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві.

Предметом дослідження є перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві.

Методи дослідження. Методологія дисертації складається із сукупності загальнонаукових методів, де виокремлюються за значенням методи аналізу, синтезу, індукції, дедукції, аналогії та порівняння, абстрагування, моделювання, а також системного аналізу, загальноправових методів, де велике значення відіграє історико-правовий метод, метод порівняльного правознавства, а також система спеціальних методів дослідження адміністративного процесуального права, що дозволили визначити зміст та здійснити узагальнення судової практики у досліджуваній сфері суспільних відносин.

Здійснення характеристики перегляду судового рішення в адміністративній справі у забезпеченні права на захист у порядку адміністративного судочинства відбулось із застосуванням історико-правового методу наукового пізнання, методів аналізу та синтезу (підрозділи 1.1, 1.2). Застосування методу узагальнення судової практики та методу порівняльного правознавства дозволило визначити світові та європейські стандарти перегляду судового рішення в адміністративній справі у забезпеченні права на захист у порядку адміністративного судочинства (підрозділи 1.3, 1.4, 2.3). Соціологічні методи дозволили встановити тенденції перегляду судового рішення в адміністративній справі у забезпеченні права на захист у порядку адміністративного судочинства (підрозділи 2.1, 2.4).

Через впровадження герменевтичного методу з'ясовано правову природу інституту перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами з огляду на норми адміністративного процесуального законодавства. Застосування системного підходу дозволило

охарактеризувати форму та зміст перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами у забезпеченні права на захист у порядку адміністративного судочинства (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3).

Нормативною базою дослідження є адміністративне процесуальне законодавство України, а також інші національні нормативно-правові акти, які регулюють відносини зі здійснення судочинства, проекти законів.

Емпіричну базу дослідження склали дані судової статистики, узагальнення судової практики та окремі судові рішення із перегляду справ за нововиявленими обставинами, рішення Європейського суду з прав людини, а також міжнародно-правові акти, які містять визначення перегляду судових рішень, що набрали законної сили, як одного зі стандартів правосуддя.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у комплексному дослідженні правової природи та сутності інституту перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві на підставі теоретичного та практичного аналізу. Наукова новизна одержаних результатів конкретизується в таких висновках, рекомендаціях та пропозиціях:

вперше:

- обґрунтовано, що розуміння сутності перегляду судового рішення в порядку адміністративного судочинства має виходити із розуміння його як суб'єктивного права особи, що складається із юридичних можливостей, до яких належать: право на власні дії, право вимоги правомірного виконання обов'язку іншою особою як у формі активних, так і у формі пасивних дій; право звернення до уповноваженого компетентного органу, що має гарантувати належність забезпечення прав і свобод людини;

- аргументовано доцільність доповнення частиною сьомою статті 361 КАС України такого змісту: «Принципами здійснення перегляду судового рішення, що набуло законної сили, є: допустимість та врахування меж перегляду; правова визначеність; обґрунтованість; об'єктивна потреба;

винятковість підстав; регламентація суб'єктного складу таких правовідносин; пропорційність; верховенство права; законність»;

- обґрунтовано, що критеріями класифікації суб'єктів провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві є мета та роль їх участі у процесі, а саме: обов'язок здійснювати повноваження в адміністративному провадженні із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами; захист власних суб'єктивних прав, свобод, інтересів в адміністративному провадженні із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами; захист суб'єктивних прав, свобод, інтересів інших осіб в адміністративному провадженні із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами; забезпечення розгляду і вирішення адміністративної справи в адміністративному провадженні із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами;

- обґрунтовано доцільність поділу суб'єктів адміністративного процесу у провадженні із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами на такі групи, як: 1) учасники провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві; 2) представники осіб, які мають право подати заяву про перегляд судового рішення суду за нововиявленими обставинами; 3) інші учасники адміністративного провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві, які сприяють здійсненню правосуддя; 4) суб'єкти провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві, які не були учасниками адміністративного процесу, але долучаються до нього, оскільки мають право подати заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами або є заінтересованими особами у справі, а також фахівці Науково-консультативної ради при Верховному Суді з підготовки наукового висновку стосовно застосування

норми права, питання щодо якого стало підставою для передачі справи на розгляд Великої Палати;

удосконалено:

- наукові підходи до розуміння поняття нововиявлених обставин, що є юридичними фактами, які мають істотне значення для розгляду справи, існували на час її розгляду, але не були і не могли бути відомі заявнику, а також обставини, які виникли після набрання судовим рішенням законної сили, і є фактами об'єктивної дійсності, на яких ґрунтуються вимоги і заперечення сторін, а також іншими фактами, які мають значення для комплексного та обґрунтованого розв'язання спору;

- наукові підходи до розуміння стадій та підстадій адміністративного процесу у провадженні із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами, визнано, що єдиним виключенням із загальних правил є те, що особливістю розгляду справи за нововиявленими обставинами судом першої інстанції є розгляд такої справи у порядку спрощеного позовного провадження з повідомленням учасників справи, з чого випливає, що підготовче засідання під час розгляду справи за нововиявленими обставинами за правилами спрощеного позовного провадження не проводиться;

- наукові підходи до розуміння завдань провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві, а саме: поновлення порушених прав, свобод та інтересів особи у сфері публічно-правових відносин; здійснення повного, ґрунтовного та об'єктивного аналізу нововиявлених обставин через реалізацію принципів адміністративного судочинства; скасування незаконного та необґрунтованого рішення у зв'язку із переглядом судових рішень за нововиявленими обставинами; відновлення порушених прав, свобод та інтересів особи;

набуло подальшого розвитку:

- розуміння здійснення права на судовий захист безпосередньо залежить від волі правомочного суб'єкта, що без відповідного волевиявлення

залишається декларативною матеріальною нормою, але при цьому ефективність механізму здійснення права на врегулювання адміністративного позову безпосередньо залежить від діяльності держави та її органів, мають гарантуватися державою, визначають дієвість реалізації покладених на неї функцій загалом і правоохоронної та правозахисної функцій зокрема;

- наукові підходи до розуміння системи суб'єктів провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві, які класифіковано на: 1) суб'єктів провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві, які здійснюють адміністративну юстицію; 2) суб'єктів провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві, що безпосередньо зацікавлені в результатах судового процесу; 3) суб'єктів провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві, які сприяють здійсненню правосуддя;

– теоретичні положення щодо розуміння поняття «суб'єкт провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві».

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що вони становлять як науково-теоретичний, так і практичний інтерес та можуть бути використані в таких напрямках:

– *науково-дослідній діяльності* – висновки та пропозиції щодо встановлення правової природи та сутності інституту перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві, що можуть становити основу для подальших наукових досліджень із відповідної проблематики;

– *правотворчій діяльності* – у процесі підготовки пропозицій щодо внесення змін до законодавства України з метою оптимізації застосування

інституту перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві;

– *правозастосовній діяльності* – для вдосконалення адміністративно-правового регулювання за допомогою принципу пропорційності як принципу податкових правовідносин;

– *навчальному процесі* – під час викладання здобувачам вищої освіти дисциплін «Адміністративне право», «Адміністративний процес», у процесі підготовки підрозділів підручників і навчальних посібників із відповідного навчального курсу, а також статей та наукових повідомлень.

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення у межах цього дисертаційного дослідження були представлені та обговорювались на таких заходах: «Актуальні питання розвитку юридичної науки в період воєнного стану» (Науково-дослідний інститут публічного права, 17 травня 2024 р.); «The latest law developments» (м. Влоцлавек, Республіка Польща, 3–4 квітня 2024 р.); «Scientific innovations in law amidst the impact of the Russian-Ukrainian war on the legal system» (м. Рига, Латвійська Республіка, 7–8 лютого 2024 р.).

Публікації. Основні результати дослідження були викладені у 4 наукових працях, опублікованих у періодичних наукових фахових виданнях України, в 1 статті, опублікованій в іноземному науковому виданні. Також опубліковано 3 праці апробаційного характеру.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, що поділені на вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 223 сторінки, у тому числі основного тексту – 177 сторінок. Список використаних джерел налічує 189 найменувань.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ПЕРЕГЛЯДУ
СУДОВИХ РІШЕНЬ ЗА НОВОВІЯВЛЕНИМИ ОБСТАВИНАМИ
У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВА НА ЗАХИСТ У ПОРЯДКУ
АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА

1.1 Право на захист у порядку адміністративного судочинства

Право на захист відноситься до основоположних прав і свобод людини, ефективність реалізації якого характеризує дієвість та успішність державного механізму публічної влади, в цілому, і зокрема, встановлює якість здійснення судового контролю в країні [166, с. 187].

Не можливо уявити правову державу без дієвого механізму реалізації права на захист, що є невідчужуваним правом людини [167, с. 145-146]. Таким чином, проблематика дослідження напрямів забезпечення ефективності права на судовий захист виявляється як актуальна попри її надзвичайну популярність та наукову поширеність [166, с. 187].

Судовий захист справедливо розуміється як одна із найбільш дієвих та ефективних юрисдикційних форм захисту і поновлення порушених прав і свобод як фізичних осіб, так і юридичних осіб, незалежно від їх організаційної форми діяльності [2, с. 43]. Належність забезпечення права особи на захист у судовому порядку означає дієвість принципу верховенства права і є ознакою правової держави, що свідчить про незалежність судової системи країни від виконавчої та законодавчої гілок публічної влади, що корелюється із світовими стандартами побудови правової держави, закріплених у таких міжнародних актах[77], як Загальна декларація прав людини 1948 р. (ст. ст. 8, 10 Декларації) [26], Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. (ч. 1 ст. 6 Конвенції) [37] й Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р. (ч. 3 ст. 2, ч. 1 ст. 14 Пакту) [61].

Згідно зі ст. 3 Конституції України [39] визначено, що пріоритетом діяльності держави є забезпечення реалізації прав та свобод людини, їх ефективного та належного захисту, в тому числі у судовому порядку. У ст. 55 Конституції України визначає, що права і свободи людини і громадянина захищаються судом [39]. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

Вище зазначені конституційні положення відображуються у відповідних кодифікованих процесуальних актах. Зокрема, у ст. 5 КАС України [33], де встановлено, що кожному гарантується право на звернення до адміністративного суду, що розуміється як право кожної особи у порядку, встановленому КАС України, звернутися до адміністративного суду, якщо вважає, що рішенням, дією чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень порушені її права, свободи або законні інтереси і просити про їх захист.

Отже, попри важливість зазначеного права ми зустрічаємось із певною нормативною невідповідністю категорій «право на захист» і «права на звернення до суду», що не вирішується попри наявну практику правозастосування, правові позиції Верховного Суду, тлумачення, що наводяться в рішеннях Конституційного Суду України.

Встановлення сутності категорії «право на захист» залишається актуальною проблематикою, що неодноразово було предметом досліджень у наукових працях таких авторів, як: В. М. Бевзенко, Л.Р. Біла-Тіунова, С.В. Ківалов, В.К. Колпаков, Р.О. Куйбіда, Д.В. Лученко, Т.О. Коломоєць, А.А. Шарая та інших.

Однак, спостерігається відсутність єдиного науково-теоретичного підходу до розуміння змісту категорії «право на захист» та встановлення шляхів подолання нормативних розбіжностей.

Відсутність нормативної однозначності підходів до встановлення змісту таких категорій, як «право на судовий захист», «право на адміністративний позов», «право на захист в порядку адміністративного

судочинства», «право на звернення до адміністративного суду», «право на подання адміністративного позову», в межах ми акцентуємо увагу на встановленні змісту поняття «право на захист у порядку адміністративного судочинства» через розкриття категорії «право на судовий захист».

У юридичних публікаціях розуміння права на судовий захист здійснюється через певні категоріальні підходи. В межах першого підходу встановлення змісту права на судовий захист виходить із застосування концепту гарантійних засобів дотримання законних прав та інтересів, що характеризується абсолютним значенням [168, с. 179]. Природній характер права на судовий захист визначається через його розуміння як права на справедливе дотримання нормативних вимог [73, с. 139]. Право на судовий захист відноситься до невід'ємного особистого права людини [40, с. 286].

Інший підхід до розуміння права особи на судовий захист пов'язується із встановленням його процедурного змісту, що визначає його відносний характер, та його розуміння як базису для реалізації інших матеріальних прав [40, с. 287]. Таким чином, встановлюється підхід, де право на захист є гарантією для здійснення інших прав, що корелюється із підходом, закріпленим в рішенні Конституційного Суду України від 8 квітня 2015 року № 3-рп/2015, де зроблено висновок, що право кожного на судовий захист є однією з конституційних гарантій реалізації інших прав і свобод, захисту їх від порушень і протиправних посягань (підпункт 2.1 пункту 2 [112]); (абзац 8 підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 23 листопада 2018 року № 10-р/2018 [109]).

Право на судовий захист реалізується у кожній формі судочинства, але при цьому має відносно різні процедури до здійснення [3, с. 28]. Таким чином, право на судовий захист розуміється як встановлене конституційними нормами суб'єктивна можливість та гарантія належності здійснення інших прав і свобод, процедура реалізація якого залежить від характеру охоронюваних законом праводносин та обраного способу відновлення порушеного іншого права.

Інституціонально право на судовий захист розуміється як сукупність таких можливостей, як: доступ до суду, що регулюється в порядку чинного законодавства; дотримання предметної юрисдикції гілок системи судочинства; гарантування незалежності та безсторонності суду.

З точки зору процесуального змісту реалізація права на судовий захист пов'язується із: вирішенням справи по суті; дотриманням вимог розумності, об'єктивності, обґрунтованості судового рішення; дотримання вимог публічності процесу; досягнення критеріїв рівності та змагальності сторін; наданням можливості оскарження судових рішень в порядку, встановленому законодавством [50, с. 8-15].

Реалізація права на захист у судовому порядку очевидно встановлює такий пріоритет, як виокремлення такого носія його здійснення як суд.

Судова практика Верховного Суду свідчить про те, що момент виникнення права на звернення до адміністративного суду пов'язується із настанням об'єктивного фактору, яким є вчинення порушення права чи інтересу, та суб'єктивного фактору, що полягає не лише у наявності у особи інформації про таке порушення, але і наявності її бажання ініціювати провадження та реалізувати наданий їй спосіб захисту, що полягає у зверненні до суду [87].

Відповідно до ст. 122 КАС України підставами для реалізації громадянином права на звернення до суду з адміністративним позовом за захистом своїх порушених прав, свобод або законних інтересів є день, коли громадянин (позивач) дізнався або повинен був дізнатися про наявність такої обов'язкової ознаки оскаржуваного рішення (нормативно-правового акта чи індивідуального акта), дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень у нормативно-правовому регулюванні спірних правовідносин, як безпосереднє порушення ними його прав, свобод або законних інтересів у сфері публічно-правових відносин [33].

Ю.Полюк робить важливий висновок, що право на судовий захист визначає взаємозв'язок людини та держави, тоді як право на звернення до

адміністративного суду відображує взаємозв'язок особи та адміністративного органу [80, с. 57-68].

Відмінною характеристикою між правом на судовий захист та правом на звернення до адміністративного суду є обсяг наданої процесуальної правосуб'єктності, де остання може бути реалізована через представника, тоді як перша є невід'ємною та невідчужуваною (ст. 43 КАС України) [33].

У Рішенні Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Національного банку України щодо офіційного тлумачення положення частини першої ст. 58 Конституції України (справа про зворотну дію в часі законів та інших нормативно-правових актів) від 9 лютого 1999 року № 1-рп/99 [110] визначено: «В Конституції України ст. 58 міститься у розділі II «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина», в якому закріплені конституційні права, свободи і обов'язки насамперед людини і громадянина та їх гарантії. Про це свідчить як назва цього розділу, так і системний аналіз змісту його статей та частини другої статті 3 Конституції України. ...Конституційний Суд України дійшов висновку, що положення частини першої ст. 58 Конституції України... стосується фізичних осіб і не поширюється на юридичних осіб». Із врахуванням розташування ст. 55 у розділі II Конституції України, то можна сказати, що обґрунтоване тлумачення, наведені у рішенні Конституційного Суду України, має бути застосоване і до її тлумачення.

Право звернення до адміністративного суду відповідно до КАС України належить як фізичним, так і юридичним особам. В окремих випадках таке право може бути реалізовано і суб'єктами владних повноважень (зокрема, такими органами є органи прокуратури, що представляють публічний інтерес у разі неефективності діяльності іншого уповноваженого публічно-владного суб'єкта).

Структуру права на захист розглядають через реалізацію : можливостей звернення до суду; можливостей гарантування належності та ефективності обраного способу захисту, що в адміністративному процесі може бути судом

змінено в інтересах об'єктивності розгляду справи (ст. 8 КАС України) [33]; можливостей залучення до адміністративного процесу осіб, що своїми діями здатні сприяти об'єктивному врегулюванню справи [40, с. 289].

Отже, такий підхід дозволяє підтримати підхід, що право на звернення до адміністративного суду є складовою права на судовий захист, що корелюється із Конституційного Суду України, яким робиться обґрунтування та тлумачення *права на звернення до суду як складової права на судовий захист, що має* гарантуватися згідно із ст. 55 Конституції України та пов'язується з переконанням самої особи про наявність порушень її прав, свобод або інтересів і бажанням звернутися до суду [37].

Відмінним є підхід, згідно із яким право на судовий захист є складовою права на звернення до адміністративного суду, де останнє також включає такі правомочності, як право на підготовку адміністративного позову; право пред'явлення адміністративного позову; право на прийняття адміністративного позову судом [14, с. 17]. Вбачається, що такий підхід є хибним та таким, що має протиріччя вже в межах власних суджень.

Право на судовий захист розкривається через реалізацію повноважень, якими володіє його носій, а саме : повноваження на подання позову; правомочність щодо відкликання позову; правомочність із висунення вимоги щодо забезпечення позову; право на оскарження судового рішення; право вимоги належності поведінки контрагентів в судовому процесі та судовому розгляді; право бути ознайомленим із змістом судового рішення та контролю за його виконанням [13, с. 11].

Певні розбіжності містяться у наукових публікаціях у встановленні змісту категорії «адміністративний позов».

Варто відмітити, що існує декілька підходів щодо правової характеристики сутності поняття «адміністративного позову», де варто виокремити такі підходи, як: розуміння адміністративного позову як право звернення до суду; розуміння публічно-управлінського права через його судовий захист; сукупність процесуальних прав [54, с. 148-158].

Адміністративний позов розглядають як матеріальне право і як процесуальне право, намагаючись відокремити їх зміст; або визначають його змішану правову природу [5, с. 50-59].

Матеріально-процесуальну правову природу адміністративного позову необхідно підтримати в межах даного дисертаційного дослідження. Адміністративний позов не може відбутися без процесуальної складової, тобто вимоги позивача, адресованої до адміністративного суду, що виражається у формулюванні необхідності захисту власного порушеного права чи охоронюваного законом інтересу у публічно-управлінських відносинах, а також матеріальної складової, що полягає у встановленні норми, яка закріплює вимоги до суб'єкта владних повноважень, в наслідок дій якого відбулось порушення права чи його неналежне виконання [78, с. 9-15].

Адміністративний позов таким чином є обґрунтованою матеріально-правовою вимогою уповноваженої особи до зобов'язаної у сфері публічно-управлінських відносин [78, с. 7-11].

Так само і будь-яке рішення суду містить тлумачення через пошук матеріальної норми та процесуальних підстав для її застосування [64, с. 49].

У Рішенні Конституційного Суду України від 25 грудня 1997 року № 9-зп суд роз'яснив, що ч. 1 ст. 55 Конституції України містить загальну норму, яка означає право кожного звернутися до суду, якщо його права чи свободи порушені або порушуються, створено або створюються перешкоди для їх реалізації або мають місце інші ущемлення прав та свобод. При цьому у резолютивній частині Рішення Конституційного Суду України від 25 грудня 1997 року № 9-зп зазначається, що ч. 1 ст. 55 Конституції України тлумачиться як гарантія для кожного на захист прав і свобод у судовому порядку [111]. Тобто такий підхід свідчить про рівнозначність таких категорій як «право на судовий захист», «право на звернення до адміністративного суду» і по суті у сукупності відображує «право на захист у порядку адміністративного судочинства».

Ідею ототожнення таких категорій, як «право на звернення з адміністративним позовом до адміністративного суду» та «право на адміністративний позов» підтримано у наукових та науково-практичних працях С.В. Ківалова [31, с. 5-8], Ю.В. Осіпова [69, с. 49-50] та ін. Такий підхід є дійсно цілком прийнятим в адміністративному судочинстві, на відміну від, зокрема, цивільного судочинства, де окрім позовного провадження, є наказове [164].

Ю. Осадчий справедливо адміністративний позов відносить до правових інструментів захисту суб'єктивних публічних прав особи, що дозволяє його ототожнити із реалізацією права на звернення до адміністративного суду, адже лише такий інструмент є підставою для започаткування взаємодії правомочної особи із судовою владою, на відміну від підстав ініціювання взаємодії із органами виконавчої влади, де передбачається подання таких форм, як скарга, петиція, звернення, пропозиція тощо, що встановлюється згідно із Законом України «Про звернення громадян» [96] [68, с. 401–402].

Такий підхід обґрунтовується у більшості публікацій щодо встановлення сутності адміністративного позову, реалізації права на звернення до адміністративного суду, що неможливо без пред'явлення позову [27, с. 335–336; 5, с. 35-40].

На відміну від цивільного процесу, де право на звернення до суду може бути реалізовано через не лише подання позову, а і в порядку наказового провадження, в адміністративному судочинстві фактично можна ототожнювати «право на звернення до адміністративного суду», і «право подання адміністративного позову». При цьому варто підкреслити, що право на звернення до суду очевидно не вичерпується лише поданням позову, а і пов'язується із реалізацією суміжних процедур, зокрема, процедури оскарження, процедури забезпечення позову тощо [80, с. 61].

Формами звернення до адміністративного суду є подання позову до суду, що регламентується в порядку позовного провадження (Розділ II КАС

України «Позовне провадження») та перегляд судових рішень, що регламентується у порядку застосування процедури, встановленої згідно із положеннями ст. 13 «Право на перегляд справи та оскарження судового рішення», розділ III «Перегляд судових рішень» (ст. 293 «Право на апеляційне оскарження», ст. 328 «Право на касаційне оскарження», глава 3 «Перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами», та ряду окремих положень КАС України (зокрема, відповідно до п. 15 ст. 15 КАС України встановлюється, що «розгляд заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами здійснюється тим самим складом суду, який ухвалив рішення, що переглядається, якщо справа розглядалася суддею одноособово або у складі колегії суддів. Якщо такий склад суду сформувати неможливо, суддя або колегія суддів для розгляду заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами визначається в порядку, встановленому частиною першою цієї статті. Розгляд заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами здійснюється палатою, об'єднаною палатою або Великою Палатою, якщо рішення, що переглядається, ухвалено відповідно палатою, об'єднаною палатою або Великою Палатою» [33].

Таким чином, такі процесуальні форми реалізації права на судовий захист необхідно віднести до його підсистеми – права на оскарження судового рішення.

Отже, доцільним є висновок, що право на судовий захист реалізується через : подання позову до суду; подання апеляційної скарги; подання касаційної скарги; подання заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами. Так, згідно із ст. 362 КАС України встановлюється, що «учасники справи, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки, мають право подати заяву про перегляд судового рішення суду будь-якої інстанції, яке набрало законної сили, за нововиявленими або виключними обставинами» [33].

Доцільним заяви, що подаються в порядку адміністративного судочинства, поділити за їх змістом, де заявами по суті справи є безпосередньо позовна заява та відзив на позовну заяву (ст. 159 КАС України), і заявами, пов'язаними із розглядом заяв по суті є клопотання, апеляційна скарга, касаційна скарга, заява про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами [33]. Зазначені дії є по суті проявом реалізацією особою права на судовий захист.

Таким чином, встановлене у Конституції України право на судовий захист реалізується в межах відповідних процесуальних судових проваджень, що різняться за предметною та територіальною підсудністю.

Право на судовий захист розуміється в об'єктивному значенні як сукупність правових норм, що встановлює та регламентує відносини, що виникають, змінюються та припиняються у зв'язку із порушенням суб'єктивного права чи охоронюваного законом інтересу та реалізацією прагнення особи із його відновлення шляхом використання такого юрисдикційного способу як розгляд справи (спору) судом.

Право на судовий захист в суб'єктивного розумінні визначається як нормативно встановлена можливість особи активними діями та в окремих випадках пасивними діями сприяти забезпеченню реалізації та належного здійснення її природного конституційного права, що дозволяє встановити матеріально-процесуальний та міжгалузевий характер такої інституції.

Варто наголосити та акцентувати на тому, що право на судовий захист безпосередньо залежить від волі правомочного суб'єкта, що без відповідного волевиявлення залишається декларативною матеріальною нормою. Але при цьому ефективність механізму здійснення права на судовий захист безпосередньо залежить від діяльності держави та її органів, мають гарантуватися державою, визначають дієвість реалізації покладених на неї функцій, в цілому, і зокрема, правоохоронної та правозахисної функцій.

Процесуальний характер для норм, що встановлюють право на судовий захист відтак виникає з моменту подання заяв по суті (у порядку

адміністративного судочинства такими є позовна заява та відзив), а також заяв, що пов'язується із становленням об'єктивної істини у справі, зокрема, апеляційної скарги, касаційної заяви, заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами.

В межах даного дослідження право на захист в порядку адміністративного судочинства складаються із таких підінститутів, як право на подання адміністративного позову, право подання відзиву на адміністративний позов, право на подання апеляційної скарги, право на подання касаційної скарги, право на заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами.

1.2 Перегляд судового рішення в адміністративній справі у забезпеченні права на захист у порядку адміністративного судочинства

У попередньому підрозділі було встановлено, що однією із форм реалізації права на судовий захист є подання заяви про перегляд справи за нововиявленими обставинами. Таким чином, функції суду не обмежуються лише вирішенням справи по суті, а і полягають у здійсненні контролю та нагляду за дотриманням чинного законодавства через реалізацію повноважень із перегляду справи.

В сфері публічно-управлінських правовідносин адміністративний судовий контроль є тим достатньо дієвим засобом, що здатен забезпечити мінімізації свавілля органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, і таким чином урівноважити поділ публічної влади.

Судовий контроль розуміється як певне багатоаспектне комплексне правове явище, яке містить саму сутність судової влади, але при цьому має певні риси зобов'язуючої юрисдикційної діяльності органів держави [1, с. 20].

Доволі поширеним є підхід до розуміння судового контролю як певної сукупності повноважень, що використовується судом задля визначення відповідності дотримання критеріїв правомірності у діях, рішеннях чи

бездіяльності особи [38, с. 3]. І таким чином в межах такого підходу функції судового контролю є складовою функції здійснення правосуддя. В межах дещо протилежного підходу визначається, що судовий контроль має розумітися як відокремлена функція, яку не можна ототожнювати із функцією здійснення правосуддя [140, с. 12]. До кола факторів, що аргументують останній підхід, де судовий контроль розуміється як відокремлена функція судової влади, відносяться передусім підстави, що з точки зору процедури врегулювання справи по суті та процедури розгляду заяв щодо перегляду судового рішення (як в порядку апеляції чи касації, так і в порядку перегляду справи через нововиявлені чи виключні обставини) є відмінними, мають певні особливості, і отже інша процесуальна форма є підставою для виокремлення іншої функції судової влади [163].

До ознак судового контролю як правового явища відносяться [140]: його незалежність від діяльності підконтрольних суб'єктів; здійснення оцінки дій підконтрольних суб'єктів з точки зору дотримання вимог законності та верховенства права; допустимості правомірного втручання в управлінську та організаційну діяльність підконтрольних суб'єктів; його поширення лише на визначено контрольною діяльністю коло суспільних відносин; допустимість з боку суду ініціювання здійснення функцій судового контролю; чітка регламентація процедури, засобів та методів контрольної діяльності на законодавчому рівні.

Однак при цьому необхідно зазначити, що попри встановлені процедурні особливості, що характеризують перегляд судового рішення варто акцентувати, що його здійснення передусім пов'язується із забезпеченням саме права особи на судовий захист, дієвість судового способу забезпечення прав і свобод людини, тобто за його функціональним змістом перегляд розуміється як складова функції здійснення правосуддя, і не повинна розумітися як окрема функція.

Із моменту створення системи адміністративних судів в Україні необхідно відзначити було значно підвищено ефективність здійснення

функції судового контролю за діяльністю органів державної виконавчої влади та місцевого самоврядування.

Зміст судового контролю, що відбувається в межах адміністративного судочинства полягає у встановленні критеріїв відповідності вимогам законності та верховенства права у рішеннях, діях чи бездіяльності центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, що дозволяє у разі наявності порушень суду скасувати відповідні прояви владно-управлінської діяльності.

Необхідно підкреслити, що здійснення функції судового контролю не обмежується лише перевіркою відповідності дотримання критеріїв правомірності та законності, комплексності та обґрунтованості як індивідуальних правових актів, так і нормативних актів.

Варто акцентувати, що здійснення функції судового контролю безпосередньо пов'язується із здійсненням функції правосуддя, тобто не є пріоритетом діяльності адміністративного суду, як це є характерним для діяльності інспекційних органів державної влади.

Особливостями здійснення судового контролю в адміністративному процесі є: інструментом дотримання законності у державі; реалізія під час врегулювання публічно-правових спорів; встановлена процесуальна форма та порядок його здійснення; ухвалення судового рішення, що відображує зміст здійсненої функції судового контролю як функції правосуддя.

Варто підкреслити, що судовий контроль за своїм змістом є найбільш неупередженим, а відтак вбачається як один із найбільш ефективних форм забезпечення дотримання законності та принципів верховенства права [4, с. 220].

Реалізація судового контролю залежить від прояву ініціативи з боку особи, права чи інтереси якої було порушено, однак при цьому в окремих випадках така ініціатива може походити від особи, що представляє інтереси іншої особи. Зокрема, мова йде про дії прокурора в інтересах держави чи в інтересах громади, у разі коли спостерігається низька ефективність

діяльності суб'єкта владних повноважень, що є носієм певних зобов'язань в окремих сферах суспільного життя.

Створення нормативної можливості із оскарження особою будь-якого рішення, дії чи бездіяльності органу державної та місцевої виконавчої влади чи носія делегованих владних повноважень до адміністративного суду у разі публічно-управлінського характеру спору, або до суду цивільної чи господарської юрисдикції – у разі захисту приватно-правового інтересу, є гарантією панування верховенства права в суспільстві та країні [123, с. 140].

З моменту набрання чинності Кодексу адміністративного судочинства України минуло майже двадцять років, і саме ця подія була найважливішим етапом у становленні системи адміністративних судів, які покликані стояти на сторожі захисту прав і свобод громадян від незаконних актів, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень.

Якщо поглянути в історію, то становлення адміністративної юстиції було результатом процесу глибокого реформування судової системи. Хочу нагадати, що у 1992 році Концепція судово-правової реформи задекларувала створення адміністративних судів [97], у 1996 році Конституція України (ст.ст. 55, 124) закріпила функцію судового контролю у формі адміністративної юстиції як невід'ємну складову судової влади поряд з іншим основним елементом – правосуддям [39].

1998 року було розроблено Концепцію адміністративної реформи, яка обґрунтувала роль адміністративної юстиції, як форми судового контролю за діяльністю органів державної виконавчої влади [95].

Малою судовою реформою, яка була проведена у 2001-2002 роках, на законодавчому рівні визнали адміністративну юстицію в Україні, і вже 1 жовтня 2002 року Указом Президента було закріплено створення Вищого адміністративного суду України, який розпочав свою роботу 1 вересня 2005 року.

Звісно цей процес не був швидкоплинним та дещо затягнувся через відсутність політичної волі у влади, проте позитивною складовою

реформування судової гілки влади, зокрема під впливом малої судово-правової реформи 2001–2002 років, було створення незалежних адміністративних судів.

Нагадаю, що в Україні до того часу не існувало в завершеному вигляді оптимального правового захисту громадян у відносинах з суб'єктом владних повноважень. Правовий захист, що мали забезпечувати адміністративні суди, передусім був спрямований на поновлення законного стану, а не на покарання протиправної поведінки.

Як зазначає М.І. Смокович є необхідним створення умов для ефективного механізму захисту прав і свобод людини, де важливим елементом є система надійного судового захисту фізичних та юридичних осіб від порушень їхніх прав і законних інтересів з боку суб'єктів владних повноважень у сфері публічно-правових відносин [132].

У подальшому, у результаті прийняття 2016 року Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» [94], внесення відповідних змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів», а також внесення змін до (а фактично прийняття нових) процесуальних кодексів, система судоустрою України зазнала суттєвих змін [7].

Позначилися вони не тільки на процесуальній, а і на сфері побудови судів адміністративної юрисдикції. Зокрема результатом таких інтенсивних законодавчих змін на шляху впровадження судової реформи стало створення нової системи судів, уповноважених на здійснення адміністративного судочинства.

Так, Конституція України встановила, що з метою захисту прав і свобод особи у сфері публічно-правових відносин діють адміністративні суди (ч.5 ст. 125). Утім, у згаданій нормі, визначено лише існування самих адміністративних судів і жодним чином не згадано про їх окрему систему.

Отже одним із головних принципів судової реформи 2016 року стало повернення до трирівневої судової системи, наслідком чого стала поява

Верховного Суду та припинення роботи Вищого адміністративного суду України.

М.І. Смокович підкреслює, що виокремлення системи адміністративних судів із системи судів загальної юрисдикції створило важливий базис для удосконалення права особи на захист від проявів бюрократичного свавілля. Такий крок української держави, як зазначає М.І. Смокович, є важливим проявом її «прагнення до європейської інтеграції та приведення вітчизняного законодавства у відповідність з європейськими нормами і стандартами» [132].

Саме такий висновок закріплено і у висновку Європейської комісії «За демократію через право» (Венеціанська комісія) у своєму Висновку щодо запропонованих Конституційною комісією змін до Конституції України у сфері правосуддя від 26.10.2015 № CDL–AD(2015)27 [23].

Взагалі незалежність судової влади та її рівноправність з іншими гілками державної влади є ознакою правової держави, в якій кожний громадянин має право на захист своїх прав і свобод незалежним судом. Втім наслідком реформування та прийняття змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» стало закріплення частиною 2 статті 37 згаданого Закону, що у складі Верховного Суду діє Касаційний адміністративний суд, у якому з урахуванням вимог частини 5 статті 37 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» створено окремі палати для розгляду справ щодо: 1) податків, зборів та інших обов'язкових платежів; 2) захисту соціальних прав; 3) виборчого процесу та референдуму, а також захисту політичних прав громадян [48].

В рекомендаціях Комітету міністрів Ради Європи від 13 жовтня 1994 року «Про незалежність, ефективність і роль суддів» закріплено, що судді повинні бути наділені достатньою владою та мати можливість застосовувати її, щоб здійснювати свої обов'язки, виконувати свої повноваження і відстоювати авторитет суду; обов'язок суддів полягає в тому, щоб при виконанні своїх суддівських обов'язків вони забезпечували належне

застосування закону і справедливий, ефективний, швидкий розгляд справ, а для цього вони повинні мати відповідні повноваження; судді повинні мати необмежену свободу неупереджено приймати рішення.

Міжнародна асоціація юристів і Міжнародна комісія правників також доклали зусиль для вдосконалення незалежності суду та вироблення відповідних принципів, підготувавши 1981 року Сіракузький проект принципів незалежності судочинства та Декларацію з незалежного судочинства, прийняту Всесвітньою конференцією з питань незалежності судочинства в Монреалі (Канада) [48].

Зазначені принципи відображені в багатьох інших міжнародно-правових документах, зокрема в Декларації прав людини, прийнятій 10 грудня 1948 року Генеральною Асамблеєю ООН, Міжнародному пакті про громадянські і політичні права, Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права 1966 року, Європейській конвенції з прав людини 1950 року, у численних спеціальних конвенціях ООН і Ради Європи тощо.

З огляду на наведені принципи незалежності суду традиційно виділяють три найважливіші складові такої незалежності: організаційну, матеріально-фінансову і кадрову [48].

Саме в цьому аспекті доцільно наголосити на необхідності існування саме незалежної адміністративної юстиції з огляду на те, що, по-перше, адміністративна юстиція – це особлива юстиція. Своїми завданнями та функціями вона суттєво відрізняється від загальних судів: захищає людину від посягань на її права і свободи з боку публічної влади, а нерідко – і від відвертого владного свавілля. По-друге, особливості завдань і функцій адміністративної юстиції обумовлюють специфіку адміністративного судочинства – інституту доказування в адміністративному суді (зокрема, тягаря доказування); принципів адміністративного судочинства (поєднання принципу змагальності з пошуковим, дослідницьким принципом, суттєві особливості принципу диспозитивності тощо); судової аргументації ухвалених рішень (переважання в ній раціональних моментів і логічних

побудов, мінімізація впливу психологічних факторів і прийомів ораторського мистецтва тощо).

Більше того враховуючи ч. 2 ст. 37 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у межах ВС функціонує Велика Палата. У цьому сенсі доволі таки показовими є положення ч. 3 ст. 23 та ч. 3 ст. 292 КАС України, що визначають випадки, коли Велика Палата виступає апеляційною інстанцією щодо рішень КАС ВС. Це є доволі таки парадоксальною ситуацією, адже за своєю сутністю Верховний Суд переглядає власні рішення як суд апеляційної інстанції, що загалом викликає запитання з позиції потреби забезпечення безсторонності та неупередженості здійснення адміністративними судами правосуддя. Крім того до ВП ВС входять фахівці з різних галузей права (господарського, кримінального, цивільного), а не тільки адміністративного, що подекуди ускладнює процес розгляду справи.

Метою запровадження в Україні адміністративного судочинства й утворення адміністративних судів було гарантування права кожного оскаржувати в суді рішення, дії чи бездіяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, що забезпечує реалізацію конституційного принципу відповідальності держави за свою діяльність перед людиною.

М.І. Смокович обґрунтовує, що інститут незалежності судової влади перебуває у стадії формування та впровадження дієвих гарантій. Вченим наголошується, що забезпечення захисту прав і свобод громадян від незаконних дій і рішень з боку суб'єктів владних повноважень не втрачає актуальності. Але при цьому забезпечення принципу рівності у таких судових справах є складним процесом, і вимагає прискіпливої уваги до забезпечення прав особи, що є «слабшої» у процесі, тобто сторони, що не є владним суб'єктом. І саме таким інструментом, як зазначає М.І. Смокович є адміністративне судочинство [131].

Тому адміністративну юстицію варто розглядати як надзвичайно важливий процесуально-правовий інструмент у сфері повноцінного захисту

конституційних прав, свобод і законних інтересів громадян, а діяльність держави повинна бути спрямована на забезпечення дотримання всіх установлених прав і свобод людини і громадянина.

При цьому система судочинства теж не може бути позбавлена помилок, суб'єктивізму, попри прагнення подолання таких явищ та постійне її удосконалення, що обумовлює необхідність наявності процедур із здійснення перегляду судових рішень, що допускається у порядку апеляційного оскарження рішення суду, у порядку ініціювання касаційного оскарження рішення суду, а також у порядку перегляду судового рішення через нововиявлені чи виключні обставини [56, с. 96].

Окремі питання встановлення специфіку перегляду судових рішень досліджувались у публікаціях В. М. Бевзенка, Л. О. Богословської, Ю.А. Волкової, Т. О. Коломоєць, О. В. Кузьменко, Ю.О. Легези, Є.В. Курінного, Р. М. Мельника, А.А. Шарая та ін.. Варто підкреслити, що проблематика перегляду судових рішень здебільшого досліджувалась в межах цивільно-процесуальних досліджень, зокрема, варто виокремити дисертацію Д. О. Менюк на тему «Перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами у цивільному процесі України» (2021 рік), де встановлено на підставі аналізу практики ЄСПЛ аргументовано, що перегляд судового рішення, що набрало законної сили, не порушує принцип правової визначеності, якщо законодавством держави передбачено: підстави для перегляду судового рішення, що набрало законної сили; коло осіб, які мають право звертатись за переглядом; строки звернення за переглядом; процедуру перегляду судового рішення, що набрало законної сили [58, с. 35-40]. Крім того вченою обґрунтовується, що необхідним є розуміння права на перегляд судового рішення як «передбаченої нормами цивільного процесуального законодавства міри можливої поведінки особи з метою захисту прав, свобод та законних інтересів, що полягає у зверненні особи до суду за повторним розглядом справи, судового рішення у якій набрало законної сили, за наявності підстав та у порядку, передбаченому законодавством» [58, с. 67].

Але при цьому акцентуємо наявність певних наукових прогалин із здійснення комплексного дослідження проблематики перегляду судового рішення у порядку адміністративного судочинства, що виникає на підставі нововиявлених обставин, що означає актуальність та практичну затребуваність цієї дисертації.

Отже, доцільним є висновок про те, що наявність різноманітних форм перегляду судових рішень в адміністративному процесі функціонально спрямовується на створення умов для відновлення порушеного права, належної реалізації інтересу, що пов'язується із скасуванням незаконного судового акта чи його зміною у частині, що є необґрунтованою та незаконною.

За часом застосування при цьому судовий контроль виокремлюється як: поточний судовий контроль за законністю рішень суб'єктів владних повноважень, що відбувається в процесі відправлення правосуддя в адміністративній справі; та підсумковий судовий контроль за виконанням рішень суду, що може бути ініційований як учасником справи, так і самостійно судом.

До причин, що обумовлюють здійснення перегляду судових рішень є наявність об'єктивних факторів, що визначають складність розгляду адміністративної справи, прояви політичного впливу на дії суддів, наявності протиріч в судовій практиці, і зокрема, у практиці Верховного Суду, недосконалість правових відносин, а також суб'єктивних факторів, що характеризуються через певну неуважність суддів, їх завантаженість, що подекуди призводить до необ'єктивності рішення, що ухвалюється у справі.

Таким чином, перегляд судових рішень в адміністративному судочинстві визначається як функція, що будується на інституційному підході, і порушується задля досягнення принципів законності та верховенства права у публічно-управлінському спорі.

Застосування процедури перегляду судового рішення в адміністративній справі при цьому не протирічить вимогам дотримання

принципу правової визначеності, що гарантує справедливість рішення у справі та корелюється із вимогами світових та зарубіжних юридичних стандартів.

Так, у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (ст. 2 Протоколу № 7 до Конвенції) [37], Міжнародному пакті про громадянські і політичні права (п. 5 ст. 15) [61] встановлюється, що кожна особа «має право на перегляд його справи вищестоящим судом [62].

Зазначені положення імплементовано до чинного національного законодавства України є одним із принципів судочинства, що є: проголошеним у статті 129 Конституції України, де гарантується забезпечення апеляційного і касаційного оскарження рішень суду ; що, є систематизованим та деталізованим у ст. 14 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» від 7 липня 2010 р., де зазначено, що учасники судового процесу та інші особи у випадках і порядку, встановлених процесуальним законом, мають право на апеляційне та касаційне оскарження [99].

У статті 13 КАС України встановлюються загальні засади здійснення перегляду рішення суду в порядку адміністративного судочинства. Так, згідно із ст. 13 КАС України визначено, що «учасники справи, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки, мають право на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках - на касаційне оскарження судового рішення». Відповідно до ч. 2 ст. 13 КАС України зазначається про недопустимість здійснення касаційного оскарження судового рішення першої інстанції без його перегляду в апеляційному порядку [33]. Таким чином, підтверджується реалізація принципів інституційності при здійсненні перегляду судових рішень.

Розглянемо форми перегляду судових рішень у порядку адміністративного судочинства.

Апеляція визнається логічним продовженням розгляду справи по суті в другій інстанції після першої. Обов'язковість апеляційного провадження у

справі цілком залежить від волі учасників судового процесу [72, с. 45]. При цьому при здійсненні розгляду апеляційної скарги виключається фактична сторона справ.

Інститут касації поступово напрацьовується в судовій практиці і розуміється як інстанція, де передусім вирішується питання спору саме про зміст та тлумачення норми акту чинного законодавства. Касація розуміється як форма перегляду справи, що вимагає визначення дотримання формальних процедурних аспектів судового розгляду [127].

Перегляд справи у зв'язку з нововиявленими обставинами розуміється як виключні обставини, що застосовуються у процесі здійснення права на судовий захист.

Для того, щоб такий перегляд адміністративної справи відбувся є необхідним, мають бути не просто нові обставини у справі, а такі обставини, що здатні змінити рішення по суті. Тобто наявність певних обставин, які стали відомі вже після ухвалення судового рішення, призвела б до ухвалення іншого рішення у справі [127].

Відповідно до ч. 2 ст. 361 КАС України встановлюється, що підставами для перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами є:

«1) істотні для справи обставини, що не були встановлені судом та не були і не могли бути відомі особі, яка звертається із заявою, на час розгляду справи;

2) встановлення вироком суду або ухвалою про закриття кримінального провадження та звільнення особи від кримінальної відповідальності, що набрали законної сили, завідомо неправдивих показань свідка, завідомо неправильного висновку експерта, завідомо неправильного перекладу, фальшивості письмових, речових чи електронних доказів, що потягли за собою ухвалення незаконного рішення у цій справі;

3) скасування судового рішення, яке стало підставою для ухвалення судового рішення, яке підлягає перегляду» [33].

Попередня редакція КАС України містила більш розширений перелік нововиявлених обставин, виникнення яких допускало перегляд судового рішення в адміністративній справі, зокрема, такими обставинами визнавались: 1) істотні для справи обставини, що не були і не могли бути відомі особі, яка звертається із заявою, на час розгляду справи; 2) встановлення вироком суду, що набрав законної сили, завідомо неправдивих показань свідка, завідомо неправильного висновку експерта, завідомо неправильного перекладу, фальшивості документів або речових доказів, що потягли за собою ухвалення незаконного або необґрунтованого рішення; 3) встановлення вироком суду, що набрав законної сили, вини судді у вчиненні злочину, внаслідок якого було ухвалено незаконне або необґрунтоване рішення; 4) скасування судового рішення, яке стало підставою для прийняття постанови чи постановлення ухвали, що належить переглянути; 5) встановлення Конституційним Судом України неконституційності закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого судом при вирішенні справи, якщо рішення суду ще не виконано.

Правом перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами відповідно до чинного законодавства України володіє виключно Верховний Суд (в особі відповідних касаційних інстанцій за предметною юрисдикцією).

Такий перегляд здійснюється виключно переслідуючи мету пошуку найбільш ефективної форми захисту прав та інтересів особи, і не переслідуючи мету покарати судову інстанцію, що винесла попереднє рішення [144, с. 107–108].

Таким чином, інститут перегляду судових рішень у порядку адміністративного судочинства відіграє важливе значення в системі форм реалізації права на захист, є засобом здійснення судового контролю як складової функції справляння правосуддя та гарантує ефективність забезпечення прав та охоронюваних законом інтересів в суспільстві та державі.

Такий висновок корелюється із висловленою позицією Конституційним Судом України у рішенні від 02 листопада 2004 року за № 15-рп/2004, де обґрунтовано, що реалізація ст. 6 Закону України «Про судоустрій України» пов'язується із гарантуванням всім суб'єктам захисту їх прав, свобод і законних інтересів незалежним і неупередженим судом, утвореним відповідно до Закону. За частиною другою ст. 6 Закону України «Про судоустрій України» [99] встановлювалось, що для забезпечення всебічного, повного та об'єктивного розгляду справ, законності судових рішень в Україні діють суди першої, апеляційної та касаційної інстанцій. Право на судовий захист передбачає також можливість звернення всіх учасників судового провадження, у тому числі підсудного, до судів апеляційної та касаційної інстанцій [113].

Про необхідність дотримання вимоги щодо непорушності права особи на судовий захист містяться висновки у ряді рішень Європейського суду з прав людини, зокрема, у справі «Ван Оршовен проти Бельгії» (*Van Orshoven v. Belgium*), де у судовому рішенні від 25 червня 1997 р. зазначено, що заявник скаржився, перш за все, що йому не було надано можливості через свого адвоката відповісти на висновки генерального адвоката, а також він не мав змоги виступити на засіданні 13 вересня 1991 року в касаційному Суді. Крім того заявник скаржився, що він заперечував проти участі визначеного представника прокурора, однак таке його клопотання не було розглянуто судом. Уряд підкреслив, що заява, подана до Комісії, містила єдину скаргу, яка була встановлена щодо участі члена прокуратури в засіданнях Касаційного суду. Однак у своїй доповіді від 15 вересня 1995 року Комісія непрямо оголосила його неприйнятним для обробки, оскільки він був поданий після встановленого терміну. Отже, Комісія не змогла зайняти таку позицію. Що стосується скарги, поданої через нездатність позивача відповісти на висновки генерального адвоката, вона також виходить за межі юрисдикції Суду, оскільки вона не фігурує у вищезгаданій заяві. При цьому Суд справедливості нагадав, що, відповідно до його усталеної судової

практики, рішення, прийняте Комісією щодо прийнятності поданих заяв, є тим, що визначає, чи Суд ухвалить рішення чи ні. У цьому конкретному випадку Комісія визнала єдиною скаргою нездатність Van Orshoven відповісти на висновки прокуратури. Тому саме це і є предметом судового розгляду. Отже, попереднє заперечення Уряду має бути відхилено. Підставами подання скарги Van Orshoven було те, що незалежно від цивільного, кримінального чи дисциплінарного характеру прокурор у Касаційному суді Бельгії завжди мав пріоритет заслуховування його позиції при розгляді справи, а також під час обговорення, допомагати Суду, а також забезпечувати підтримку єдності юриспруденції. Однак, як зазначено у вироках у справах Боргерса та Вермеулена, Суд вважає, що він повинен надавати великого значення реальній ролі, яку виконує прокуратура, і характеру висновків, оскільки вони містять позицію, яка за своїм авторитетом замінює позицію прокурора. Об'єктивний і заснований на законі, вищезазначений висновок не має жодної іншої функції, окрім надання поради та, зрештою, впливу на Касаційний суд. У цьому сенсі Уряд підкреслює важливість внеску Генеральної прокуратури у підтримку судової практики вищої юрисдикції. У вирокі у справі Делкурта Суд підкреслив, завершуючи застосовність статті 6.1, що «рішення Касаційного суду може залежати від правової ситуації зацікавленої сторони різною мірою». Він дійшов такого ж висновку щодо інших питань, що стосуються різних країн. У цій справі обставини не відрізняються, оскільки звільнення було мотивовано законністю усунення позивача та подальшою заборонаю займатися медичною професією. Беручи до уваги цю дилему та характер висновків генерального адвоката, неможливість для зацікавленої сторони відповісти на них до закінчення слухання становила порушення її права на змагальність. Це право передбачає, в принципі, право всіх сторін у процесі бути в курсі будь-яких доказів або зауважень, представлених судді та поданих на обговорення. Отже, було порушення статті 6.1 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами). Суд відхиляє вимогу

позивача про відшкодування стверджуваної матеріальної шкоди, беручи до уваги відсутність зв'язку між заявленим порушенням та стверджуваною шкодою. Що стосується стверджуваної моральної шкоди, він вважав, що це рішення саме по собі становить справедливую сатисфакцію. Суд справедливості присудив позивачу 250 000 бельгійських франків як компенсацію судових витрат. [187]

У рішенні Конституційного Суду України у Рішенні від 27 січня 2010 р. № 3-рп/2010 зазначено, що згідно із п. 8 ч. 3 ст. 129 Конституції України оскарження судового рішення є правомірним і не суперечить вимогам щодо справедливості судового рішення [62].

Таким чином, здійснення права на судовий захист означає і допустимість створення умов для оскарження судового рішення, що є ухваленим у справі, в тому числі шляхом його перегляду у зв'язку із нововиявленими обставинами, що відіграє універсальний характер. Розуміння природи права на судовий захист, закріпленого у статті 8 Загальної Декларації прав людини, визначається через його комплексний характер, що базується на реалізації таких принципів здійснення правосуддя, як: відображення нормативних вимог звернення особи до суду за захистом її прав, свобод та інтересів; визначення специфіки суб'єктного складу судового захисту, що закріплюється за системою судоустрою; наявність вимог обґрунтування ініціювання провадження у справі [90, с. 49].

Реалізація права на судовий захист відтак перебуває у безпосередньому зв'язку із правом особи на перегляд судового рішення, не протирічить йому, а його об'єктивно доповнює та гарантує.

Саме тому будь-які норми актів чинного законодавства, де закріплюється, що рішення органу владних повноважень є остаточним і не допускає його оскарження та/або перегляду у зв'язку із нововиявленими обставинами, вбачаються такими, що протирічать змісту сутності права на судовий захист, і відтак протирічить конституційним засадам гарантування прав та свобод людини [65]. Отже, існування таких норм має бути

комплексно обґрунтовано і визначатися власне змістом інституційної будови судової системи органів, де визнається домінування рішень касаційної інстанції в межах національної судової системи, що при цьому не виключає можливості їх оскарження у квазісудових міждержавних інституціях, якими є, зокрема, Європейський Суд з прав людини та Суд справедливості.

Варто підкреслити, що реалізація будь-якого права, в тому числі і права на перегляд судового рішення у зв'язку із нововиявленими обставинами, вимагає запровадження дієвої системи гарантій, що умовно може бути поділена на такі підсистеми, як інституційні та процесуальні гарантії [6, с. 27].

Підсистема інституційних гарантій реалізації права на перегляд судового рішення складається із створення відповідного суб'єктного складу уповноважених осіб на здійснення таких процедур, до яких відносяться : Верховний Суд; система адміністративних судів; система місцевих загальних судів; в окремих випадках Державна судова адміністрація, що уповноважена на здійснення повноважень із належної організації та забезпечення умов функціонування судової гілки влади.

Процедурні гарантії забезпечення права на перегляд рішення у справі встановлюються нормами Конституції України (ч. 2 ст. 55; ч. 2 ст. 19; п. 22 ч. 1 ст. 92; ч. 1 ст. 124; ч. 3 ст. 129 Конституції України); положеннями КАС України, а також актами міжнародного законодавства, зокрема, згідно із Рекомендацією щодо судового перегляду адміністративних актів. Рекомендацією щодо судового перегляду адміністративних актів визначено такі принципи перегляду рішення у справі, як: 1. Усі акти адміністрації підлягають судовому перегляду. Суд повинен мати можливість здійснювати перегляд щодо будь-якого порушення закону, включаючи питання відсутності компетенції (необхідних повноважень), порушення процедурних норм та зловживання повноваженнями; 2. Можливість звернутися за судовим переглядом має надаватися особам, які вважають, що акт прямо впливає на їхні права та інтереси. При цьому, такі особи повинні мати достатньо часу

для ініціювання порушення процедури судового перегляду, а вартість доступу до перегляду не повинна бути такою, що знеохоче подання відповідного клопотання. Особам, які не мають необхідних фінансових ресурсів, має надаватися можливість користуватися безоплатною правовою допомогою, якщо цього вимагають інтереси правосуддя; 3. Судовий перегляд має здійснюватися незалежним, безстороннім судом, встановленим законом. Таким судом може бути адміністративний суд або підрозділ системи загальних судів; 4. Судовий розгляд повинен бути справедливим. Така вимога включає: а) встановлення розумного строку розгляду справи; б) забезпечення рівності процесуальних засобів, якими користуються сторони у процесі; в) зобов'язання суб'єкта влади надати суду доступ до документів та інформації, які мають стосунок до справи; г) забезпечення змагальності провадження шляхом доступності для сторін всіх доказів, прийнятих судом; д) наявність у суду повноважень розглянути всі питання права і фактичні обставини, які мають значення для представленої сторонами справи; е) відкритість розгляду справи; ж) публічність проголошення судового рішення; з) вмотивованість рішення суду; і) забезпечення оскарження судового рішення у вищестоящому суді; 5. У разі визнання акта неправомірним, суд має ухвалити таке рішення, яким можна виправити ситуацію і привести її у відповідність із законом. Зокрема, суд повинен бути правомочним скасувати адміністративне рішення і, якщо необхідно, повернути справу знову до адміністративного органу для прийняття в ній нового рішення. Суд також повинен мати повноваження вимагати від адміністративного органу, у разі необхідності, виконання певного обов'язку [101].

Таким чином, розуміння сутності перегляду судового рішення в порядку адміністративного судочинства має виходити із розуміння його як суб'єктивного права особи, що складається із юридичних можливостей, до яких відноситься: право на власні дії, право вимоги правомірного виконання обов'язку іншою особою як у формі активних, так і у формі пасивних дій;

право звернення до уповноваженого компетентного органу, що має гарантувати належність забезпечення прав і свобод людини.

Дотримання принципу правової визначеності, що є одним із принципів функціонування національної системи судоустрою [99], вимагає запровадження виключного розуміння кола обставин, що можуть визнаватися як нововиявлені і тому ініціювати перегляд судового рішення, яке вже набуло юридичної сили.

Правова визначеність безумовно не є лише теоретичною засадою регулювання суспільних відносин, вона є тим відображенням суспільної реальності, де характерною ознакою має бути повага до суду. Відсутність чіткої деталізованої процедури перегляду судового рішення, що вже набуло законної сили, означає для суспільства зневіру до судової системи, її низької ефективності та непередбачуваності [65].

Саме тому необхідно говорити про встановлення допустимих нормативних меж перегляду судового рішення, де ми говоримо передусім про встановлення вимоги щодо дотримання строків для подання апеляційної чи касаційної скарги, а також дотримання строків ініціювання перегляду за нововиявленими обставинами. Так, відповідно до ч. 1 ст. 368 КАС України встановлюється, що заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами:

1) з підстави, визначеної пунктом 1 частини другої статті 361 КАС України, тобто через таку нововиявлену обставину як виникнення істотних для справи обставин, що не були встановлені судом та не були і не могли бути відомі особі, яка звертається із заявою, на час розгляду справи, - учасниками справи подається протягом тридцяти днів з дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про існування таких обставин;

2) з підстави, визначеної пунктом 2 частини другої статті 361 КАС України, тобто через таку нововиявлену обставину як встановлення вироком суду або ухвалою про закриття кримінального провадження та звільнення особи від кримінальної відповідальності, що набрали законної сили, завідомо

неправдивих показань свідка, завідомо неправильного висновку експерта, завідомо неправильного перекладу, фальшивості письмових, речових чи електронних доказів, що потягли за собою ухвалення незаконного рішення у цій справі, - учасниками справи подається протягом тридцяти днів з дня, коли вирок (ухвала) у кримінальному провадженні набрав (набрала) законної сили;

3) з підстави, визначеної пунктом 3 частини другої статті 361 КАС України, тобто через таку нововиявлену обставину як через скасування судового рішення, яке стало підставою для ухвалення судового рішення, яке підлягає перегляду - учасниками справи подається протягом тридцяти днів з дня набрання законної сили судовим рішенням, яким скасовано судове рішення, що стало підставою для ухвалення судового рішення, яке підлягає перегляду;

4) з підстави, визначеної пунктом 1 частини п'ятої статті 361 КАС України, тобто через тобто через таку виключну обставину як встановлення Конституційним Судом України неконституційності (або навпаки конституційності) закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого (не застосованого) судом при вирішенні справи, якщо рішення суду ще не виконане - учасниками справи подається протягом тридцяти днів з дня офіційного оприлюднення відповідного рішення Конституційного Суду України;

5) з підстави, визначеної пунктом 2 частини п'ятої статті 361 КАС України, тобто через таку виключну обставину як встановлення вироком суду, що набрав законної сили, вини судді у вчиненні кримінального правопорушення, внаслідок якого було ухвалено судове рішення, - учасниками справи протягом тридцяти днів з дня, коли вирок у кримінальному провадженні набрав законної сили;

6) з підстави, визначеної пунктом 3 частини п'ятої статті 361 КАС України, тобто через таку виключну обставину як встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною,

порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні цієї справи судом подається особою, стосовно якої постановлено рішення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, протягом тридцяти днів з дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про набуття цим рішенням статусу остаточного.

При цьому чинним адміністративно-процесуальним законодавством України встановлюються додаткові гарантії захисту права особи на справедливе рішення у справі, що полягають у можливості подовження таких строків через виявлення обставин, що не були встановлені судом та не були і не могли бути відомі особі, яка звертається із заявою, на час розгляду справи - не більше, ніж на три роки з дня набрання таким судовим рішенням законної сили; у разі наявності таких обставин, як встановлення вироком суду або ухвалою про закриття кримінального провадження та звільнення особи від кримінальної відповідальності, що набрали законної сили, завідомо неправдивих показань свідка, завідомо неправильного висновку експерта, завідомо неправильного перекладу, фальшивості письмових, речових чи електронних доказів, що потягли за собою ухвалення незаконного рішення у цій справі; скасування судового рішення, яке стало підставою для ухвалення судового рішення, яке підлягає перегляду; встановлення Конституційним Судом України неконституційності (або навпаки конституційності) закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого (не застосованого) судом при вирішенні справи, якщо рішення суду ще не виконане; встановлення вироком суду, що набрав законної сили, вини судді у вчиненні кримінального правопорушення, внаслідок якого було ухвалено судові рішення; встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні цієї справи судом подається особою, стосовно якої постановлено рішення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, протягом тридцяти днів з дня, коли особа дізналася або повинна

була дізнатися про набуття цим рішенням статусу остаточного, - не більше, ніж десять років з дня набрання таким судовим рішенням законної сили [33].

Таким чином, реалізація права на перегляд судового рішення, що набуло юридичної сили допускається із дотриманням інституційних та нормативно-процесуальних вимог чинного законодавства, що характеризують суб'єктний склад таких правовідносин, їх межі здійснення, цілі, завдання застосування такої юридичної конструкції.

1.3 Нововиявлені обставини як підстава перегляду судового рішення у порядку адміністративного судочинства

Нововиявлені обставини як інститут адміністративно-процесуального права має важливе значення у забезпеченні права особи на справедливий судовий захист. Такий висновок було обґрунтовано у попередніх підрозділах, що ґрунтується на дослідженні висновків, досягнутих у науково-теоретичних працях, на вивченні матеріалів національної та міжнародної практики.

Згідно із положеннями частини другої статті 361 КАС України підставами для перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами є:

«1) істотні для справи обставини, що не були встановлені судом та не були і не могли бути відомі особі, яка звертається із заявою, на час розгляду справи;

2) встановлення вироком суду або ухвалою про закриття кримінального провадження та звільнення особи від кримінальної відповідальності, що набрали законної сили, завідомо неправдивих показань свідка, завідомо неправильного висновку експерта, завідомо неправильного перекладу, фальшивості письмових, речових чи електронних доказів, що потягли за собою ухвалення незаконного рішення у цій справі;

3) скасування судового рішення, яке стало підставою для ухвалення судового рішення, яке підлягає перегляду» [33].

Наведений перелік підстав для перегляду судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами, який визначений у частині другій статті 361 КАС України, є вичерпним і розширеному тлумаченню не підлягає [81].

Частиною четвертою статті 361 КАС України визначено, що не є підставою для перегляду рішення суду за нововиявленими обставинами:

- 1) переоцінка доказів, оцінених судом у процесі розгляду справи;
- 2) докази, які не оцінювалися судом, стосовно обставин, що були встановлені судом [33].

В адміністративному судочинстві перегляд судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами є особливим видом провадження. На відміну від перегляду судового рішення в порядку апеляційного та касаційного оскарження, підставою такого перегляду є не недоліки розгляду справи судом (незаконність та/або необґрунтованість судового рішення чи ухвали, неправильне застосування судом норм матеріального права, порушення норм процесуального права), а те, що на час ухвалення рішення суд не мав можливості врахувати істотну обставину, яка могла суттєво вплинути на вирішення справи, оскільки учасники судового розгляду не знали про неї та, відповідно, не могли надати суду про неї дані. Перегляд справи у зв'язку з нововиявленими обставинами має на меті не усунення судових помилок, а лише перегляд уже розглянутої справи з урахуванням обставин, про існування яких стало відомо після ухвалення судового рішення, для досягнення істини у справі [81].

Перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами є важливою гарантією захисту прав і свобод людини, зокрема, у сфері адміністративного судочинства. Перегляд судових рішень, які набрали законної сили, є додатковим засобом забезпечення законності судового рішення і механізмом захисту прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб і забезпечення справедливого та ефективного здійснення правосуддя [81].

Нововиявлені обставини - це юридичні факти, які мають істотне значення для розгляду справи, існували на час її розгляду, але не були і не

могли бути відомі заявнику, а також обставини, які виникли після набрання судовим рішенням законної сили та віднесені законом до нововиявлених обставин. До нововиявлених обставин належать факти об'єктивної дійсності, на яких ґрунтуються вимоги і заперечення сторін, а також інші факти, які мають значення для правильного розв'язання спору. Необхідними та загальними ознаками нововиявлених обставин є: існування цих обставин під час розгляду та вирішення справи й ухвалення судового рішення, про перегляд якого подається заява; на час розгляду справи ці обставини об'єктивно не були та не могли бути відомі ні заявникові, ні суду, ні іншим учасникам адміністративного процесу; істотність цих обставин для розгляду справи (тобто коли врахування цих обставин судом мало б наслідком прийняття іншого судового рішення, ніж те, яке було прийняте) [81].

За висновками Верховного Суду, досягнутими при здійсненні узагальнення практики розуміння категорії нововиявлених обставин необхідно зазначити нововиявлені обставини необхідно відрізнити від нових обставин, що виникли після вирішення справи та ще не існували на час її розгляду, а також від обставин, що зазнали змін після ухвалення судом рішення. Їх виявлення не може бути підставою для перегляду судового рішення [83].

Нова обставина, що з'явилася або змінилася після розгляду справи, не є підставою для перегляду справи. Не вважається нововиявленою обставиною зміна правової позиції суду в інших подібних справах. Також не можуть вважатися нововиявленими ті обставини, які встановлюються на підставі доказів, що не були своєчасно подані сторонами чи іншими особами, які беруть участь у справі. Обставини, на які посилався учасник судового процесу у своїх поясненнях або які могли бути встановлені в разі виконання судом вимог процесуального закону, теж не можуть визнаватися нововиявленими [82].

Водночас необхідно розрізняти нові докази та докази, якими підтверджуються нововиявлені обставини, оскільки нові докази не можуть

бути підставою для перегляду судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами [85].

Отже, перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами є окремою процесуальною формою судового процесу, яка визначається юридичною природою цих обставин, тому першочерговим обов'язком суду є встановлення відсутності або наявності нововиявлених обставин.

У справі № 9901/400/20 Велика палата Верховного Суду встановила, що підставами для подання заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами стали висновки, досягнуті ОСОБОЮ_1, яка посилається на те, що 14 лютого 2022 року отримав витяг з протоколу та копію технічного запису засідання ВРП від 03 грудня 2020 року, з яких йому стало відомо про наявність істотних для справи обставин, які не були й не могли бути йому відомі на час розгляду справи. На думку ОСОБА_1, такими обставинами було визначено: нерозгляд відповідачем усіх клопотань, які ним заявлялися; наявність обставин, які свідчать про упередженість членів ВРП ОСОБА_2 і ОСОБА_3 та незаявлення ними самовідводів із цих причин; недотримання процедури прийняття оскаржуваного рішення як підстави для перегляду рішення[81]. У цьому контексті Велика Палата Верховного Суду наголошує, що обов'язковою умовою для визнання обставин нововиявленими є не лише відсутність у заявника інформації про них на час розгляду справи, а й об'єктивна неможливість одержати її у відповідний час [81], про що у зазначеній справі не було надано жодних доказів, які б свідчили про вчинення ним дій з метою отримання витягу з протоколу та копії технічного запису засідання ВРП від 03 грудня 2020 року станом на час розгляду цієї справи, як і не зазначено, чому він самостійно або ж через представника не мав можливості вчинити відповідні дії [81].

Таким чином, нововиявлені обставини – це не лише інформація, яка стала відомою учаснику адміністративної справи після набуття законної сили судовим рішенням, але і інформація, про яку учасник справ не знав та не міг знати під час судового розгляду справи, що відбувся.

До кола суб'єктів, що можуть бути ініціаторами провадження із перегляду справи за нововиявленими обставинами, ряд дослідників відносять не лише учасників справи, а і інших зацікавлених осіб [11, с. 179–180].

Нововиявлені обставини є сукупністю юридичних фактів, що існували на момент вирішення справи судом по суті, але при цьому не були відомі її учасникам та особам, що брали участь в її врегулюванні, але при цьому можуть вплинути на перегляд судового рішення [10]. Такий висновок корелюється із висновками, досягнутими у практиці ЄСПЛ. Зокрема, у рішеннях від 28 жовтня 1998 у справі «Осман проти Сполученого королівства» (*Osman v. The United Kingdom*) [183] та від 19 червня 2001 року у справі «Креуз проти Польщі» (*Kreuz v. Poland*) [178]. ЄСПЛ наголосив, що сторона, яка задіяна в ході судового розгляду, зобов'язана з розумним інтервалом часу сама цікавитися провадженням у її справі, добросовісно користуватися належними їй процесуальними правами та неухильно виконувати процесуальні обов'язки [10].

Отже, наступною характеристикою нововиявлених обставин має визнаватися їх відсутність на момент ухвалення судового рішення, однак відсутність відомостей про них у матеріалах справи.

У цій справі підставою для перегляду постанови Волинського апеляційного суду від 22 лютого 2021 року зазначено скасування 21 серпня 2019 року Володимир-Волинським міським судом Волинської області рішення цього ж суду від 27 травня 2013 року в цивільній справі.

ВП ВС у постанові від 22 березня 2023 року по цій справі №154/3029/14-ц при дослідженні наявності чи відсутності підстав перегляду рішення Володимир-Волинського міського суду Волинської області від 27 травня 2013 року скасовано 21 серпня 2019 року, тобто за більш ніж півтора року до ухвалення рішення апеляційного суду. Тому скасування рішення Володимир-Волинського міського суду, яке відбулося 21 серпня 2019 року, не може бути нововиявленою обставиною щодо постанови Волинського апеляційного суду від 22 лютого 2021 року, оскільки така обставина виникла

до ухвалення постанови. Відповідно до хронології розгляду справи факт скасування рішення Володимир-Волинського міського суду від 27 травня 2013 року у силу частин третьої, четвертої статті 367 ЦПК України був підставою для перегляду судового рішення в апеляційному порядку. Проте відповідач при повторному розгляді апеляційним судом справи таких доказів суду не надав і поважних причин такого неподання не встановлено [84].

Виходячи із здійснених узагальнень судової практики Великою Палатою Верховного Суду обґрунтоване тлумачення категорії «нововиявлені обставини» через їх підтвердження фактичними даними (доказами), що в установленому порядку спростовують факти, покладені в основу судового рішення. При цьому суд наділений правом скасувати судові рішення за нововиявленими обставинами лише за умови, що ці обставини можуть вплинути на юридичну оцінку обставин, здійснену судом у судовому рішенні, що переглядається [10].

Важливим є відмежування категорій «нові докази» та «докази, якими підтверджуються нововиявлені обставини», де нові докази не можуть бути підставою для перегляду судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами [10].

Великою Палатою Верховного Суду обґрунтовано висновок, що не відносяться до категорії «нововиявлених обставин» процесуальні недоліки розгляду справи (зокрема, неповне встановлення фактичних обставин справи, порушення порядку дослідження доказів) не вважаються нововиявленими обставинами, проте можуть бути підставою для перегляду судового рішення в апеляційному або касаційному порядку [84;10].

Національна судова практика виходить з того, що обставини, на які посилялася особа, яка брала участь у справі, у своїх поясненнях, в апеляційній чи касаційній скарзі або які могли бути встановлені при всебічному і повному з'ясуванні судом обставин справи, не мають визнаватися нововиявленими обставинами [84;10].

Також не вважаються як підстава перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами неподання стороною або особою, яка бере участь у справі, доказу, про який їй було відомо та який підтверджує відповідні обставини, а також відмова суду у прийнятті доказів [84;10].

Крім того нововиявлені обставини необхідно відмежовувати від обставин, що є підставами для здійснення апеляційного чи касаційного оскарження судового рішення першої інстанції.

Таким чином, ознакою, що визначаються сутність нововиявлених обставин є те, що підстави повинні виникнути після ухвалення рішення у справі (істотні обставини стали відомі стороні після ухвалення рішення, скасовано рішення, яке стало підставою для ухвалення іншого рішення, встановлені факти завідомо неправильного перекладу, фальшивості письмових, речових чи електронних доказів після ухвалення незаконного рішення, тощо).

Задоволення судом заяви про перегляд судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами всупереч вимогам ЦПК України порушує принцип правової визначеності та право на доступ до правосуддя, яке гарантується пунктом 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року [37].

Згідно із рішенням від 03 квітня 2008 року у справі «Пономарьов проти України» (заява № 3236/03) ЄСПЛ визначив, що реалізація принципу верховенства права має виходити із створення нормативних умов для здійснення та застосування принципу юридичної визначеності, сутність якого полягає у остаточності рішень суду (*res judicata*). Таким чином, жодна зі сторін не має права вимагати перегляду остаточного та обов'язкового рішення суду просто тому, що вона має на меті добитися нового слухання справи та нового її вирішення. Повноваження вищих судових органів стосовно перегляду мають реалізовуватись для виправлення судових помилок та недоліків судочинства, але не для здійснення нового судового розгляду. Перегляд не повинен фактично підміняти собою апеляцію, а сама

можливість існування двох точок зору на один предмет не є підставою для нового розгляду. Винятки із цього принципу можуть мати місце лише за наявності підстав, обумовлених обставинами важливого та вимушеного характеру [10].

До ознак розуміння нововиявлених обставин необхідно віднести їх віднесення до кола юридичних фактів, як обставин, що призводять до виникнення, зміни чи припинення правовідносин.

За структурою правової норми найчастіше місце для юридичних фактів пов'язується із гіпотезою норми [141, с. 447]. Юридичні факти розуміються як певні юридичні соціальні обставини, що нормативно відображаються у нормативно-правових актах, та призводять до настання відповідних юридичних наслідків [128, с. 405]. Ряд вчених відрізняють юридичні факти, що відображають індивідуальні соціальні обставини, і юридичні факти, що відображають соціальні обставини від відповідних груп чи суспільства в цілому [30]. Загальновизнаним є підхід, де юридичний факт є соціальною обставиною з одного боку, і з іншого є правовим явищем [124; 91, с. 57–61].

Цікавим є підхід, сформований у наукових працях Н.Ю. Сакари, де виокремлюються так звані процесуальні факти, що розуміється як регламентація проявів певної дії (чи бездіяльності) учасника судового провадження, що призводить до настання певних процедурних наслідків [124, с. 143-150].

При цьому не є нововиявленими обставинами процедурні юридичні факти, що свідчать про наявність порушення розгляду справи, що має бути предметом оскарження в порядку подання апеляційної чи касаційної скарги [19, с. 123].

Важливим для встановлення відповідності обставини і її розуміння як нововиявленої є момент її виникнення в адміністративній справі [124, с. 143–150]. Юридичні факти визначаються як предмет доказування, що можуть поділено на : юридичні факти матеріального характеру; юридичні факти

процесуального характеру; юридичні факти інформаційного характеру [147, с. 49-51].

Варто підкреслити, що юридичні факти процесуального характеру не можуть бути визнані як нововиявлені обставини в адміністративній справі.

Отже, нововиявлені обставини – це такі юридичні факти, що не були відомі суду на момент винесення судового розгляду або не могли бути йому відомі, за умови, що судом було дотримано процедурні умови врегулювання адміністративної справи [60, с. 89–98]. На необхідності встановлення вимогам достовірності для юридичних фактів, що мають набути значення нововиявлених обставин, наголошується у наукових працях І. В. Бондаря [9, с. 82]. Н.Р. Кайдашева визначає, що нововиявленими обставинами мають розумітися факти, що відображують об'єктивну дійсність, тобто є матеріальними юридичними фактами, що не були відомі суду та заявнику, а також заінтересованим особам на момент розгляду справи, а також не були представлені сторонами, чи не могли бути встановлені судом внаслідок провадження останнім дій із судового розгляду справи [29, с. 118-120].

Отже, важливою для нововиявлених обставин ознакою є їх невідомість на момент судового розгляду справи, але при цьому вони розуміються як складова частина предмету доказування у справі, що дозволяє зробити висновок про їх вплив на ухвалення рішення суду у спорі [130, с. 176-180], що визначає їх істотне значення для досягнення істини та справедливості у процесі захисту прав особи [169, с. 612–613].

Таким чином, до ознак нововиявлених обставин необхідно віднести такі ознаки, як: невідомість для суду та учасників справи на момент ухвалення рішення суду; їх істотність; їх об'єктивність наявності.

При цьому істотність розуміється як ступінь впливу юридичного факту на ухвалення рішення по суту [66, с. 115–129].

Таким чином, істотна обставина може вплинути на зміст ухваленого рішення у справі по суті, а тому у разі її виявлення після набуття законної

сили судового рішення, є підставою для порушення провадження за заявою у зв'язку із нововиявленими обставинами [34, с. 77].

Визначення щодо рівня істотності обставини та її прийнятності для порушення провадження у справі за нововиявленими обставинами вирішується в конкретних спорах адміністративним судом індивідуально через здійснення оцінки юридичних фактів, наявних та встановлених в ході попереднього судового розгляду [75, с. 201-212].

Г. В. Мудрецька підкреслює, що «...відмінність нововиявлених обставин від нових доказів полягає у тому, що нові докази – це відомості про обставини справи, які досліджувалися судом, проте ці докази з тих чи інших причин не було надано суду під час розгляду справи». Саме тому нові докази, що є відомими на момент апеляційного оскарження мають бути прийняті відповідною інстанцією та враховані при розгляді апеляційної скарги, і не є нововиявлені [63, с. 42-47].

При цьому встановлення нововиявлених обставин не виключає необхідності пошуку та доведення нових фактів в справі [76, с. 66–67].

Важливим є вирішення наукової дискусії про співвідношення сутності фактів, що є предметом доказування у справі, та фактів, що обґрунтовують наявність підстав для перегляду судового рішення за новоявленими обставинами.

Предметом доказування у справі має визнаватися саме ті обставини у справі, що впливають чи можуть вплинути на винесення рішення по суті [142, с. 142–146]. Коло таких обставин може бути класифіковано на : обставини, що стосуються сутності позову; обставини, що стосуються заперечення позову; обставини, що є підставами для виникнення спору [17, с. 132-137]. До кола обставин, що мають бути судом перевірені також необхідно віднести факти, що мають процесуальне значення [8, с. 14].

У Законі України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших

законодавчих актів» визначено, що докази, які не оцінювалися судом, стосовно обставин, що були встановлені судом, не є підставою для перегляду рішення суду за нововиявленими обставинами, так само як і переоцінка доказів, оцінених судом у процесі розгляду справи [93].

Нововиявленими обставинами може бути рішення суду, що є ухвалене в іншій справі, але при цьому воно має безпосередній вплив на справу і може змінити сутність рішення суду. Такий опис нововиявленої обставини відомий в межах адміністративної процесуальної науки як преюдиціальний факт, значення якого при розгляді справ у цивільному процесі полягає в тому, що суд не має обов'язку щодо встановлення юридичних фактів, які уже були встановлені іншим судовим рішенням [15, с. 43].

Конституційний суд зазначає, що його рішення преюдиціальними [108;106;107;154]. У ч. 2 ст. 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» преюдиційним фактом визнано факт, що обов'язковим для вивчення судом [99].

Категорія «преюдиція» розуміється: як правозастосовний акт, тобто акт, що визначається для суду та учасників справи як обов'язковий до виконання; як юридичний факт, що встановлений судом; як зміст резолютивної частини судового рішення та імперативний до виконання; як процес доказування; як характеристика правових явищ; як засіб правового регулювання та аргументації [55, с. 22].

Преюдиціальність є властивістю, що характеризує судові рішення із моменту набуття ним юридичної сили.

Тобто преюдиціальною обставиною є та обставина, що не вимагає доведення у судовому розгляді, але при цьому є тим юридичним фактом, що є підставою для перегляду судового рішення; і саме такою обставиною є судові рішення в іншій справі, що має безпосереднє значення для справи, відносно якої порушується питання її перегляду за нововиявленими обставинами, якщо таке рішення суду було ухвалено після судового розгляду спору і набуття юридичної сили рішенням. Важливим є розуміння, що такий

преюдиціальний факт має істотне значення для врегулювання справи по суті, і може змінити вже ухвалене рішення суду, що набуло юридичної сили [57, с. 10].

Загальними умовами преюдиціальності фактів є: однаковий суб'єктний склад справ; умова істотності впливу встановлених фактів при вирішенні іншого спору; застосування преюдиції за заявою учасника справи [76, с. 111–113].

Отже, необхідними ознаками нововиявлених обставин є, по-перше, їх існування на час розгляду справи, по-друге, те, що ці обставини не могли бути відомі заявникові на час розгляду справи, по-третє, істотність даних обставин для розгляду справи (тобто коли врахування їх судом мало б наслідком прийняття іншого судового рішення, ніж те, яке було прийняте) [86;74]. Тобто, за своєю юридичною природою нововиявлені обставини є фактичними даними, що в установленому порядку спростовують факти, які покладено в основу судового рішення [74].

У постанові Верховного Суду від 10 січня 2024 року у справі №[280/4284/22](#) акцентовано, що нова обставина, яка з'явилася або змінилася після розгляду справи, не є підставою для перегляду справ. Не вважаються нововиявленими нові обставини, які виявлені після ухвалення судом рішення, а також зміна правової позиції Верховного Суду в інших подібних справах.

Виходячи із правових позицій Верховного Суду, що не є нововиявленими обставинами висунення вимоги перегляду періоду, на який рішення суду було ухвалено.

Отже, при перегляді судового рішення, яке набрало законної сили, за нововиявленими обставинами необхідним є встановлення, що такі обставини відповідають всім критеріям нововиявлених відповідно до статті 361 КАС України та не є новими; в протилежному випадку перегляд судового рішення, що набрало законної сили, вважатиметься порушенням принципу правової визначеності, що є невід'ємною складовою верховенства права.

1.4 Принципи, умови та гарантії законності перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами у забезпеченні права на захист у порядку адміністративного судочинства

Остаточність судового рішення визначається як принцип здійснення права особи на захист і виключає новий розгляд справи [145, с. 360]. Реалізація принципу остаточності судового рішення призводить чи має призводити до належного виконання акту правосуддя, що означає досягнення кінцевої мети звернення особи за захистом – відновлення права та встановлення справедливості у справі.

Принцип остаточності судового рішення пов'язується із дотриманням принципу правової визначеності, що також називається як *res judicata* (*вирішена справа*). Рішення у справі є вирішеним, а відтак остаточним і не припускає його перегляд лише за настання виключних чи нововиявлених обставин [106].

Принцип правової визначеності та його виникнення із право Давньої Греції, і при цьому постійно перебуває у процесах розвитку та визначається як гарантія дотримання сталості суспільного розвитку [71, с. 187–189].

Принцип правової визначеності підтверджується у практиці ЄСПЛ і базисом для дотримання принципу верховенства права, реалізація яких є принципами перегляду судових рішень. У справі «Пономарьов проти України» ЄСПЛ пояснює, що обґрунтування вимоги кожної із сторін справи мають виходити із усвідомлення бажання встановлення істини та справедливості у справі, а не переслідувати мету лише повторного слухання справи та її нового вирішення [120].

Принцип правової визначеності розуміється як принцип законної сили судового рішення і відображає факт досягнення цілей здійснення судочинства [25, с. 13].

Принцип правової визначеності – принцип *res judicata* – закріплено у п. 8 ст. 129 Конституції України, відображаючи імперативність рішення суду як

основоположних засад здійснення судочинства[39], і встановлюється у ст. 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», де закріплено, що судові рішення, які набрали законної сили, є обов'язковими до виконання всіма органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими та службовими особами, фізичними і юридичними особами та їх об'єднаннями на всій території України [99]. Перегляд судових рішень не допускається і іншими судовими органами, окрім випадків, коли є виправдувальний вирок відносно особи, чи акт амністії, чи встановлення вироком суду або ухвалою про закриття кримінального провадження та звільнення особи від кримінальної відповідальності, що набрали законної сили, завідомо неправдивих показань свідка, завідомо неправильного висновку експерта, завідомо неправильного перекладу, фальшивості письмових, речових чи електронних доказів, що потягли за собою ухвалення незаконного рішення у цій справі [33].

Отже, принцип правової визначеності закріплюється на рівні кодифікованих процесуальних актів України як принцип здійснення судочинства, що гарантує якість судових рішень, і в цілому сприяє підвищенню ефективності судового захисту.

У висновку № 11(2008) Консультативної ради європейських суддів акцентовано, що «судове рішення високої якості – це рішення, яке досягає правильного результату, наскільки це дозволяють надані судді матеріали, у справедливий, швидкий, зрозумілий та однозначний спосіб» [20, с. 498].

На якість судового рішення, як зазначається у висновку Консультативної ради європейських суддів, впливають як фактори об'єктивного характеру (зміст актів законодавства у сфері правосуддя; матеріально-технічне оснащення судової системи; компетенційний зміст діяльності суб'єктів судової системи та рівень її кадрового забезпечення діяльності); фактори суб'єктивного характеру (рівень професіоналізму судді; процесуальна форма розгляду та особливості вирішення окремих категорій справ; форми та змісту структури судового рішення) [20, с. 500–508].

Як зазначає ЄСПЛ у своїх висновках перегляд судових рішень має і повинен відбуватися виключно із переслідування мети реалізації права на справедливий суд та дотримання верховенства права.

Здійснення перегляду судового рішення, яке набрало законної сили, не відноситься до прав, що мають абсолютний характер.

Таким висновок ґрунтується на висновках ЄСПЛ, сформованих у справах «Науменко проти України» [20], «Полтораченко проти України» [119], «Тімотієвич проти України» [122] та ін..

Так, у справі «Науменко проти України» [118] ЄСПЛ визнає порушення норми пункту 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року у частині тривалості провадження у справі заявниці; пункту 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року у частині скасування остаточного та обов'язкового рішення суду, винесеного на користь заявниці; порушення пункту 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року у частині відсутності неупередженості заступника Голови Одеського обласного суду під час перегляду справи у порядку нагляду [37]. У справі «Науменко проти України» [118] ЄСПЛ вважав, що мали місце декілька періодів затримки з вини органів судової влади, зокрема: щодо надіслання справи для перегляду по суті президією Одеського обласного суду 6 вересня 2003 року, тобто через шість років після того, як справа була вирішена по суті; надіслання справи Апеляційним судом Одеської області 14 травня 2002 року на новий розгляд при тому, що суд мав повноваження розглянути справу по суті та винести рішення; пересилання справи з одного суду в інший з метою вирішення питання щодо прийнятності апеляції, поданої Одеською облдержадміністрацією (між 14 серпня 2001 року та 22 лютого 2002 року).

При цьому у справі «Науменко проти України» [118] ЄСПЛ визнав належність поведінки заявниці. Крім того ЄСПЛ наголосив, що оперативне

врегулювання справи було надзвичайно важливим для заявниці із врахуванням стану її здоров'я як ліквідатора наслідків на Чорнобильській АЕС. Як підсумок, враховуючи обставини справи, тривалість провадження після 11 вересня 1997 року (п'ять років, 8 місяців і один день) та стан провадження на цей час, ЄСПЛ у справі «Науменко проти України» [118] доходить висновку, що при вирішенні справи заявниці мала місце необґрунтована затримка.

У п. 52 рішення у справі «Науменко проти України» [118] ЄСПЛ наголошує, що правова певність (тобто по суті принцип правової визначеності) передбачає «дотримання принципу *res judicata*..., тобто принципу остаточності рішення, недопустимості повторного розгляду вже раз вирішеної справи. Цей принцип наполягає на тому, що жодна сторона не має права домагатися перегляду кінцевого і обов'язкового рішення тільки з метою нового слухання і вирішення справи. Повноваження судів вищої ланки переглядати рішення повинні використовуватися для виправлення судових помилок, помилок у здійсненні правосуддя, а не заміни рішень. Перегляд в порядку нагляду не може розглядатися як прихована апеляція, і сама можливість двох поглядів на один предмет не є підставою для повторного розгляду. Відхилення від цього принципу можливе тільки, коли воно спричинене незалежними і непереборними обставинами» [118].

Отже, зазначена практика ЄСПЛ свідчить, що перегляд справи та судового рішення не повинен стати додатковою апеляційною чи касаційною інстанцією, і не повинен бути засобом затягування розгляду справи та відтермінування виконання судового рішення, що часто в публічно-управлінських спорах людини (заявника) із органами державної влади та місцевого самоврядування є базисом для забезпечення її фізичного існування та є життєво необхідним.

Варто зазначити, що забезпечення ефективності перегляду судового рішення пов'язується із нормативним закріпленням обмежень щодо

суб'єктного складу осіб, що можуть його ініціювати, а також із необхідністю детальної регламентації процедури судового нагляду, її доцільності застосування та обґрунтування вимог та цілей, що мають бути досягнуті в такій діяльності.

Встановлення суб'єктного складу осіб, яким надається право ініціювання провадження із перегляду справи через нововиявлені обставини, із врахуванням принципу пропорційності інтересів та їх співмірності. Так, у рішенні ЄСПЛ у справі «Брумареску проти Румунії» зазначається, що право на справедливий суд є ілюзорним, коли суд має повноваження переглядати і скасовувати судові рішення, яке набрало законної сили, на підставі заяви прокурора як державної посадової особи [116].

Тобто здійснення перегляду судового рішення задля дотримання принципу *res judicata* може відбуватися із детальною регламентацією як підстав ініціювання такої процедури, так і встановлення кола суб'єктів, наділених такими правами. Задля досягнення останнього, то необхідно підкреслити, що побудова національних судових систем має дотримуватися принципу визначеності компетенції вищих ланок судустрою. В цілому побудова національної судової системи має здійснюватися із дотриманням принципу інстанційності, де апеляційне оскарження має бути достатнім для забезпечення встановлення справедливості у справі, касаційне оскарження розуміється як екстраординарне оскарження, застосування якого підкреслює його виключність, а не обов'язковість, і здійснення перегляду судового рішення має будуватися на принципі його винятковості [22, с. 242; 53].

Таким чином, реалізація принципу *res judicata* в адміністративному судочинстві визначається забезпеченням такої сукупності умов, які мають бути встановлені судовою інстанцією для ініціювання перегляду рішення, що набуло законної сили, як: достатність, прийнятність та істотність підстав для перегляду судового рішення; заборона та відсутність процедури ініціювання провадження із перегляду судового рішення з боку органу державної влади чи місцевого самоврядування, який не був стороною у справі, а також

встановлення заборони звернення для таких суб'єктів щодо скасування судового рішення; обмеженість часовими межами права на ініціювання перегляду судового рішення; недопустимість повторного звернення із тотожними вимогами, якщо рішення уже було ухвалено, а також обходу остаточних судових рішень шляхом подачі нових позовів до суду, які ґрунтуються на тих самих фактичних обставинах справи та мають на меті новий розгляд та вирішення справи; забезпечення здійснення фактів преюдиційного характеру, що задля забезпечення ефективності та оперативності вирішення справи мають бути судом враховані без вивчення та додаткового доказування.

Таким чином, від України вимагається чіткої регламентації процедури перегляду судового рішення, яке набуло законної сили, що пов'язується із встановленням : кола підстав для перегляду судових рішень, що набрали законної сили; кола осіб, що можуть ініціювати таке впровадження; розумних та регламентованих строків звернення та перегляду таких справ; процесуальної та процедурної форми такого перегляду.

Важливим є нормативне закріплення у якості підстави для перегляду судового рішення, що набуло законної сили, через визнання ЄСПЛ порушення певною державою Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року. Так, у рішенні ЄСПЛ «Бочан проти України» здійснюється порівняльний аналіз законодавства і практики держав-членів Ради Європи стосовно закріплення у якості підстави для перегляду судового рішення, що набуло законної сили, через визнання ЄСПЛ порушення певною державою Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року. Так, у рішенні ЄСПЛ «Бочан проти України» у п. 61 наголошується, що судова система, в якій можливо скасувати судові рішення, яке стало остаточним і обов'язковим, судом вищої інстанції через протест, внесений суб'єктом владних повноважень, несумісна з принципом юридичної визначеності, який є одним з фундаментальних елементів верховенства права в

значенні пункту 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року [133]. Такий висновок також ґрунтується на правовій позиції ЄСПЛ у ряді справ, зокрема: у справі «Брумареску проти Румунії» (*Brumarescu v. Romania*) [GC], № 28342/95, п. 61, ECHR 1999-VII [171]; у справі «Совтрансавто Холдінг проти України» (№ 48553/99, п. 72, ECHR 2002-VII) [138]; у справі «Рябих проти Росії» (*Ryabukh v. Russia*), № 52854/99, п. 66, від 24 липня 2003 року) [136].

Відповідно до п. 62 у рішенні ЄСПЛ «Бочан проти України» Суд зазначає, що справа заявниці переглядалась тричі, внаслідок винесення заступником прокурора Хмельницької області та заступником голови ВСУ протестів на, в загальній кількості, шість послідовних рішень судів першої та другої інстанцій, що є неприйнятним та недопустимим з точки зору забезпечення реалізації принципу справедливості та правової визначеності у справі [133]. При цьому ЄСПЛ наголошує, що скасування остаточного рішення має бути одноразовою дією, носити виключний характер, а також не створювати тривалої та триваючої ситуації, що по суті є проявом триваючого правопорушення, навіть якщо таке скасування має наслідком повернення справи на новий розгляд, що і мало місце у справі заявниці («Бочан проти України») [133]. Подібні висновки ЄСПЛ також закріплено у рішеннях ЄСПЛ у справі «Волощук проти України» (*Voloshchuk v. Ukraine*) № 51394/99, від 14 жовтня 2003 року) [104], та у справі ЄСПЛ «Сардін проти Росії» (*Sardin v. Russia*) (ухвала), № 69582/01, ECHR 2004-II) [137].

Здійснення перегляду судового рішення, що набуло законної сили, має відбуватися незалежним та безстороннім судом. Так, у п. 65 рішення ЄСПЛ «Бочан проти України» [133] зазначається, що визначення дотримання критеріїв дотримання вимог незалежності суду в аспекті дотримання положень п. 1 статті 6 Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року [37], вимагається через звернення уваги на спосіб призначення його членів та строки їх повноважень, існування гарантій проти зовнішнього тиску та наявність

зовнішніх ознак незалежності (що також закріплено у справі «Фіндлей проти Сполученого Королівства» (Findlay v. United Kingdom), рішення від 25 лютого 1997 року, Reports 1997-I, с. 281, п. 73 [139]).

Перегляд судового рішення має здійснюватися «безстороннім, що розуміється в сенсі п. 1 статті 6 Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року [37], має визначатися відповідно до суб'єктивного критерію, на підставі особистих переконань та поведінки конкретного судді у конкретній справі - тобто, жоден з членів суду не має проявляти будь-якої особистої прихильності або упередження, та об'єктивного критерію - тобто, чи були у судді достатні гарантії для того, щоб виключити будь-які легітимні сумніви з цього приводу (див., серед багатьох інших джерел, «Булут проти Австрії» (Bulut v. Austria), рішення від 22 лютого 1996 року, Reports 1996-II, с. 356 (п. 31) [134], та «Томан проти Швейцарії» (Thomann v. Switzerland), рішення від 10 червня 1996 року, Reports 1996-III, с. 825, п. 30) [135].

ЄСПЛ зазначає, що відповідно до об'єктивного критерію має бути визначено, чи наявні факти, що можуть бути перевірені, які породжують сумніви щодо відсутності безсторонності судів. У цьому зв'язку навіть зовнішні ознаки, що акцентується у рішеннях ЄСПЛ, мають певне значення. При цьому має важливе значення відіграє ключове питання є питання довіри, яку суди в демократичному суспільстві мають вселяти суспільству і, перш за все, сторонам у процесі (п. 66 рішення ЄСПЛ «Бочан проти України» [133]).

У рішенні ЄСПЛ «Бочан проти України» [133] визначено, що підставою для повторних скасувань рішень, винесених на користь заявниці, та для перегляду справи була незгода Хмельницького обласного суду та Верховного Суду України з оцінкою фактів судами нижчих інстанцій. Більше того, в своїй ухвалі від 5 липня 2000 року, де Верховний Суд України висловив свою позицію щодо одного з основних питань у

справі, а саме чи мав кооператив право передавати частину будинку і земельну ділянку третій стороні (див. пункт 31 вище) [133].

У рішенні ЄСПЛ «Бочан проти України» [133] у п. 70 зазначалось, що рух справи був навмисно таким, що здійснювався із порушенням вимог безсторонності. Так, після того, як суди двох інстанцій, а саме Тернопільський міський суд та Тернопільський обласний суд, вдруге зробили висновки, протилежні висновкам Верховного Суду України, останній направив справу до судів іншої територіальної підсудності. Жодного процесуального рішення у зв'язку з цим винесено не було. На ефективність здійснення перегляду судового рішення відтак впливає ціла низка факторів, зокрема: « доступність засобів, кваліфікація суддів, конфлікт інтересів, доступність місця слухання справи для сторін тощо, які державні органи повинні брати до уваги, змінюючи територіальну підсудність» (п. 71 рішення ЄСПЛ «Бочан проти України» [133]).

Підставою для перегляду судового рішення, яке набуло законної сили, може бути недотримання принципу повноти судового розгляду, в тому числі у частині залучення до розгляду свідків, виклик яких обґрунтовується у клопотаннях учасників спору. У справі «Бочан проти України» [133] за твердженням заявниці не було допитано шістнадцять свідків, які могли б підтвердити її судження. Крім того в ході апеляційного та касаційного оскарження такий недолік процедурного судового розгляду не було усунути, що на думку ЄСПЛ є порушенням принципів комплексності та об'єктивності розгляду спору.

Практикою, що формується, і поширюється відповідно до законодавства зарубіжних країн (зокрема, законодавства Албанії, Хорватії, Естонії, Німеччині, та інших країн), є здійснення перегляду судового рішення, що набуло законної сили, що має відбуватися через рішення ЄСПЛ, яке змінює національну судову практику [58, с. 48; 115].

Для нормативного регулювання суспільних відносин та здійснення судового захисту як способу забезпечення прав і свобод людини в Україні

також закріплюється положення, що встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, тобто, зокрема, у рішенні ЄСПЛ, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом також є підставою для перегляду судового рішення. Так, у ст. 11 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» зазначається, що орган представництва ЄСПЛ щодо вжиття додаткових заходів індивідуального характеру має протягом десяти днів від дня одержання повідомлення про набуття Рішенням статусу остаточного Орган представництва: а) надсилати Стягувачеві повідомлення з роз'ясненням його права порушити провадження про перегляд справи та/або про його право на відновлення провадження відповідно до чинного законодавства; б) повідомляти органи, які є відповідальними за виконання передбачених у Рішенні додаткових заходів індивідуального характеру, про зміст, порядок і строки виконання цих заходів. До повідомлення додається переклад Рішення, автентичність якого засвідчується Органом представництва ЄСПЛ [92].

Практика ЄСПЛ свідчить про те, що розуміння перегляду судового рішення, що набуло законної підстави, є переглядом справи задля усунення судових помилок, про що неодноразово наголошувалось у рішеннях ЄСПЛ, що власне і встановлює його межі [124, с. 144–147].

Розуміння категорії судової помилки є неоднозначним в наукових публікаціях. Виділяється підхід, в межах якого судова помилка трактується як наявний результат правозастосування, де відбулось порушення матеріальних та/або процесуальних норм [11, с. 41]. В межах іншого підходу визначається, що допущення судової помилки призводить до недосягнення мети здійснення судочинства, що вимагає її усунення в порядку, встановленому законодавством [51, с. 125]. При цьому ряд дослідників обґрунтовують висновок, що усунення судових помилок має відбуватися під час апеляційного касаційного розгляду, та не бути предметом перегляду справи у зв'язку із нововиявленими обставинами [165, с. 187; 175].

Зміст судової помилки може визначатися через недостатність обґрунтованості судового рішення, через те, що воно ухвалено без дотримання вимог об'єктивності, комплексності дослідження матеріалів та обставин справи, що у сукупності призводить до недосягнення мети судочинства [100, с. 147–153]. Судову помилку ряд дослідників визначають через дефект судочинства [76, с. 114].

Як обґрунтовує Д.О. Менюк сутність судової помилки та необхідності її усунення під час перегляду справи у зв'язку із нововиявленими обставинами базується на тому, що наявним є альтернативне рішення справи, що допускається через обставини, що стали відомі суду та учасниками спору після його врегулювання [59, с. 125-133].

Отже, слід підтримати позицію, що перегляд за нововиявленими або виключними обставинами не пов'язаний із судовою помилкою, оскільки в основу ухваленого судового рішення, яке переглядається, було початково покладено правильні висновки на підставі оцінки наявних у справі доказів. Тут також доцільно звернути увагу на співвідношення понять оскарження та перегляду, які за своєю суттю є різними категоріями, хоча і вживаються у законодавчих актах як синоніми.

Так, у рішенні по справі «Желтяков проти України» ЄСПЛ зазначив, що сам по собі перегляд судового рішення, що набрало законної сили, у зв'язку з нововиявленими не суперечить принципу правової визначеності. Незважаючи на те, що цей принцип передбачає повагу до остаточності судового рішення і виключає можливість грубого втручання у нього, відступи від нього можуть обумовлюватись обставинами суттєвого характеру. До можливих підстав перегляду ЄСПЛ відносить нововиявлені обставини та зауважує, що процедура такого перегляду не суперечить принципу юридичної визначеності в тій мірі, в якій вона використовується для виправлення помилок правосуддя [117].

Перегляд судового рішення, яке набуло законної сили, беззаперечно має відбуватися через виявлення обставин, що не були суду та учасникам

справи відомими на момент здійснення судового розгляду, що не порушує принцип правової визначеності та відповідає критеріям допустимості (справа «Попов проти Молдови» [185]).

Втім перегляд судового рішення, яке набуло законної сили, має відповідати саме такому його змісту, як винятково обґрунтованого втручання, і не може бути так званою «прихованою апеляцією» [121]. Перегляд справи та судового рішення має переслідувати мету встановлення істини у справі і не повинен «ховатися» під бажанням дотриматися приватних інтересів особи. Наприклад, у рішенні «Агрокомплекс проти України» ЄСПЛ визнав порушення ст. 6 Конвенції через те, що незгода державних органів із розміром заборгованості у справі було подана як «нововиявлена обставина» [114].

Таким чином, умовами перегляду судового рішення, що набуло законної сили є: достатність підстав для ініціювання такого провадження; дотримання процедури його реалізації.

Принципами здійснення перегляду судового рішення, що набуло законної сили, є: допустимість та врахування меж перегляду; правова визначеність; обґрунтованість; об'єктивна потреба; винятковість підстав; регламентація суб'єктного складу таких правовідносин; пропорційність; верховенство права; законність.

Принципи перегляду судового рішення, що набуло законної сили, у порядку адміністративного судочинства, мають корелюватися із підставами останнього. Так, принципами здійснення адміністративного судочинства України є:

- 1) принцип рівності усіх учасників судового процесу перед законом і судом (ст. 8 КАС України), що не допускає наявності «привілеїв чи обмежень прав учасників судового процесу за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками»;

2) принцип змагальності сторін, диспозитивність та офіційне з'ясування всіх обставин у справі (ст. 9 КАС України), що розкривається через реалізацію вимоги здійснення судового розгляду судом не інакше як за позовною заявою, поданою відповідно до КАС України, в межах позовних вимог;

3) принцип гласності судового процесу (ст. 10 КАС України), тобто принцип відкритого судового розгляду, за винятком обставин, прямо визначених КАС України;

4) принцип відкритості інформації щодо справи («ніхто не може бути позбавлений права на інформацію про дату, час і місце розгляду своєї справи або обмежений у праві отримання в суді усної або письмової інформації про результати розгляду його судової справи» (ст. 11 КАС України));

5) принцип дотримання української мови як державної мови судочинства [33].

Зазначені підходи до розуміння системи принципів здійснення перегляду судового рішення, що набуло законної сили, вбачається за доцільне закріпити у нормативних положеннях КАС України шляхом доповнення статті 362 частиною сьомою статтю 361 такого змісту:

«7. Принципами здійснення перегляду судового рішення, що набуло законної сили, є: допустимість та врахування меж перегляду; правова визначеність; обґрунтованість; об'єктивна потреба; винятковість підстав; регламентація суб'єктного складу таких правовідносин; пропорційність; верховенство права; законність».

З врахуванням зазначеного пропонується статтю 361 КАС України викласти у такій редакції:

«Стаття 361. Підстави перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами

1. Судове рішення, яким закінчено розгляд справи і яке набрало законної сили, може бути переглянуто за нововиявленими або виключними обставинами.

2. Підставами для перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами є:

1) істотні для справи обставини, що не були встановлені судом та не були і не могли бути відомі особі, яка звертається із заявою, на час розгляду справи;

2) встановлення вироком суду або ухвалою про закриття кримінального провадження та звільнення особи від кримінальної відповідальності, що набрали законної сили, завідомо неправдивих показань свідка, завідомо неправильного висновку експерта, завідомо неправильного перекладу, фальшивості письмових, речових чи електронних доказів, що потягли за собою ухвалення незаконного рішення у цій справі;

3) скасування судового рішення, яке стало підставою для ухвалення судового рішення, яке підлягає перегляду.

3. Перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами в разі прийняття нових законів, інших нормативно-правових актів, якими скасовані закони та інші нормативно-правові акти, що діяли на час розгляду справи, не допускається, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність фізичної особи.

4. Не є підставою для перегляду рішення суду за нововиявленими обставинами:

1) переоцінка доказів, оцінених судом у процесі розгляду справи;

2) докази, які не оцінювалися судом, стосовно обставин, що були встановлені судом.

5. Підставами для перегляду судових рішень у зв'язку з виключними обставинами є:

1) встановлена Конституційним Судом України неконституційність (конституційність) закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого (не застосованого) судом при вирішенні справи, якщо рішення суду ще не виконане;

2) встановлення вироком суду, що набрав законної сили, вини судді у вчиненні кримінального правопорушення, внаслідок якого було ухвалено судове рішення;

3) встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні цієї справи судом.

6. При перегляді судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами суд не може виходити за межі тих вимог, які були предметом розгляду при ухваленні судового рішення, яке переглядається, розглядати інші вимоги або інші підстави позову.

7. Принципами здійснення перегляду судового рішення, що набуло законної сили, є: допустимість та врахування меж перегляду; правова визначеність; обґрунтованість; об'єктивна потреба; винятковість підстав; регламентація суб'єктного складу таких правовідносин; пропорційність; верховенство права; законність» (додаток Б).

Наявність таких умов та дотримання зазначених принципів визначає обґрунтованість розуміння перегляду судового рішення, яке набуло законної сили, як гарантії забезпечення права особи на судовий захист та гарантією належності подальшого його виконання.

Система гарантій дотримання вимог законності та обґрунтованості перегляду судового рішення, що набуло законної сили, поділяється на нормативні та організаційно-управлінські [79, с. 544].

До кола нормативних гарантій законності та обґрунтованості перегляду судового рішення, що набуло законної сили, необхідно віднести : дотримання вимог щодо недопущення зловживання процесуальними та матеріальними правами; реальність та відповідність цілей ініціювання провадження з боку учасників справи; дотримання процесуальної форми та процедури розгляду справи. До організаційно-управлінських гарантій законності та обґрунтованості перегляду судового рішення, що набуло законної сили, необхідно віднести : встановлення належного рівня кадрового забезпечення

судової системи країни, формування позитивного іміджу судових органів, недопущення корупційних ризиків в системі правосуддя.

Таким чином, дотримання умов, принципів, підстав та гарантій здійснення провадження із перегляду судового рішення, яке набуло законної сили, у порядку адміністративного судочинства, є запорукою ефективності судового захисту як способу забезпечення прав та свобод особи у її взаємодії та взаємовідносинах із органами державної влади та місцевого самоврядування, а також іншими носіями делегованих державою повноважень.

Висновки до першого розділу

У першому розділі цієї дисертації було поставлено ціль здійснити теоретико-правову характеристику перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами у забезпеченні права на захист у порядку адміністративного судочинства через вирішення таких наукових завдань, як: встановлення сутності права на захист у порядку адміністративного судочинства; визначення перегляду судового рішення в адміністративній справі у забезпеченні права на захист у порядку адміністративного судочинства; характеристиці нововиявлених обставин як підстави перегляду судового рішення у порядку адміністративного судочинства; з'ясуванні та обґрунтуванні авторського підходу до розумінні принципів, умов та гарантій законності перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами у забезпеченні права на захист у порядку адміністративного судочинства. На підставі здійсненого дослідження обґрунтовано такі висновки до першого розділу.

1. Встановлено, що право на захист відноситься до основоположних прав і свобод людини, ефективність реалізації якого характеризує дієвість та успішність державного механізму публічної влади, в цілому, і зокрема, встановлює якість здійснення судового контролю в країні.

Підкреслено, що право на захист є невідчужуваним правом людини. Акцентовано, що судовий захист справедливо розуміється як одна із найбільш дієвих та ефективних юрисдикційних форм захисту і поновлення порушених прав і свобод як фізичних осіб, так і юридичних осіб, незалежно від їх організаційної форми діяльності, що закріплено у ряді міжнародних документів, зокрема, у Загальній декларації прав людини 1948 р. (ст. ст. 8, 10), Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. й Міжнародному пакту про громадянські і політичні права 1966 р..

Здійснено аналіз сутності таких нормативних конструкцій, як «право на захист» і «права на звернення до суду», «право на адміністративний позов», «право на захист в порядку адміністративного судочинства», «право на звернення до адміністративного суду», «право на подання адміністративного позову». Зроблено акцент на встановленні змісту поняття «право на захист у порядку адміністративного судочинства» через розкриття категорії «право на судовий захист».

Визначено, що у юридичних публікаціях розуміння права на судовий захист здійснюється через певні категоріальні підходи, де: в межах першого підходу встановлення змісту права на судовий захист виходить із застосування концепту гарантійних засобів дотримання законних прав та інтересів, що характеризується абсолютним значенням; в межах другого підходу до розуміння права особи на судовий захист визначається встановлення його процедурного змісту, що відображує його відносний характер, та його розуміння як базису для реалізації інших матеріальних прав.

Зроблено висновок, що право на захист є гарантією для здійснення інших прав, що корелюється із підходом, закріпленим в рішенні Конституційного Суду України від 8 квітня 2015 року № 3-рп/2015, де зроблено висновок, що право кожного на судовий захист є однією з конституційних гарантій реалізації інших прав і свобод, захисту їх від порушень і протиправних посягань.

Наголошено, що право на судовий захист реалізується у кожній формі судочинства, але при цьому має відносно різні процедури до здійснення.

Обґрунтовано висновок, що право на судовий захист розуміється як встановлене конституційними нормами суб'єктивна можливість та гарантія належності здійснення інших прав і свобод, процедура реалізація якого залежить від характеру охоронюваних законом правовідносин та обраного способу відновлення порушеного іншого права.

Визначено, що інституціонально право на судовий захист розуміється як сукупність таких можливостей, як: доступ до суду, що регулюється в порядку чинного законодавства; дотримання предметної юрисдикції гілок системи судочинства; гарантування незалежності та безсторонності суду.

В межах процесуального змісту реалізація права на судовий захист пов'язується із: вирішенням справи по суті; дотриманням вимог розумності, об'єктивності, обґрунтованості судового рішення; дотримання вимог публічності процесу; досягнення критеріїв рівності та змагальності сторін; наданням можливості оскарження судових рішень в порядку, встановленому законодавством.

На основі аналізу судової практики Верховного Суду засвідчено, що момент виникнення права на звернення до адміністративного суду пов'язується із настанням об'єктивного фактору, яким є вчинення порушення права чи інтересу, та суб'єктивного фактору, що полягає не лише у наявності у особи інформації про таке порушення, але і наявності її бажання ініціювати провадження та реалізувати наданий їй спосіб захисту, що полягає у зверненні до суду.

Підтримано висновок, що право на судовий захист визначає взаємозв'язок людини та держави, тоді як право на звернення до адміністративного суду відображує взаємозв'язок особи та адміністративного органу.

Наголошено, що відмінною характеристикою між правом на судовий захист та правом на звернення до адміністративного суду є обсяг наданої

процесуальної правосуб'єктності, де остання може бути реалізована через представника, тоді як перша є невід'ємною та невідчужуваною (ст. 43 КАС України).

З'ясовано, що право звернення до адміністративного суду відповідно до КАС України належить як фізичним, так і юридичним особам, а також в окремих випадках таке право може бути реалізовано і суб'єктами владних повноважень (зокрема, такими органами є органи прокуратури, що представляють публічний інтерес у разі неефективності діяльності іншого уповноваженого публічно-владного суб'єкта).

Визначено структуру права на захист через реалізацію : можливостей звернення до суду; можливостей гарантування належності та ефективності обраного способу захисту, що в адміністративному процесі може бути судом змінено в інтересах об'єктивності розгляду справи; можливостей залучення до адміністративного процесу осіб, що своїми діями здатні сприяти об'єктивному врегулюванню справи.

Визначено, що право на судовий захист розкривається через реалізацію повноважень, якими володіє його носій, а саме : повноваження на подання позову; правомочність щодо відкликання позову; правомочність із висунення вимоги щодо забезпечення позову; право на оскарження судового рішення; право вимоги належності поведінки контрагентів в судовому процесі та судовому розгляді; право бути ознайомленим із змістом судового рішення та контролю за його виконанням.

Визначено, що на відміну від цивільного процесу, де право на звернення до суду може бути реалізовано через не лише подання позову, а і в порядку наказового провадження, в адміністративному судочинстві фактично можна ототожнювати «право на звернення до адміністративного суду», і «право подання адміністративного позову».

Обґрунтовано, що формами звернення до адміністративного суду є подання позову до суду, що регламентується в порядку позовного провадження (Розділ II КАС України «Позовне провадження») та перегляд

судових рішень, що регламентується у порядку застосування процедури, встановленої згідно із положеннями ст. 13 «Право на перегляд справи та оскарження судового рішення», та розділу III «Перегляд судових рішень» КАС України.

Обґрунтовано, що право на судовий захист реалізується через : подання позову до суду; подання апеляційної скарги; подання касаційної скарги; подання заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами.

Підкреслено, що здійснення права на судовий захист безпосередньо залежить від волі правомочного суб'єкта, що без відповідного волевиявлення залишається декларативною матеріальною нормою, але при цьому ефективність механізму здійснення права на врегулювання адміністративного позову безпосередньо залежить від діяльності держави та її органів, мають гарантуватися державою, визначають дієвість реалізації покладених на неї функцій, в цілому, і зокрема, правоохоронної та правозахисної функцій.

2. У підрозділі 1.2 охарактеризовано перегляд судового рішення у забезпеченні права на захист у порядку адміністративного судочинства.

Перегляд судового рішення у забезпеченні права на захист у порядку адміністративного судочинства віднесено до видів судового контролю, що є достатньо дієвим засобом, що здатен забезпечити мінімізації свавілля органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, і таким чином урівноважити поділ публічної влади.

З'ясовано, що із моменту створення системи адміністративних судів в Україні необхідно відзначити було значно підвищено ефективність здійснення функції судового контролю за діяльністю органів державної виконавчої влади та місцевого самоврядування.

Визначено, що зміст судового контролю, що відбувається в межах адміністративного судочинства полягає у встановленні критеріїв відповідності вимогам законності та верховенства права у рішеннях, діях чи

бездіяльності центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, що дозволяє у разі наявності порушень суду скасувати відповідні прояви владно-управлінської діяльності.

Види судового контролю за часом застосування класифіковано на: поточний судовий контроль за законністю рішень суб'єктів владних повноважень, що відбувається в процесі відправлення правосуддя в адміністративній справі; та підсумковий судовий контроль за виконанням рішень суду, що може бути ініційований як учасником справи, так і самостійно судом.

Визначено, що попри важливість та значення системи адміністративного судочинства для забезпечення рівноваги розподілу публічної влади, її діяльність не може бути позбавлена помилок, суб'єктивізму, що обумовлює необхідність наявності процедур із здійснення перегляду судових рішень, що допускається у порядку апеляційного оскарження рішення суду, у порядку ініціювання касаційного оскарження рішення суду, а також у порядку перегляду судового рішення через нововиявлені чи виключні обставини.

Підкреслено, що наявність різноманітних форм перегляду судових рішень в адміністративному процесі функціонально спрямовується на створення умов для відновлення порушеного права, належної реалізації інтересу, що пов'язується із скасуванням незаконного судового акта чи його зміною у частині, що є необґрунтованою та незаконною.

До причин, що обумовлюють здійснення перегляду судових рішень віднесено наявність об'єктивних факторів, що визначають складність розгляду адміністративної справи, прояви політичного впливу на дії суддів, наявності протиріч в судовій практиці, і зокрема, у практиці Верховного Суду, недосконалість правових відносин, а також суб'єктивних факторів, що характеризуються через певну неуважність суддів, їх завантаженість, що подекуди призводить до необ'єктивності рішення, що ухвалюється у справі.

Зроблено висновок, що перегляд судових рішень в адміністративному судочинстві визначається як функція, що будується на інституційному підході, і порушується задля досягнення принципів законності та верховенства права у публічно-управлінському спорі, що не протирічить вимогам дотримання принципу правової визначеності, що гарантує справедливість рішення у справі та корелюється із вимогами світових та зарубіжних юридичних стандартів.

До форм перегляду судових рішень у порядку адміністративного судочинства віднесено апеляційне оскарження, що визнається логічним продовженням розгляду справи по суті в другій інстанції після першої; касаційне оскарження, де передусім вирішується питання спору саме про зміст та тлумачення норми акту чинного законодавства; перегляд справи у зв'язку з нововиявленими обставинами, що розуміється як виключні обставини, що застосовуються у процесі здійснення права на судовий захист.

Визначено, що правом перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами відповідно до чинного законодавства України володіє виключно Верховний Суд (в особі відповідних касаційних інстанцій за предметною юрисдикцією), що здійснюється виключно переслідуючи мету пошуку найбільш ефективної форми захисту прав та інтересів особи, і не переслідуючи мету покарати судову інстанцію, що винесла попереднє рішення.

Зроблено висновок, що інститут перегляду судових рішень у порядку адміністративного судочинства відіграє важливе значення в системі форм реалізації права на захист, є засобом здійснення судового контролю як складової функції справляння правосуддя та гарантує ефективність забезпечення прав та охоронюваних законом інтересів в суспільстві та державі.

Підкреслено, що реалізація права на судовий захист відтак перебуває у безпосередньому зв'язку із правом особи на перегляд судового рішення, не протирічить йому, а його об'єктивно доповнює та гарантує.

Систему гарантій перегляду судових рішень у порядку адміністративного судочинства класифіковано на інституційні та процесуальні гарантії.

3. У підрозділі 1.3 здійснено характеристику нововиявлених обставин як підстав перегляду судового рішення у порядку адміністративного судочинства.

Підкреслено, що перегляд справи у зв'язку з нововиявленими обставинами має на меті не усунення судових помилок, а пошук найбільш ефективного рішення публічно-управлінського спору із урахуванням повного комплексу обставин справи, в тому числі тих, що стали відомі після ухвалення судового рішення, для досягнення істини у справі.

На основі узагальнень судової практики визначено, що нововиявлені обставини - це юридичні факти, які мають істотне значення для розгляду справи, існували на час її розгляду, але не були і не могли бути відомі заявнику, а також обставини, які виникли після набрання судовим рішенням законної сили та віднесені законом до нововиявлених обставин. До нововиявлених обставин згідно із усталеною судовою практикою віднесено факти об'єктивної дійсності, що є відображенням вимог та заперечень сторін, а також інших фактів, що є необхідним для повного та неупередженого вирішення спору.

На підставі висновків Верховного Суду обґрунтовано необхідність нововиявлені обставини відрізняти від нових обставин, що виникли після вирішення справи та ще не існували на час її розгляду, а також від обставин, що зазнали змін після ухвалення судом рішення, що не може бути підставою для перегляду судового рішення.

Визначено, що не є нововиявленою обставиною: зміна правової позиції суду в інших подібних справах; докази, що не були своєчасно подані сторонами чи іншими особами, які беруть участь у справі; процесуальні недоліки розгляду справи (зокрема, неповне встановлення фактичних обставин справи, порушення порядку дослідження доказів); обставини, на які

посилалася особа, яка брала участь у справі, у своїх поясненнях, в апеляційній чи касаційній скарзі або які могли бути встановлені при всебічному і повному з'ясуванні судом обставин справи, не мають визнаватися нововиявленими обставинами; неподання стороною або особою, яка бере участь у справі, доказу, про який їй було відомо та який підтверджує відповідні обставини, а також відмова суду у прийнятті доказів; процедурні юридичні факти, що свідчать про наявність порушення розгляду справи, що має бути предметом оскарження в порядку подання апеляційної чи касаційної скарги.

Обґрунтовано недоцільність розширення кола суб'єктів, що можуть бути ініціаторами провадження із перегляду справи за нововиявленими обставинами, за рахунок залучення до нього інших зацікавлених осіб.

Акцентовано на підставі узагальнення практики ЄСПЛ, що нововиявлені обставини є сукупністю юридичних фактів, що існували на момент вирішення справи судом по суті, але при цьому не були відомі її учасникам та особам, що брали участь в її врегулюванні, але при цьому можуть вплинути на перегляд судового рішення (справа «Осман проти Сполученого королівства» (*Osman v. The United Kingdom*); справа «Креуз проти Польщі» (*Kreuz v. Poland*)).

Підкреслено, що нововиявлені обставини мають підтверджуватися фактичними даними (доказами), що в установленому порядку спростовують факти, покладені в основу судового рішення. Наголошено, що суд має право скасувати судові рішення за нововиявленими обставинами лише за умови, що ці обставини можуть вплинути на юридичну оцінку обставин, здійснену судом у судовому рішенні, що переглядається.

Обґрунтовано, що до ознак розуміння нововиявлених обставин необхідно віднести їх віднесення до кола юридичних фактів, як обставин, що призводять до виникнення, зміни чи припинення правовідносин.

До ознак нововиявлених обставин віднесено такі ознаки, як: невідомість для суду та учасників справи на момент ухвалення рішення суду; їх істотність; їх об'єктивність наявності.

Підкреслено, що визначення щодо рівня істотності обставини та її прийнятності для порушення провадження у справі за нововиявленими обставинами вирішується в конкретних спорах адміністративним судом індивідуально через здійснення оцінки юридичних фактів, наявних та встановлених в ході попереднього судового розгляду.

Зроблено висновок, що перегляді судового рішення, яке набрало законної сили, за нововиявленими обставинами необхідним є встановлення, що такі обставини відповідають всім критеріям нововиявлених відповідно до статті 361 КАС України та не є новими; в протилежному випадку перегляд судового рішення, що набрало законної сили, вважатиметься порушенням принципу правової визначеності, що є невід'ємною складовою верховенства права.

4. У підрозділі 1.4 визначено принципи, умови та гарантії законності перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами у забезпеченні права на захист у порядку адміністративного судочинства.

Розглянуто принципи забезпечення права особи на судовий захист, у системі яких важливе значення відіграє принцип остаточності судового рішення пов'язується із дотриманням принципу правової визначеності, що також називається як *res judicata* (*вирішена справа*). Встановлено, що на якість судового рішення, як зазначається у висновку Консультативної ради європейських суддів, впливають як фактори об'єктивного характеру (зміст актів законодавства у сфері правосуддя; матеріально-технічне оснащення судової системи; компетенційний зміст діяльності суб'єктів судової системи та рівень її кадрового забезпечення діяльності); фактори суб'єктивного характеру (рівень професіоналізму судді; процесуальна форма розгляду та особливості вирішення окремих категорій справ; форми та змісту структури судового рішення).

На підставі аналізу практики ЄСПЛ зроблено висновок, що перегляд судових рішень має і повинен відбуватися виключно із переслідування мети реалізації права на справедливий суд та дотримання верховенства права. При цьому підкреслено, що здійснення перегляду судового рішення, яке набрало законної сили, не відноситься до прав, що мають абсолютний характер (справи «Науменко проти України», «Полтораченко проти України», «Тімотієвич проти України» та ін.).

З врахуванням практики ЄСПЛ засвідчено, що перегляд справи та судового рішення не повинен стати додатковою апеляційною чи касаційною інстанцією, і не повинен бути засобом затягування розгляду справи та відтермінування виконання судового рішення, що часто в публічно-управлінських спорах людини (заявника) із органами державної влади та місцевого самоврядування є базисом для забезпечення її фізичного існування та є життєво необхідним.

Наголошено, що забезпечення ефективності перегляду судового рішення пов'язується із нормативним закріпленням обмежень щодо суб'єктного складу осіб, що можуть його ініціювати, а також із необхідністю детальної регламентації процедури судового нагляду, її доцільності застосування та обґрунтування вимог та цілей, що мають бути досягнуті в такій діяльності.

Підкреслено, що встановлення суб'єктного складу осіб, яким надається право ініціювання провадження із перегляду справи через нововиявлені обставини, із врахуванням принципу пропорційності інтересів та їх співмірності.

Зроблено висновок, що до гарантій здійснення перегляду судового рішення задля дотримання принципу *res judicata* відносяться: детальна регламентація підстав ініціювання такої процедури; встановлення кола суб'єктів, наділених такими правами.

З'ясовано, що реалізація принципу *res judicata* в адміністративному судочинстві визначається забезпеченням такої сукупності умов, які мають

бути встановлені судовою інстанцією для ініціювання перегляду рішення, що набуло законної сили, як: достатність, прийнятність та істотність підстав для перегляду судового рішення; заборона та відсутність процедури ініціювання провадження із перегляду судового рішення з боку органу державної влади чи місцевого самоврядування, який не був стороною у справі, а також встановлення заборони звернення для таких суб'єктів щодо скасування судового рішення; обмеженість часовими межами права на ініціювання перегляду судового рішення; недопустимість повторного звернення із тотожними вимогами, якщо рішення уже було ухвалено, а також обходу остаточних судових рішень шляхом подачі нових позовів до суду, які ґрунтуються на тих самих фактичних обставинах справи та мають на меті новий розгляд та вирішення справи; забезпечення здійснення фактів преюдиційного характеру, що задля забезпечення ефективності та оперативності вирішення справи мають бути судом враховані без вивчення та додаткового доказування.

Зроблено висновок про необхідність чіткої регламентації процедури перегляду судового рішення, яке набуло законної сили, що пов'язується із встановленням : кола підстав для перегляду судових рішень, що набрали законної сили; кола осіб, що можуть ініціювати таке впровадження; розумних та регламентованих строків звернення та перегляду таких справ; процесуальної та процедурної форми такого перегляду.

Наголошено, що перегляд судового рішення, яке набуло законної сили, беззаперечно має відбуватися через виявлення обставин, що не були суду та учасникам справи відомими на момент здійснення судового розгляду, що не порушує принцип правової визначеності та відповідає критеріям допустимості (справа «Попов проти Молдови»).

Підкреслено, що перегляд судового рішення, яке набуло законної сили, має відповідати саме такому його змісту, як винятково обґрунтованого втручання, і не може бути так званою «прихованою апеляцією».

Зроблено висновок, що умовами перегляду судового рішення, що набуло законної сили є: достатність підстав для ініціювання такого провадження; дотримання процедури його реалізації.

Обґрунтовано, що принципами здійснення перегляду судового рішення, що набуло законної сили, є: допустимість та врахування меж перегляду; правова визначеність; обґрунтованість; об'єктивна потреба; винятковість підстав; регламентація суб'єктного складу таких правовідносин; пропорційність; верховенство права; законність, що має бути відображено у чинному законодавстві України шляхом доповнення частиною сьомою статтю 361 КАС України такого змісту:

«7. Принципами здійснення перегляду судового рішення, що набуло законної сили, є: допустимість та врахування меж перегляду; правова визначеність; обґрунтованість; об'єктивна потреба; винятковість підстав; регламентація суб'єктного складу таких правовідносин; пропорційність; верховенство права; законність».

Систему гарантій дотримання вимог законності та обґрунтованості перегляду судового рішення, що набуло законної сили, поділено на нормативні та організаційно-управлінські. До кола нормативних гарантій законності та обґрунтованості перегляду судового рішення, що набуло законної сили, необхідно віднесено : дотримання вимог щодо недопущення зловживання процесуальними та матеріальними правами; реальність та відповідність цілей ініціювання провадження з боку учасників справи; дотримання процесуальної форми та процедури розгляду справи. До організаційно-управлінських гарантій законності та обґрунтованості перегляду судового рішення, що набуло законної сили, віднесено : встановлення належного рівня кадрового забезпечення судової системи країни, формування позитивного іміджу судових органів, недопущення корупційних ризиків в системі правосуддя.

Висновки та положення, визначені в даному розділі, оприлюднено у ряді наукових публікацій:

- 1) [40];
- 2) [41];
- 3) [42];
- 4) [43];
- 5) [44].

РОЗДІЛ 2

ПРОВАДЖЕННЯ ІЗ ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ ЗА НОВОВІЯВЛЕНИМИ ОБСТАВИНАМИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВА НА ЗАХИСТ У ПОРЯДКУ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА

2.1 Форма та зміст перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами у забезпеченні права на захист у порядку адміністративного судочинства

Розбудова верховенства права в Україні має завдання забезпечення прав, свобод і законних інтересів людей. З цією метою Конституція України закріплює право кожного на судовий захист та можливість оскаржувати в суді рішення органів державної влади, у тому числі судові. Інститут оскарження судових рішень дійсно дозволяє забезпечити прийняття законного, обґрунтованого і справедливого рішення. Разом з тим, існують ситуації, коли необхідно переглядати судові рішення не на предмет судової помилки, а за наявності інших підстав. З огляду на це, процесуальне законодавство нашої держави закріплює інститут перегляду судових рішень, що набрали законної сили, на підставі нововиявлених обставин.

Зокрема перегляд судових рішень за нововиявленими за нововиявленими обставинами у забезпеченні права на захист у порядку адміністративного судочинства є третім видом перегляду судових рішень, крім апеляційного і касаційного перегляду у розділі III «Перегляд судових рішень» Кодексу адміністративного судочинства України. Отже, Кодексом адміністративного судочинства України передбачено три види перегляду судових рішень:

- апеляційний перегляд (апеляційне провадження) (ст.ст. 292-326 КАС України);
- касаційний перегляд (касаційне провадження) (ст.ст. 327-360 КАС України);

– перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами (ст.ст. 361-369 КАС України).

Таким чином, такий перегляд є додатковою гарантією винесення справедливого судового рішення.

Актуальність перегляду судових рішень зумовлена важливістю реалізації права на судовий розгляд і значимістю правильного вирішення адміністративних справ.

Про суттєву важливість можливості судового захисту прав, свобод і законних інтересів осіб свідчить нормативне закріплення права на справедливий суд на міжнародному рівні, зокрема у ст. 6 Європейської конвенції з прав людини [37]; та низкою нормативних актів вітчизняного законодавства, а саме у ст. 55 Конституції України [39]; у ст. 7 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [99].

У статтях 361–369 глави 3 розділу «Перегляд судових рішень» Кодексу адміністративного судочинства України передбачено:

- підстави перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами (ст. 361 КАС України);
- право подати заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами (ст. 362 КАС України);
- порядок і строк подання заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами (ст. 363 КАС України);
- форма та зміст заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами (ст. 364 КАС України);
- порядок подання заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами (ст. 365 КАС України);
- відкриття провадження за нововиявленими або виключними обставинами (ст. 366 КАС України);
- відмова від заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами та її наслідки (ст. 367 КАС України);
- порядок здійснення перегляду судового рішення за нововиявленими

або виключними обставинами (ст. 368 КАС України)

– судові рішення за наслідками провадження за нововиявленими або виключними обставинами (ст. 369 КАС України) [33].

Варто вказати, що питання щодо форми та змісту перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами у забезпеченні права на захист у порядку адміністративного судочинства розглядається багатогранною категорією, думки щодо елементів якої розходяться на доктринальному рівні.

Разом з тим, враховуючи широкий підхід, слід зазначити, що до складових права на справедливий суд належить набрання законної сили судовим рішенням, що в свою чергу визначає його остаточність та обов'язковість, а також означає неможливість його перегляду [21]. Це зумовлено принципами правової визначеності та *res judicata*, які є основою для встановлення верховенства права.

З огляду на викладене, вбачається, що перегляд судових рішень, які набрали законної сили, порушує їх остаточність. Разом з тим, у законодавстві багатьох демократичних країн існує правова база для перегляду судових рішень, що набрали законної сили, що забезпечують права і свободи осіб. Адміністративним процесуальним законодавством України також передбачена можливість перегляду рішень, що набрали законної сили, в касаційному порядку та за нововиявленими обставинами. Хоча цей механізм є гарантією здійснення адміністративного судочинства, він має особливу правову природу, оскільки має особливі завдання та свої особливості.

Зокрема подібно до апеляційного і касаційного перегляду, сутність перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами у забезпеченні права на захист у порядку адміністративного судочинства полягає у повторній переоцінці судових рішень. Принципова відмінність перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами від апеляційного і касаційного перегляду полягає у підставах такого перегляду судових рішень. Так, перегляд судових рішень здійснюється за нововиявленими обставинами (п.п. 1–3 ч. 2 ст. 361 КАС України):

– істотні для справи обставини, що не були встановлені судом та не були і не могли бути відомі особі, яка звертається із заявою, на час розгляду справи;

– встановлення вироком суду або ухвалою про закриття кримінального провадження та звільнення особи від кримінальної відповідальності, що набрали законної сили, завідомо неправдивих показань свідка, завідомо неправильного висновку експерта, завідомо неправильного перекладу, фальшивості письмових, речових чи електронних доказів, що потягли за собою ухвалення незаконного рішення у цій справі;

– скасування судового рішення, яке стало підставою для ухвалення судового рішення, яке переглядається [33].

Таким чином, щодо виявлення та усунення судової помилки судового рішення, що набрало законної сили, переглядається судом вищої інстанції в касаційному порядку. При цьому перевіряється правильність застосування норм матеріального права та/або дотримання процесуального права при розгляді та вирішенні справи судами попередніх інстанцій. Натомість під час перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами суд з урахуванням окремих обставин, які об'єктивно не могли бути враховані при розгляді та вирішенні справи по суті, може змінити судове рішення, яке набрало законної сили для досягнення цілей адміністративного судочинства. Отже, при розгляді за нововиявленими обставинами судового рішення досліджується не на предмет судової помилки, а за певними обставинами, які могли б суттєво вплинути на судове рішення, якби вони були відомі на момент вирішення цивільної справи.

Відповідно завданням провадження за нововиявленими обставинами є перегляд адміністративної справи, провадження в якій вже закінчилося й ухвалено судове рішення, з фактичних і правових підстав у зв'язку з виявленням обставин, про які не міг знати адміністративний суд. Йдеться про випадки, коли немає вини адміністративного суду у неправосудності судового рішення. Підставою такого провадження є виявлення таких

обставин, які об'єктивно існували на момент вирішення адміністративної справи, але не були відомі і не могли бути відомі адміністративному суду й хоча б одній особі, яка брала участь у справі [32].

Важливо не порушувати балансу між можливістю переглянути судові рішення за нововиявленими обставинами і принципом юридичної визначеності, який є складовою верховенства права. Принцип юридичної визначеності вимагає, серед іншого, що якщо адміністративні суди остаточно вирішили адміністративну справу, то їхнє рішення не може ставитися під сумнів. Юридична визначеність передбачає повагу до принципу *res judicata*, що є принципом остаточності рішень. Цей принцип наголошує, що жодна сторона не може вимагати перегляду остаточного і обов'язкового судового рішення з метою повторного слухання та ухвалення нового рішення в адміністративній справі. Відхилення від цього принципу можна виправдати лише наявністю обставин суттєвого і непереборного характеру[103].Європейський суд з прав людини допускає можливість судового перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами, але лише у межах, що не порушують принципу юридичної визначеності [102].

Отже, перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами у забезпеченні права на захист у порядку адміністративного судочинства є дієвим механізмом забезпечення права на справедливий судовий розгляд і має розглядатися як додаткова гарантія адміністративного судочинства, оскільки дозволяє в повному обсязі встановити справжні обставини справи, які існували, але не були відомі на момент судового розгляду і в результаті забезпечує прийняття мотивованого рішення після перегляду. Не менш важливим є те, що практика Європейського суду з прав людини визначає такий перегляд судових рішень як такий, що не суперечить принципу правової визначеності, якщо він відбувається з дотриманням національного законодавства [115].

Щодо особливостей перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами у забезпеченні права на захист у порядку адміністративного

судочинства, слід зазначити, що об'єктом такого огляду є рішення, які набрали законної сили. Так, це можуть бути всі судові рішення. Про те, що судові рішення набрали законної сили, свідчить наявність певних ознак, які в теорії адміністративного процесуального права визначаються як: ексклюзивність, неспростовність, незмінність, преюдиціальність, обов'язковість і примусове виконання [12].

Прикладом вказаного доцільно навести Ухвалу Верховного Суду України від 22 червня 2017 року [148]. Так, до Верховного Суду України надійшла заява позивача про перегляд постанови Вищого адміністративного суду України з підстави встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні цієї справи судом. Ухвалою Верховного Суду України за клопотанням позивача із Секретаріату Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини витребувано копію рішення «Куликов та інші проти України» та його автентичний переклад українською мовою.

Суддею Верховного Суду України постановлено ухвалу про відкриття провадження у справі та здійснено підготовку до її розгляду, під час якої: витребувано матеріали справи; встановлено суть правових відносин, які виникли між сторонами; здійснено аналіз законодавства.

Оскільки підготовчі дії, необхідні для розгляду справи Верховним Судом України, проведені, ухвалив:

- закінчити підготовку та призначити справу за позовом до Верховної Ради України, третя особа – Вища рада юстиції, про визнання незаконною постанови до розгляду на спільному засіданні всіх судових палат Верховного Суду;
- справу розглянути у відкритому судовому засіданні;
- апарату Верховного Суду України повідомити осіб, які беруть участь у справі, про дату, час та місце розгляду справи.

Водночас, враховуючи той факт, що рішення, які набрали законної сили, можуть бути переглянуті в касаційному порядку, однією з визначальних ознак, яка відрізняє інститут касаційного оскарження та перегляд за нововиявленими обставинами, є визначення суду, уповноваженого на перегляд рішення. За загальним правилом перегляд рішень за нововиявленими обставинами першої інстанції здійснюється тим самим судом, а рішення апеляційної та касаційної інстанції - відповідно до інстанції, яка змінила або прийняла нове судове рішення. Винятком є розгляд заяви про перегляд Великою палатою Верховного Суду рішення міжнародного суду, юрисдикція якого визнається Україною, за порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи, у зв'язку з важливістю міжнародних зобов'язань для нашої держави як держави, що керується верховенством права.

Зокрема не погодившись із рішенням Вищого адміністративного суду України, особа подала до Європейського суду з прав людини заяву проти України, в якій скаржилася на те, що провадження щодо її звільнення було несправедливим і суперечило принципу незалежного і безстороннього суду; звільнення значно вплинуло на приватне життя заявника.

Європейський суд з прав людини ухвалив рішення у справі «Куликов та інші проти України», зокрема і за заявою особи, яким постановив, що Україна порушила п. 1 ст. 6 Конвенції у зв'язку з недотриманням принципів незалежності та безсторонності; ст. 8 Конвенції, якою кожному гарантується право на повагу до приватного і сімейного життя.

У заяві про перегляд Верховним Судом України судового рішення з підстави встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань, особа просить скасувати постанову Вищого адміністративного суду України та прийняти нове рішення – про задоволення позову, а саме – визнати незаконною Постанову Верховної Ради України щодо звільнення її з посади судді.

Керуючись п. 6 Прикінцевих та перехідних положень Закону України від 02 червня 2016 року № 1402–VIII «Про судоустрій і статус суддів», статтями 241–243 Кодексу адміністративного судочинства України (чинних на час подання і розгляду заяви до суду), Верховний Суд України постановив:

- заяву особи задовольнити частково;
- постанову Вищого адміністративного суду України скасувати;
- справу передати на новий розгляд до Вищого адміністративного суду України;
- постанова є остаточною і не може бути оскаржена, крім випадку, встановленого п. 3 ч. 1 ст. 237 Кодексу адміністративного судочинства України (чинної на момент подання заяви до суду) [88].

У зв'язку з важливістю перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами у забезпеченні права на захист у порядку адміністративного судочинства, у кожен історичний період існували особливі підстави і визначалися особливості процедури. Необхідність забезпечення прав, свобод та інтересів особистості призвела до постійних законодавчих змін з метою пошуку найбільш вдалого механізму перегляду судових рішень, що набрали законної сили. Змінами до Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» було закріплено підстави перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами у забезпеченні права на захист у порядку адміністративного судочинства.

Варто вказати, що провадження, яке відкривається у зв'язку з переглядом судових рішень за нововиявленими обставинами, є сьомою стадією адміністративного процесу, якій передують такі стадії, як:

- 1) відкриття провадження в адміністративній справі (ст. 171 КАС України);
- 2) підготовка адміністративної справи до судового розгляду

(підготовче провадження) (ст.ст. 173–183 КАС України);

3) врегулювання спору за участю судді (ст.ст. 184–188 КАС України);

4) розгляд адміністративної справи по суті (ст.ст. 192–256 КАС України);

5) апеляційне провадження (ст.ст. 292–326 КАС України);

6) касаційне провадження (ст.ст. 327–360 КАС України).

Своєю чергою, перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами утворений із таких стадій:

1) відкриття провадження за нововиявленими обставинами (ст. 366 КАС України);

2) підготовка адміністративної справи до перегляду судового рішення;

3) перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами (ст. 368 КАС України) [33].

Чинне адміністративне процесуальне законодавство України відносить до нововиявлених обставин такі підстави: істотні для справи обставини, які не були і не могли бути відомі особі, яка подає заяву під час судового розгляду; встановлений судом вирок, що набрав законної сили, завідомо неправдиві показання, завідомо невірний висновок експерта, завідомо невірні переклади, неправдиві документи або речові докази, що спричинили прийняття незаконного або необґрунтованого рішення; скасування судового рішення, яке стало підставою для прийняття рішення або постанов, які підлягають перегляду.

Отже, перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами здійснюється винятково з підстав, передбачених ст. 361 КАС України, за наявності у особи права подати заяву про перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами (ст. 362 КАС України).

Відкриттю провадження за нововиявленими обставинами (ст. 366 КАС України) передуює подання заяви визначеного Кодексом адміністративного судочинства України змісту і форми (ст.ст. 364, 365 КАС України).

Порядок здійснення перегляду судового рішення за нововиявленими

обставинами й види судових рішень за наслідками провадження за нововиявленими обставинами передбачені ст.ст. 368, 369 КАС України.

Подібно до провадження в адміністративному суді першої інстанції, апеляційного і касаційного провадження, – перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами, – притаманні передумови, які належить враховувати, подаючи заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами (ст.ст. 361–364 КАС України).

Такі передумови передбачені Конституцією України, Кодексом адміністративного судочинства України і обумовлені судовою практикою в адміністративних справах. Природа передумов перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами – фактична, матеріально–правова, процесуально–правова.

Передумови захисту в адміністративному процесі прав, свобод, інтересів учасників адміністративно–правових відносин на стадії перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами передбачені ст.ст. 361, 362, 363, 365 КАС України.

Чинний КАС України не поділяє процесуальну форму перегляду судових рішень окремо за нововиявленими обставинами. Фактично КАС України містить норми, що регулюють розгляд справ за нововиявленими або виключними обставинами в цілому. Безперечно, існують певні особливості в процедурі перегляду судового рішення за тими чи іншими нововиявленими або виключними обставинами з урахуванням чіткості таких підстав. Однак в цілому порядок дій виглядає наступним чином.

Існують такі передумови захисту суб'єктивних прав, свобод, інтересів на стадії перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами:

1) наявність судового рішення, яким закінчено розгляд справи і яке набрало законної сили (ч. 1 ст. 361 КАС України);

2) наявність нововиявлених обставин, як підстав перегляду судових рішень, передбачених частинами другою і п'ятою статті 361 Кодексу адміністративного судочинства України;

3) наявність у особи права подати заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами (ст. 362 КАС України);

4) дотримання порядку і строку подання заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами (ст.ст. 363, 365 КАС України);

5) відповідність способу судового захисту процесуальному розсуду адміністративного суду (ст.ст. 368, 369 КАС України);

6) судова практика в адміністративних справах про апеляційний перегляд.

Повне чи часткове неврахування передумов захисту в адміністративному процесі прав, свобод, інтересів учасників адміністративно–правових відносин на стадії перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами може обумовлювати настання таких процесуальних наслідків:

– залишення без руху заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами (ч. 1 ст. 169, ч. 3 ст. 366 КАС України);

– повернення заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами (ст. 169 КАС України, ч.ч. 3, 4 ст. 366 КАС України);

– відмова у відкритті провадження за нововиявленими обставинами (ч. 5 ст. 366 КАС України);

– відмова у задоволенні заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами та залишення відповідного судового рішення в силі (п. 1 ч. 4 ст. 368 КАС України);

– скасування судового рішення і закриття провадження у справі або залишення позову без розгляду (п. 3 ч. 4 ст. 368 КАС України).

Для здійснення права подати заяву про перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами необхідна сукупність умов:

– заява про перегляд подана учасником адміністративної справи чи особою, яка не брала участі у цій справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки;

– заява про перегляд подається щодо судового рішення, яке набрало

законної сили;

– існують підстави перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами, передбачені ст. 361 КАС України.

Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, фізичні та юридичні особи можуть звертатися до суду із заявами про захист прав, свобод та інтересів інших осіб та брати участь в адміністративних справах. Зокрема, право на звернення про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами закріплено у Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини, прокурорі та Національному агентстві з питань запобігання корупції.

Перегляд судових рішень, відповідно до статей 361–369 Кодексу адміністративного судочинства України, можливий з підстав нововиявлених обставин (ч.ч. 2, 5 ст. 361 КАС України). У частинах 2 і 5 ст. 361 КАС України передбачені виняткові переліки нововиявлених обставин. Підставами перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами є (ч. 2 ст. 361 КАС України):

1) істотні для справи обставини, що не були встановлені судом та не були і не могли бути відомі особі, яка звертається із заявою, на час розгляду справи;

2) встановлення вироком суду або ухвалою про закриття кримінального провадження та звільнення особи від кримінальної відповідальності, що набрали законної сили, завідомо неправдивих показань свідка, завідомо неправильного висновку експерта, завідомо неправильного перекладу, фальшивості письмових, речових чи електронних доказів, що потягли за собою ухвалення незаконного рішення у цій справі;

3) скасування судового рішення, яке стало підставою для ухвалення судового рішення, яке переглядається.

Не є підставою для перегляду рішення суду за нововиявленими обставинами (ч. 4 ст. 361 КАС України):

1) переоцінка доказів, оцінених судом у процесі розгляду справи;

2) докази, які не оцінювалися судом, щодо обставин, що були встановлені судом.

Під час перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами адміністративний суд не може виходити за межі тих вимог, які були предметом розгляду при ухваленні судового рішення, яке переглядається, розглядати інші вимоги або інші підстави позову (ч. 6 ст. 361 КАС України).

Підстави перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами обумовлюють (визначають) порядок подання заяви (підсудність заяви) про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами, вид адміністративного суду, який має за підстав, вказаних у заяві про перегляд, переглянути судові рішення (ст. 365 КАС України), яка формою і змістом має відповідати приписам ст. 364 КАС України.

Під час подання заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами мають бути дотримані строки її подання, передбачені ст. 363 КАС України.

Щодо строків подання заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами слід зазначити, що адміністративне процесуальне законодавство розрізняє загальні та спеціальні строки, і встановлює різні строки залежно від обставин, які обґрунтовують такий перегляд. Тобто строки подання заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами залежать від конкретного виду обставини (підстави перегляду судового рішення), передбаченого ст. 361 КАС України.

Якщо говорити про загальні строки, то заява про перегляд за нововиявленими обставинами у разі виявлення істотних для справи обставин, які не були встановлені судом і не були і не могли бути відомі особі, яка подає заяву на момент розгляду справи, – може бути подана протягом тридцяти днів з дня, коли особа дізналася або могла дізнатися про наявність обставин, що стали підставою для перегляд судових рішень, але не пізніше трьох років з дня набрання законної сили таким судовим рішенням.

Проте, варто вказати, що заяву про перегляд судового рішення за

нововиявленими обставинами може бути подано (ч. 1 ст. 363 КАС України):

1) з підстави, визначеної п. 1 ч. 2 ст. 361 КАС України, – учасниками справи протягом тридцяти днів з дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про існування таких обставин;

2) з підстави, визначеної п. 2 ч. 2 ст. 361 КАС України, – учасниками справи протягом тридцяти днів з дня, коли вирок (ухвала) у кримінальному провадженні набрав (набрала) законної сили;

3) з підстави, визначеної п. 3 ч. 2 ст. 361 КАС України, – учасниками справи протягом тридцяти днів з дня набрання законної сили судовим рішенням, яким скасовано судове рішення, що стало підставою для ухвалення судового рішення, яке переглядається;

4) з підстави, визначеної п. 1 ч. 5 ст. 361 КАС України, – учасниками справи протягом тридцяти днів з дня офіційного оприлюднення відповідного рішення Конституційного Суду України;

5) з підстави, визначеної п. 2 ч. 5 ст. 361 КАС України, – учасниками справи протягом тридцяти днів з дня, коли вирок у кримінальному провадженні набрав законної сили;

6) з підстави, визначеної п. 3 ч. 5 ст. 361 КАС України, – особою, на користь якої постановлено рішення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, протягом тридцяти днів з дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про набуття цим рішенням статусу остаточного.

З урахуванням положень ч. 1 ст. 363 КАС України заява про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами може бути подана:

1) з підстави, визначеної п. 1 ч. 2 ст. 361 КАС України, – не пізніше трьох років з дня набрання таким судовим рішенням законної сили;

2) з підстав, визначених п.п. 2, 3 ч. 2 та ч. 5 ст. 361 КАС України, – не пізніше десяти років з дня набрання таким судовим рішенням законної сили.

Доцільно вказати, що строки, визначені в ч. 2 ст. 363 КАС України, не можуть бути поновлені (ч. 3 ст. 363 КАС України) [33].

Заяви про перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами за формою і змістом мають відповідати вимогам Кодексу адміністративного судочинства України щодо оформлення позовних заяв до суду першої інстанції (ч. 1 ст. 364 КАС України). Зокрема у заяві про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами зазначаються (ч. 2 ст. 364 КАС України):

1) найменування адміністративного суду, до якого подається заява про перегляд, номер справи;

2) повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові для фізичних осіб) заявника, його місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб), поштові індекси, ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України, реєстраційний номер облікової картки платника податків (для фізичних осіб) за його наявності або номер і серія паспорта для фізичних осіб – громадян України, номери засобів зв'язку та адреса електронної пошти, офіційна електронна адреса, за наявності;

3) ім'я (найменування) інших учасників справи;

4) судові рішення, про перегляд якого за нововиявленими або виключними обставинами подається заява;

5) нововиявлені або виключні обставини, якими обґрунтовується вимога про перегляд судового рішення, дата їх відкриття або встановлення;

6) посилання на докази, що підтверджують наявність нововиявлених або виключних обставин;

7) перелік документів та інших матеріалів, що додаються [33].

До заяви додаються (ч. 3 ст. 364 КАС України):

1) копії заяви відповідно до кількості учасників справи;

2) документ про сплату судового збору;

3) докази, що підтверджують наявність нововиявлених або виключних обставин;

4) у разі пропуску строку на подання заяви – клопотання про його поновлення;

5) клопотання особи про витребування копії рішення міжнародної судової установи, юрисдикція якої визнана Україною, в органу, відповідального за координацію виконання рішень міжнародної судової установи, якщо її немає у розпорядженні особи, яка подала заяву, – у разі подання заяви про перегляд судового рішення з підстави, визначеної п. 3 ч. 5 ст. 361 КАС України [33].

Вибір адміністративного суду, до якого подається заява про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами (підсудність заяви), залежить від підстав, з яких подано цю заяву. Тобто кожна підстава перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами обумовлює вид адміністративного суду, до якого слід звернутися із заявою про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами.

Заява про перегляд судового рішення суду першої інстанції з підстав, визначених ч. 2, п.п. 1, 2 ч. 5 ст. 361 КАС України, подається до суду, який ухвалив судове рішення (ч. 1 ст. 365 КАС України). Заява про перегляд судових рішень судів апеляційної і касаційної інстанцій з підстав, зазначених у ч. 1 ст. 365 КАС України (ч. 2, п. 1, 2 ч. 5 ст. 361 КАС України), якими змінено або скасовано судове рішення, подається до суду тієї інстанції, яким змінено або ухвалено нове судове рішення (ч. 2 ст. 365 КАС України).

Заява про перегляд судового рішення з підстави, визначеної п. 3 ч. 5 ст. 361 КАС України (встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні цієї справи судом), подається до Верховного Суду і розглядається у складі Великої Палати Верховного Суду (ч. 3 ст. 365 КАС України).

Заява про перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами за наявності підстав може подаватися до усіх без винятку адміністративних судів (ст. 365 КАС України):

- 1) адміністративних судів першої інстанції (ст. 22 КАС України);
- 2) адміністративних судів апеляційної інстанції (ст. 22 КАС України);
- 3) адміністративного суду касаційної інстанції (ст. 22 КАС України);
- 4) Великої Палати Верховного Суду (ст.ст. 23, 24 КАС України).

Таким чином, залежно від підстав перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами (ч.ч. 2, 5 ст. 361 КАС України) заява про перегляд судових рішень подається до таких адміністративних судів:

1) до адміністративного суду першої інстанції (ст. 22 КАС України) – переглядає судові рішення з підстав, визначених ч. 2, п. 1, 2 ч. 5 ст. 361 КАС України (ч. 2 ст. 365 КАС України);

2) до адміністративного суду апеляційної інстанції (ст. 23 КАС України):

– переглядає судові рішення з підстав, визначених ч. 2, п.п. 1, 2 ч. 5 ст. 361 КАС України;

– переглядає судові рішення адміністративного суду апеляційної інстанцій з підстав, зазначених у ч. 1 ст. 365 КАС України, якими змінено або скасовано судові рішення (ч. 2 ст. 365 КАС України);

3) до адміністративного суду касаційної інстанції (ст. 24 КАС України):

– переглядає судові рішення з підстав, визначених ч. 2, п.п. 1, 2 ч. 5 ст. 361 КАС України;

– переглядає судові рішення адміністративного суду касаційної інстанцій з підстав, зазначених у ч. 1 ст. 365 КАС України, якими змінено або скасовано судові рішення (ч. 2 ст. 365 КАС України);

4) до Великої Палати Верховного Суду – переглядає судові рішення з підстави, визначеної п. 3 ч. 5 ст. 361 КАС України, подається до Верховного Суду і розглядається у складі Великої Палати Верховного Суду (ч. 3 ст. 365 КАС України).

Варто вказати, що відповідно до п. 1 ч. 2 ст. 3 Закону України «Про судовий збір» [98] судовий збір не справляється за подання заяви про

перегляд Верховним Судом України судового рішення у разі встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом.

Також встановлено певні особливості щодо подання заяви про перегляд на підставі створення міжнародною судовою інституцією, юрисдикція якої визнається Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом. У разі відсутності у заявника відповідного рішення клопотання про видачу копії рішення міжнародної інституції здійснюється від органу, відповідального за координацію виконання рішень міжнародної судової установи (наразі таким органом для винесення рішень Європейського суду з прав людини є Міністерство юстиції України відповідно до пункту 1 Постанови Кабінету Міністрів України від 31 травня 2006 року № 784 «Про заходи щодо реалізації Закону України «Про виконання судових рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [89]).

У п'ятиденний строк після надходження заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами суддя або суддя-доповідач (у разі подання заяви до суду апеляційної чи касаційної інстанції) перевіряє її на відповідність вимогам законодавства за формою та змістом і приймає рішення про відкриття провадження за нововиявленими обставинами або про залишення такої заяви без руху.

Зокрема суддя апеляційного адміністративного суду розглянув можливість відкриття провадження за заявою про перегляд ухвали апеляційного адміністративного суду у зв'язку з виключними обставинами по справі за позовом до об'єднаного управління Пенсійного фонду України.

Перевіривши подану заяву на відповідність її вимогам ст. 364 КАС України, було встановлено що заява не відповідає п. 4 ч. 2 вказаної статті, а саме: заявник у прохальній частині просить переглянути ухвалу апеляційного адміністративного суду, проте згідно даним Єдиного державного реєстру судових рішень, таке рішення не приймалось [158].

Отже, оскільки заява про перегляд судового рішення у зв'язку з

виключними обставинами не відповідає вимогам п. 4 ч. 2 ст. 364 КАС України, така заява на підставі ч. 1 ст. 169 КАС України має бути залишена без руху для надання заявнику часу для приведення апеляційної скарги у відповідність до вимог ст. 364 КАС України.

Враховуючи вищевикладене та керуючись ст.ст. 169, 296, 298 КАС України, суддя, ухвалив:

- заяву про перегляд судового рішення у зв'язку з виключними обставинами – залишити без руху;
- надати строк протягом 7 днів з моменту отримання ухвали про залишення заяви без руху, для усунення її недоліків;
- роз'яснити особі, що у разі не виконання зазначених вимог, відповідно до ч. 4 ст. 366 КАС України у відкритті провадження за нововиявленими або виключними обставинами буде відмовлено [158].

У рішенні про залишення заяви без руху зазначаються недоліки заяви та строк їх усунення, який не може перевищувати десяти днів з дня вручення такого рішення. У разі несплати судового збору в рішенні також встановлюється точний розмір судового збору, що підлягає сплаті.

Отже, залишення заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами без руху характеризується такими особливостями:

- 1) залишення заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами без руху – долана процесуальна перешкода, яка може трапитися на стадії відкриття провадження за нововиявленими обставинами (ст. 366 КАС України);
- 2) рішення про залишення заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами приймається суддею (суддею–доповідачем) протягом п'яти днів з дня після надходження заяви до адміністративного суду (ч.ч. 2, 3 ст. 366 КАС України);
- 3) суддя, встановивши, що заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами подано без додержання вимог, встановлених

статтею 364 Кодексу адміністративного судочинства України, протягом п'яти днів з дня подання заяви, постановляє ухвалу про залишення заяви без руху (ч. 1 ст. 169, ч. 3 ст. 366 КАС України);

4) в ухвалі про залишення заяви без руху зазначаються недоліки заяви, спосіб і строк їх усунення, який не може перевищувати десяти днів з дня вручення ухвали про залишення заяви без руху. Якщо ухвала про залишення заяви без руху постановляється з підстави несплати судового збору у встановленому законом розмірі, суд у такій ухвалі зобов'язаний зазначити точну суму судового збору, яку необхідно сплатити (доплатити) (ч. 2 ст. 169 КАС України);

5) якщо заявник усунув недоліки заяви у строк, встановлений судом, вона вважається поданою у день первинного її подання до адміністративного суду та приймається до розгляду, про що суд постановляє ухвалу у порядку, встановленому статтею 366 Кодексу адміністративного судочинства України (ч. 3 ст. 169 КАС України);

б) заява повертається позивачеві, якщо позивач не усунув недоліки позовної заяви, яку залишено без руху, у встановлений судом строк. Суддя повертає заяву і додані до неї документи без розгляду не пізніше п'яти днів з дня її надходження або з дня закінчення строку на усунення недоліків (п. 1 ч. 4, ч. 5 ст. 169, ч. 3 ст. 366 КАС України).

Крім того варто вказати, що чинним процесуальним законодавством визначено дві підстави повернення заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами без розгляду:

1) позивач не усунув недоліки заяви, яку залишено без руху, у встановлений судом строк (п. 1 ч. 4 ст. 169, ч. 3 ст. 366 КАС України);

2) заява подана після закінчення строку, встановленого частиною першою статті 363 Кодексу адміністративного судочинства України, і суд відхилив клопотання про його поновлення (ч. 4 ст. 366 КАС України).

До заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами, яка не оформлена відповідно до вимог, встановлених статтею

364 Кодексу адміністративного судочинства України, застосовуються правила статті 169 Кодексу адміністративного судочинства України (ч. 3 ст. 366 КАС України). Тобто, до заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами, яка не відповідає приписам статті 364 Кодексу адміністративного судочинства України, застосовуються як процесуальні наслідки невідповідності цієї заяви приписам Кодексу адміністративного судочинства України (залишення заяви без руху, повернення заяви) так і правила поведінки адміністративного суду щодо повернення цієї заяви:

- суддя повертає заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами і додані до неї документи без розгляду не пізніше п'яти днів з дня її надходження або з дня закінчення строку на усунення недоліків (ч. 5 ст. 169 КАС України);

- про повернення заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами суд постановляє ухвалу. Копія ухвали про повернення заяви надсилається особі, яка подала заяву, не пізніше наступного дня після її постановлення. Копія заяви залишається у суді (ч. 6 ст. 169 КАС України);

- ухвалу про повернення заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами може бути оскаржено. У разі скасування ухвали про повернення заяви за результатами її перегляду та направлення справи для продовження розгляду суд не має права повторно повертати заяву (ч. 7 ст. 169 КАС України);

- повернення заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами не позбавляє права повторного звернення до адміністративного суду у порядку, встановленому законом (ч. 8 ст. 169 КАС України).

Так, до окружного адміністративного суду надійшла заява про перегляд рішення суду за нововиявленими обставинами. Ухвалою суду заяву про перегляд рішення суду за нововиявленими обставинами залишено без руху та надано час для усунення недоліків заяви. Ознайомившись із заявою про усунення недоліків судом встановлено, що позивачем не виконано вимоги

ухвали, а саме позивач не вказав, якими саме нововиявленими обставинами обґрунтовується вимога про перегляд судового рішення.

Відповідно до ч. 3 ст. 366 КАС України до заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами, яка не оформлена відповідно до вимог, встановлених статтею 364 цього Кодексу, застосовуються правила статті 169 Кодексу адміністративного судочинства України.

Керуючись п. 1 ч. 4 ст. 169, ч. 3 ст. 366 КАС України суд, ухвалив:

1. Повернути заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами.

2. Ухвалу про повернення заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами з додатками надіслати невідкладно [155].

У разі відкриття провадження у справі суд надсилає сторонам копії заяв та призначає дату, час і місце судового засідання, про що повідомляє сторони. Стадія розгляду заяви про перегляд судового рішення регулюється КАС України і визначає, що заява про перегляд за нововиявленими обставинами розглядається судом у судовому порядку протягом тридцяти днів з дня порушення провадження у справі.

Суд відмовляє у відкритті провадження за нововиявленими або виключними обставинами у разі, якщо така заява подана до суду після закінчення строку, визначеного частиною другою статті 363 Кодексу адміністративного судочинства України (ч. 5 ст. 366 КАС України).

Про відмову у відкритті провадження за нововиявленими або виключними обставинами адміністративний суд постановляє ухвалу, яка може бути оскаржена. Так окремо від рішення суду можуть бути оскаржені в апеляційному порядку ухвали суду першої інстанції щодо відмови у відкритті провадження про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами (ст. 241, п. 17 ч. 1 ст. 294, ст. 328 КАС України).

Зокрема, 2020 року до суду звернулася особа із заявою про перегляд

судового рішення 2008 року за нововиявленими обставинами.

Заяву мотивує тим, що 2008 року, міськрайонним судом винесено постанову, якою задоволено позов до відділу реєстрації актів цивільного стану про внесення змін в актові записи про укладення шлюбу, про розірвання шлюбу.

За таких обставин, із врахуванням того, що постанова, яку просить переглянути заявник за нововиявленими обставинами, набрала законної сили у 2008 році, а особа звернулася до суду у 2020 році, тобто поза межами визначеного трирічного терміну, то суд вважає, що слід відмовити у відкритті провадження за заявою про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами.

Керуючись ст.ст. 361, 363, 366 КАС України, суд ухвалив відмовити у відкритті провадження за заявою особи про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами [162].

Особа, яка подала заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами, може відмовитися від заяви до початку розгляду справи у судовому засіданні. У разі прийняття відмови від заяви суд закриває провадження за нововиявленими обставинами, про що постановляє ухвалу (ч. 1 ст. 367 КАС України).

Постановлення ухвали про закриття провадження за нововиявленими обставинами обумовлює настання таких процесуальних наслідків (ч.ч. 2, 3 ст. 367 КАС України):

– у разі прийняття відмови від заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами інші учасники справи можуть вимагати компенсації особою, яка її подала, судових витрат, понесених ними під час перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами;

– особа, яка відмовилася від заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами, не може повторно звертатися до суду із такою самою заявою на тих самих підставах.

Так, особа звернулася до суду із заявою про перегляд судового рішення

за нововиявленими обставинами, заінтересована особа: Головне управління пенсійного фонду України. Від заявника до суду надійшла заява, в якій він відмовляється від заяви про перегляд рішення за нововиявленими обставинами на підставі ч. 1 ст. 367 КАС України.

Дослідивши матеріали справи, суд вважає за доцільне закрити провадження у справі з наступних підстав. Згідно ч. 1 ст. 367 КАС України особа, яка подала заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами, може відмовитись від заяви до початку розгляду справи у судовому засіданні. У разі прийняття відмови від заяви суд закриває провадження за нововиявленими або виключними обставинами, про що постановляє ухвалу.

Таким чином, заява особи про відмову від заяви про перегляд рішення за нововиявленими обставинами має бути прийнята, а провадження – закрите. Керуючись ст.ст. 248, 367 КАС України, суд ухвалив:

- прийняти відмову від заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами, заінтересована особа: Головне управління пенсійного фонду України;
- закрити провадження у адміністративній справі за заявою про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами, заінтересована особа: Головне управління пенсійного фонду України [161].

В цілому, аналізуючи хід розгляду заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами, та враховуючи судову практику, можна зробити висновок, що етап розгляду заяви про перегляд має два етапи. По-перше, суд повинен встановити факт наявності нововиявлених обставин. По-друге, рішення суду має бути переглянуто з урахуванням таких обставин

Однією з особливостей перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами є також те, що при перегляді судового рішення адміністративний суд не має права виходити за межі тих вимог, які були предметом розгляду при винесенні судового рішення, що переглядається, враховувати інші вимоги або інші підстави позову. Це положення також є

прямою гарантією принципу правової визначеності та виключає можливість зловживання недобросовісними учасниками справи процесуальними правами.

Крім того у процесі перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами у забезпеченні права на захист у порядку адміністративного судочинства може відбуватися відкладення розгляду адміністративної справи в адміністративному суді першої інстанції, на стадіях апеляційного, касаційного провадження, яка виникає із суб'єктивно–об'єктивних підстав, передбачених ч. 2 ст. 205, ст.ст. 206, 223 КАС України:

1) неявка в судове засідання учасника справи, щодо якого немає відомостей про вручення йому повідомлення про дату, час і місце судового засідання;

2) перша неявка в судове засідання учасника справи, якого повідомлено про дату, час і місце судового засідання, якщо він повідомив про причини неявки, які судом визнано поважними;

3) виникнення технічних проблем, що унеможливають участь особи у судовому засіданні в режимі відеоконференції, крім випадків, коли відповідно до Кодексу адміністративного судочинства України судове засідання може відбутися без участі такої особи;

4) необхідність витребування нових доказів у випадку, коли учасник справи обґрунтував неможливість заявлення відповідного клопотання у межах підготовчого провадження;

5) якщо суд визнає потрібним, щоб сторона, яка подала заяву про розгляд справи за її відсутності, дала особисті пояснення.

Про відкладення розгляду справи, місце, дату і час нового судового засідання або продовження судового засідання суд повідомляє під розписку учасників справи, свідків, експертів, спеціалістів, перекладачів, які були присутніми у судовому засіданні. Учасники справи, свідки, експерти, спеціалісти, перекладачі, які не прибули або яких суд вперше залучає до участі у судовому процесі, повідомляються про судові засідання у порядку,

визначеному статтями 124, 129, 130 Кодексом адміністративного судочинства України (ч. 3 ст. 223 КАС України).

Ухвала про відкладення розгляду адміністративної справи необхідна для повідомлення у порядку, визначеному статтями 124, 129, 130 Кодексу адміністративного судочинства України відсутнім у судовому засіданні учасникам адміністративної справи про дату, час, місце наступного судового засідання. Постановляючи ухвалу про відкладення у вигляді окремого документу, адміністративний суд, таким чином, – повідомляє відсутніх у судовому засіданні учасників адміністративної справи, їхніх представників, учасників адміністративного процесу (свідків, експертів, спеціалістів, перекладачів) про наступне судове засідання та забезпечує їхню участь у цьому судовому засіданні.

Ухвала про відкладення розгляду адміністративної справи не перешкоджає розгляду і вирішенню адміністративної справи й не оскаржується. Зокрема окружний адміністративний суд розглянуто заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами в адміністративній справі за позовом споживчого товариства до Реєстраційної служби про скасування рішень.

Представник позивача у судове засідання не з'явився, надіслав клопотання про відкладення розгляду заяви на іншу дату у зв'язку із перебуванням у іншому судовому засіданні. Представник відповідача у судове засідання не з'явився, відсутні докази отримання судової повістки.

За таких обставин, суд вирішив за необхідне відкласти розгляд заяви на іншу дату. Керуючись статтями 243, 248, 256, 368 Кодексу адміністративного судочинства України, окружний адміністративний суд ухвалив:

- задовольнити клопотання представника позивача про відкладення розгляду заяви;
- відкласти розгляд заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами на 27.02.18, 16:00, про що повідомити сторін у справі [153].

Підсумовуючи наведене доцільно вказати, що за результатами перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами адміністративний суд може: відмовити у задоволенні заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами та залишити відповідне судове рішення в силі; задовольнити заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами, скасувати відповідне судове рішення та прийняти нове рішення або змінити його; скасувати рішення суду та закрити справу або залишити позов без розгляду. Також Верховний Суд має право скасувати рішення повністю або частково та направити справу на новий розгляд до суду першої або апеляційної інстанції. Крім того, рішення суду, винесене за результатами перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами, може бути переглянуте на загальних підставах в апеляційному або касаційному порядку.

Таким чином особливості повторного розгляду за нововиявленими обставинами полягають у тому, що об'єктом перегляду є судові рішення в широкому розумінні (які повинні відповідати двом умовам: такі рішення повинні остаточно фіксувати результат справи, і таке судове рішення має набрати законної сили); заяви про перегляд рішень, що набрали законної сили, розглядаються тим самим судом, який видав судове рішення, про перегляд якого просить заявник; підставами для перегляду мають бути особливі обставини, перелік яких чітко передбачений законом і є вичерпним; перегляд нововиявлених обставин має специфічну процесуальну форму, що виражається у строках звернення про перегляд, визначення предметів звернення до суду з клопотанням про перегляд судового рішення, форми і змісту такої заяви, порядку відмови в задоволенні заяви, порядку відкриття провадження у справі, розгляд і вирішення справи про перегляд за нововиявленими обставинами.

І останнє, але не менш важливе: окремо така особливість перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами була визначена як мета перегляду, оскільки вона, на відміну від перегляду рішення, що набрало

законної сили, судом вищої інстанції, не полягає у виявленні та усуненні судової помилки. Це аргументується тим, що за відсутності нововиявлених обставин, які стали відомі після набрання законної сили судовим рішенням, воно є законним і обґрунтованим, таким, що було прийнято на підставі повного з'ясування обставин справи. Таким чином, виявлення зазначених обставин не ставить під сумнів законність та обґрунтованість рішення суду, а лише вказує на те, що за наявності та з урахуванням таких обставин суд міг вирішити справу інакше.

2.2 Суб'єкти провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві

Суб'єктами провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві є учасники справи, під якими відповідно до КАС України розуміють сторони (позивач і відповідач), треті особи у провадженні (треті особи, які заявляють самостійні вимоги до предмета спору та треті особи, які не заявляють самостійних вимог до предмета спору), а також органи та особи, які за законом мають право звертатися до суду в інтересах інших.

Проте варто підкреслити, що учасники провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки, мають право подати заяву про перегляд судового рішення адміністративного суду будь-якої інстанції (першої, апеляційної чи касаційної інстанцій), яке набрало законної сили, за нововиявленими обставинами (ст. 362 КАС України).

Окремі питання щодо суб'єктів провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами у своїх працях торкалися О. Зельдіна та Р. Колесник [34], В. Лавров [49], Д. Менюк [58], М. Оприско та С. Сеник [126].

Варто вказати, що в цілому правові аспекти визначення суб'єктів провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами, в цілому визначені Кодексом адміністративного судочинства України [33], передбачають здійснення такими суб'єктами адміністративного судочинства відповідних процесуальних дій.

Отже, суб'єктами провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами є адміністративний суд, особа, яка звертається за захистом своїх прав, свобод, законних інтересів із заявою про перегляд судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами, тобто позивач, відповідач, органи та особи, які уповноважені законом здійснювати захист прав, свобод та інтересів інших осіб (прокурора, уповноваженого з прав людини, органів місцевого самоврядування, органів державної влади, фізичних та юридичних осіб) та інші (ч. 2 ст. 42, ст. 53, ст. 55, ст.ст. 61–71 КАС України). Зокрема, згідно ст. 42 КАС України учасниками справи є сторони, треті особи. У справах можуть також брати участь органи та особи, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб. Також у випадках, передбачених Кодексом адміністративного судочинства України (ст.ст. 264, 293, 328 КАС України), крім учасників адміністративного процесу, до адміністративної справи можуть долучатися особи, які учасниками адміністративного процесу не були.

Наділення цих суб'єктів процесуальними правами та обов'язками означає, що законодавець встановив для кожного суб'єкта певне місце в адміністративному судочинстві, завдяки чому саме провадження набуває впорядкованого, послідовного характеру. Сторона, третя особа в адміністративній справі, а також особа, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах іншої особи, може брати участь у судовому процесі особисто (самопредставництво) та (або) через представника (ч. 1 ст. 55 КАС України).

Разом з тим, правовий статус кожного суб'єкта потребує певного аналізу. Варто вказати, що поняття «суб'єкт» (процесу, провадження,

правовідносин,) розкривається через поняття «учасник» (наприклад, предмет пізнання в будь-якому процесі – це складна соціально організована система, яка містить в якості своїх компонентів (органів, індивідів) різних індивідів, які є носіями інформації щодо того чи іншого факту, події або здійснюють її придбання і перетворення в достовірні знання (докази) з метою вирішення завдань адміністративне провадження в установленому законом порядку) і, навпаки, «учасник» – через «суб'єкта» (наприклад, учасниками процесу є суб'єкти з особливою спеціальною процесуальною правоздатністю, яка визнається державою в особливому порядку [128, с. 110]).

Категорія «суб'єкт адміністративного судочинства» включає дві складові: правоздатність набувати статус та адміністративну правосуб'єктність, яка конкретизує правовий статус суб'єкта. Категорія «суб'єкт» є ширшою за змістом, ніж категорія «учасник» адміністративного провадження.

При застосуванні широкого підходу до категорії «суб'єкт провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві» є підстави зазначити, що таким суб'єктом може бути визнана будь-яка фізична чи юридична особа. Разом з тим, для реалізації такою особою конституційного права на звернення до адміністративного суду із заявою про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами, вона повинна мати правові можливості, які відтворюються через адміністративну процесуальну правоздатність [24, с. 48].

Отже, суб'єктом провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві є потенційний учасник судового адміністративного процесу щодо перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами, тобто особа, яка має можливість стати суб'єктом правовідносин, що виникнуть під час здійснення адміністративного судочинства щодо перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами.

Важливою умовою набуття статусу суб'єкта провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві є володіння особою з такою ознакою, як адміністративно-процесуальна правосуб'єктність. Відомо, що наявність адміністративної процесуальної правосуб'єктності є найважливішою передумовою виникнення правовідносин, що формуються під час здійснення адміністративного судочинства [18].

Адміністративно-процесуальна правосуб'єктність є категорією, яка включає адміністративно-процесуальну правоздатність та адміністративно-процесуальну правоздатність. Ці ознаки характеризуються наступним чином.

Адміністративно-судова правоздатність – це здатність особи мати процесуальні права та нести процесуальні обов'язки, здатність бути суб'єктом правовідносин у сфері адміністративної юстиції [146, с. 74]. Адміністративно-судова дієздатність - це здатність особи здійснювати права, передбачені КАС України, та виконувати обов'язки учасника судового адміністративного процесу власними діями. На дієздатність фізичних осіб впливають вік (за загальним правилом вона виникає з 18 років) та стан здоров'я (особа може бути визнана недієздатною або з обмеженою дієздатністю) [52].

Питання класифікації суб'єктів провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві має велике значення для суб'єктів адміністративного судочинства. Виходячи з положень розділу КАС України, можна зробити висновок, що законодавець розділив суб'єктів провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві за ознакою їх юридичної належності до вирішення адміністративної справи. Враховуючи зазначене, науковці класифікують суб'єктів провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві за різними ознаками.

Проаналізувавши наукові праці вчених-адміністраторів [129, с. 54], можна виділити кілька підходів щодо класифікації суб'єктів провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві в залежності від правових аспектів.

Так, наприклад, в працях окремих авторів виділяються п'ять груп суб'єктів провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві: громадяни; виконавчі та розпорядчі органи та структурні частини їх апарату; об'єднання громадян та їх органів і органів самоорганізації населення; державні службовці та посадові особи, наділені певними правами та обов'язками адміністративними та процесуальними правами; інші державні органи та їх посадові особи [36, с. 284].

Запропонована класифікація є досить широкою, але недостатньо висвітлює функціональні повноваження, правовий статус та роль окремих учасників провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві.

Деякі дослідники поділяють суб'єктів провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві на дві групи: 1) індивідуальні (громадяни, іноземні громадяни, особи без громадянства); 2) колективні - органи виконавчої влади, підприємства, установи та організації, громадські об'єднання, державні та органи місцевого самоврядування [70]. Ми вважаємо такий поділ не оптимальним.

Класифікація, яка поділяє суб'єктів провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві на організаторів та учасників такого провадження. У свою чергу, цей підхід поділяє учасників на провідних суб'єктів провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві, зацікавлених осіб та осіб, які беруть участь у розгляді справи щодо перегляду

судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві [143, с. 352].

Крім того наявна і така класифікація, згідно якої суб'єктів провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві запропоновано класифікувати на три групи, за їх ролями в судовому процесі: 1) особи, які беруть участь у справі із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві (сторони, треті особи, представники сторін і третіх осіб); 2) особи, які беруть участь у розгляді справи із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві (свідки, експерти, спеціалісти); 3) особи, які обслуговують провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві (перекладач, секретар судового засідання, судовий виконавець). Автор вважає, що така класифікація має не лише теоретичне значення. Це спрощує виклад нормативного матеріалу та визначення правового статусу кожної групи учасників провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві [35, с. 159].

Разом з тим окремі автори вказують на доцільність об'єднання таких категорій суб'єктів провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві у три основні групи (шляхом виокремлення серед них суб'єкта провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві, який здійснює адміністративну юстицію – адміністративного суду) за такими критеріями [16, с. 72]:

– залежно від мети участі в адміністративному провадженні із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві:

а) суб'єкти, які здійснюють адміністративну юстицію: місцеві (районні) адміністративні суди, апеляційні адміністративні суди.

Відповідно до процесуального законодавства до складу учасників провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві: учасники справи (сторони та треті особи), представники, інші учасники судового процесу (помічник судді, секретар судового засідання, судовий виконавець, свідок, експерт, експерт з права, перекладач, спеціаліст). Очевидно, що особи, які належатимуть до різних груп учасників провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві, фактично будуть носіями різних процесуальних прав, які потребують різного змісту гарантій.

б) суб'єкти, безпосередньо зацікавлені в результатах судового провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві. До них належать: суб'єкти провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві, які стають учасниками провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві, з метою захисту власних прав, свобод та інтересів. Вони мають безпосередній юридичний інтерес до предмета спору. Тому для них завжди характерна наявність як матеріального інтересу в предметі публічно-правового спору, так і процесуального інтересу в результатах справи – це сторони і треті особи. Такі учасники провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві своїми діями активно впливають на хід процесу, сприяючи його виникненню, переміщенню або припиненню; суб'єкти, які стають учасниками провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві з метою захисту прав, свобод та інтересів інших осіб. Вони характеризуються наявністю процесуального інтересу в результатах справи, виступають від імені осіб для захисту прав та інтересів яких подано заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами, це представники сторін і третіх осіб, органів і осіб, які уповноважені законом на захист прав, свобод

та інтересів інших осіб у судовому провадженні із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві; спеціальні суб'єкти провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві: експерт, юридичний експерт, перекладач, спеціаліст – ці суб'єкти провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві здійснюють допоміжну діяльність під час розгляду адміністративної справи, вони не наділені повноваженнями приймати рішення, але через свою професійну діяльність впливають на перебіг процесу.

в) суб'єкти провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві, які сприяють здійсненню правосуддя – секретар судового засідання, помічник судді, судовий розпорядник, свідок, експерт, спеціаліст, перекладач. Ці учасники правовідносин не здійснюють правосуддя, не мають ані матеріального інтересу до предмета публічно-правового спору, ані процесуального інтересу до результатів вирішення спору на свою користь. Вони здійснюють процесуальні дії допоміжного характеру, які сприяють здійсненню провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві. Тому в процесі реалізації своїх повноважень вони зацікавлені в правильному перебігу провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві та встановленні об'єктивної істини у справі.

Отже, як бачимо, що у спеціальній літературі наявні різні підходи до класифікації учасників адміністративного процесу в цілому [125]. Провівши аналіз всіх підходів, доцільно вказати, що зокрема критеріями класифікації суб'єктів провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві є мета та роль їх участі у процесі, а саме:

– обов'язок здійснювати повноваження в адміністративному

провадженні із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами; такий обов'язок виконується органами та особами, яким законом надано право звертатися до суду із заявою про перегляд судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами в інтересах інших осіб, представником, іншими учасниками адміністративного процесу;

– захист власних суб'єктивних прав, свобод, інтересів в адміністративному провадженні із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами;

– захист суб'єктивних прав, свобод, інтересів інших осіб в адміністративному провадженні із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами;

– забезпечення розгляду і вирішення адміністративної справи в адміністративному провадженні із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами.

Відповідно до цих критеріїв учасники адміністративного процесу у провадженні із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами можуть бути поділені на такі групи (види):

1) учасники провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві (сторони – позивач, відповідач; треті особи; органи та особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки;

2) представники осіб, які мають право подати заяву про перегляд судового рішення суду будь-якої інстанції, яке набрало законної сили, за нововиявленими обставинами;

3) інші учасники адміністративного провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві (помічник судді; секретар судового засідання; судовий розпорядник; свідок; експерт; експерт з питань права; перекладач; спеціаліст;

4) суб'єкти провадження із перегляду судових рішень за

нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві, які не були учасниками адміністративного процесу, але долучаються до нього, оскільки мають право подати заяву про перегляд судового рішення суду будь-якої інстанції, яке набрало законної сили, за нововиявленими або виключними обставинами:

– заінтересовані особи, щодо яких застосовано або буде застосовано нормативно-правовий акт, який оскаржується в адміністративному суді (ч. 7 ст. 264 КАС України);

– особи, які не брали участі у справі, якщо апеляційний адміністративний суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки (ст.ст. 293, 302 КАС України);

– особи, які не брали участі у справі, якщо суд касаційної інстанції вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки (ст.ст. 328, 336 КАС України);

– фахівці Науково-консультативної ради при Верховному Суді щодо підготовки наукового висновку щодо застосування норми права, питання щодо якого стало підставою для передачі справи на розгляд Великої Палати (ст. 347 КАС України).

Отже, проаналізувавши види класифікацій суб'єктів провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві, варто зазначити, що кожен критеріальний поділ залежно від функціональної належності надає тій чи іншій групі суб'єктів провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві свої права та обов'язки.

Права суб'єкта провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві як елемент його правового статусу є гарантована законом міра можливої або допустимої поведінки особи під час її участі в провадженні із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві, яка

встановлена для забезпечення приватних інтересів особи, з одного боку, та для досягнення мети адміністративного судочинства, з іншого.

Беручи до уваги визначення поняття «суб'єкт провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві», можна стверджувати, що сукупність загальних процесуальних прав, властивих учаснику провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві незалежно від його функціональної ролі в судовому процесі, та спеціальних процесуальних прав, властивих конкретному учаснику провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві, становитимуть єдиний елемент його особливого правового статусу в межах адміністративного процесуального права. Слід зазначити, що процесуальні права не впливають на можливість використання інших наданих особі прав.

Що стосується процесуальних прав суб'єктів провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві, то їх можна класифікувати на загальні та спеціальні, які опосередковані конкретною правовою позицією учасника провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві.

До процесуальних прав суб'єктів провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві належать:

1) право на ознайомлення з матеріалами справи та право вчинення необхідних для цього дій, наприклад, виготовлення витягів та копій матеріалів справи, отримання копій судових рішень;

2) право на активну участь у провадженні із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві шляхом наділення повноваженнями: подання доказів та участі у дослідженні доказів, участі у судових засіданнях, якщо інше не визначено законом, ставити

запитання іншим учасникам провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві, а також свідкам, експертам, спеціалістам;

3) право подавати заяви та клопотання, надавати пояснення суду, викладати свої аргументи та міркування з питань, що виникають під час провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві, а також надавати заперечення на заяви, клопотання, доводи та доводи інших осіб;

4) право на ознайомлення з протоколом судового засідання, записом протоколу судового засідання технічними засобами, що супроводжується можливістю робити їх копії, подавати письмові зауваження щодо їх неправильності або неповноти;

5) право на користування іншими процесуальними правами.

Що стосується процесуальних прав інших учасників провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві, то їх сутність та обсяг залежать від правової позиції такого учасника справи (свідка, експерта, експерта-юриста, перекладача, спеціаліста) та мети нормативного закріплення того чи іншого права для конкретного суб'єкта провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві.

Отже, для адміністративного процесу характерне широке коло суб'єктів провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві. Суб'єктами провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві є учасники справи, під якими відповідно до КАС України розуміють сторони (позивач і відповідач), треті особи у провадженні (треті особи, які заявляють самостійні вимоги до предмета спору та треті особи, які не заявляють самостійних вимог до предмета спору), а також органи та особи, які за законом мають право звертатися до суду в інтересах інших.

Проте варто підкреслити, що учасники провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки, мають право подати заяву про перегляд судового рішення адміністративного суду будь-якої інстанції (першої, апеляційної чи касаційної інстанцій), яке набрало законної сили, за нововиявленими обставинами (ст. 362 КАС України).

Систему суб'єктів провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві доцільно класифікувати на три групи: суб'єкти провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві, які здійснюють адміністративну юстицію; суб'єкти провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві, безпосередньо зацікавлені в результатах судового процесу; суб'єкти провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві, які сприяють здійсненню правосуддя. Правовий статус кожного окремого суб'єкта провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві визначається залежно від його функціональної належності до провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві, а також кожен суб'єкт провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві наділений певним колом прав і обов'язків.

Критеріями класифікації суб'єктів провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві є мета та роль їх участі у процесі, а саме:

- обов'язок здійснювати повноваження в адміністративному провадженні із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами; такий обов'язок виконується органами та особами, яким законом надано

право звертатися до суду із заявою про перегляд судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами в інтересах інших осіб, представником, іншими учасниками адміністративного процесу;

– захист власних суб'єктивних прав, свобод, інтересів в адміністративному провадженні із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами;

– захист суб'єктивних прав, свобод, інтересів інших осіб в адміністративному провадженні із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами;

– забезпечення розгляду і вирішення адміністративної справи в адміністративному провадженні із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами.

Відповідно до цих критеріїв учасники адміністративного процесу у провадженні із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами можуть бути поділені на такі групи (види):

3) учасники провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві (сторони – позивач, відповідач; треті особи; органи та особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки;

4) представники осіб, які мають право подати заяву про перегляд судового рішення суду будь-якої інстанції, яке набрало законної сили, за нововиявленими обставинами;

3) інші учасники адміністративного провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві (помічник судді; секретар судового засідання; судовий розпорядник; свідок; експерт; експерт з питань права; перекладач; спеціаліст;

4) суб'єкти провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві, які не були учасниками адміністративного процесу, але долучаються до нього, оскільки

мають право подати заяву про перегляд судового рішення суду будь-якої інстанції, яке набрало законної сили, за нововиявленими або виключними обставинами:

– заінтересовані особи, щодо яких застосовано або буде застосовано нормативно-правовий акт, який оскаржується в адміністративному суді (ч. 7 ст. 264 КАС України);

– особи, які не брали участі у справі, якщо апеляційний адміністративний суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки (ст.ст. 293, 302 КАС України);

– особи, які не брали участі у справі, якщо суд касаційної інстанції вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки (ст.ст. 328, 336 КАС України);

– фахівці Науково-консультативної ради при Верховному Суді щодо підготовки наукового висновку щодо застосування норми права, питання щодо якого стало підставою для передачі справи на розгляд Великої Палати (ст. 347 КАС України).

Важливість і широке коло суспільних відносин, в рамках яких реалізуються процесуальні права суб'єктів провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві, та розвиток елементів механізму забезпечення цих прав зумовлюють необхідність подальших досліджень цього питання.

2.3 Стадії провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві

Перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві включає у себе наступні стадії:

1) відкриття провадження за нововиявленими обставинами (ст. 366 КАС України);

2) підготовка адміністративної справи до перегляду судового рішення

за нововиявленими обставинами.

3) перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами (ст. 368 КАС України).

Варто вказати, що стадії провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві, зокрема їх кількість, при підготовці адміністративної справи залежить від того до якої інстанції подається заява про перегляд рішення за нововиявленими обставинами. Так, до перегляду застосовуються ті норми Кодексу адміністративного судочинства України, які застосовуються для провадження в адміністративному суді тієї інстанції, яка здійснює перегляд (ст.ст. 179–183, 306, 307, 340 КАС України).

Єдиним виключенням із загальних правил є те, що особливістю розгляду справи за нововиявленими обставинами судом першої інстанції є розгляд такої справи у порядку спрощеного позовного провадження з повідомленням учасників справи (ч. 2 ст. 368 КАС України). З цього випливає, що відповідно до приписів ч. 3 ст. 262 КАС України, підготовче засідання при розгляді справи за нововиявленими обставинами за правилами спрощеного позовного провадження не проводиться.

Якщо адміністративна справа за нововиявленими обставинами переглядається за правилами провадження в адміністративному суді апеляційної інстанції, то застосовуються положення ст.ст. 306, 307 КАС України. У разі перегляду адміністративної справи за нововиявленими обставинами за правилами провадження в адміністративному суді касаційної інстанції підготовка адміністративної справи здійснюється відповідно до приписів ст. 340 КАС України;

Підстадіям перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами також притаманні процесуальні правила провадження, у якому здійснюється перегляд (провадження в адміністративному суді першої інстанції, апеляційне провадження, касаційне провадження).

Проте, варто вказати, що водночас стадіям провадження за

нововиявленими обставинами притаманні також і загальні процесуальні правила розгляду і вирішення адміністративних справ, зокрема:

1) дотримання визначених Кодексом адміністративного судочинства України строків звернення до адміністративного суду і строків розгляду адміністративної справи;

2) проведення загальних процедур судового засідання щодо розгляду адміністративної справи;

3) забезпечення процесуальних прав учасників адміністративної справи.

Заява про перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами подається до адміністративного суду з дотриманням:

– строків подання заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами (ст. 363 КАС України);

– порядку подання заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами (підсудності заяви) (ст. 365 КАС України).

Після отримання суддею адміністративного суду заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами, у порядку, передбаченому ст. 31 КАС України, цей суддя (суддя–доповідач) перевіряє заяву (ч.ч. 1, 2 ст. 366 КАС України).

Протягом п'яти днів з дня після надходження заяви про перегляд рішення за нововиявленими обставинами до адміністративного суду суддя (суддя–доповідач) перевіряє її відповідність вимогам ст. 364 КАС України і приймає рішення про відкриття провадження за нововиявленими обставинами (ч. 2 ст. 366 КАС України).

Щодо заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами, яка не відповідає приписам статей 364, 169, 363 Кодексу адміністративного судочинства України, можуть настати такі процесуальні наслідки (ст. 366 КАС України):

1) до заяви не оформленої відповідно до вимог, встановлених ст. 364 КАС України (форма та зміст заяви про перегляд судового рішення за

нововиявленими або виключними обставинами), застосовуються правила статті 169 Кодексу адміністративного судочинства України. Так, суддя, встановивши невідповідність форми і змісту позовної заяви приписам статей 160, 161 Кодексу адміністративного судочинства України, постановляє ухвалу про залишення позовної заяви без руху (ч. 1 ст. 169 КАС України);

Зокрема Верховний Суд у складі судді-доповідача Касаційного адміністративного суду Шарапи В.М., перевіrivши заяву дочірнього підприємства "ЧПК-Трейд-01" ВАТ "Чернігівський плодоовочевий комбінат" про перегляд за нововиявленими обставинами ухвали Верховного Суду від 23 листопада 2018 року у справі за позовом товариства з обмеженою відповідальністю "Чернігівпродовоч" до Виконавчого комітету Чернігівської міської ради, треті особи - дочірнє підприємство "ЧПК-Трейд-01" ВАТ "Чернігівський плодоовочевий комбінат", Реєстраційна служба Чернігівського міського управління, Відділ примусового виконання рішень Управління державної виконавчої служби Головного управління юстиції у Чернігівській області про зобов'язання вчинити певні дії, встановив, що в порушення положень чинного законодавства, заявником не вказано підстави для перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами, не зазначено нововиявлені обставини, якими обґрунтовується вимога про перегляд судового рішення, дата їх відкриття або встановлення, не зазначено посилення та не надано докази, що підтверджують наявність нововиявлених обставин.

В обґрунтування заявлених вимог заявник фактично вказує на порушення судами норм матеріального та процесуального права в межах розгляду справи щодо прийняття до свого провадження касаційної скарги Панченка.А.І. як учасника товариства з обмеженою відповідальністю "Чернігівпродовоч", без наведення підстав для перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами.

Крім того, відповідно до пункту 1 частини третьої статті 364 КАС України до заяви додаються копії заяви відповідно до кількості учасників

справи. З огляду на викладене, скаржнику необхідно зазначити у заяві про перегляд за нововиявленими обставинами підстави для перегляду судового рішення та докази, що підтверджують наявність нововиявлених обставин, надати копії заяви відповідно до кількості учасників справи. За наведених обставин, заява про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами підлягає залишенню без руху [151].

2) заява про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами повертається заявникові без розгляду, якщо заява подана після закінчення строку, встановленого ч. 1 ст. 363 КАС України, і суд відхилив клопотання про його поновлення (ч. 4 ст. 366 КАС України);

Зокрема, Верховний Суд у складі судді-доповідача Касаційного адміністративного суду Стрелець Т.Г., перевіряючи заяву ОСОБА_2 про перегляд за нововиявленими обставинами судового рішення у справі №2а-1690/12/1070, вказав, що відповідно до пунктів 1, 4-6 частини другої статті 364 Кодексу адміністративного судочинства України у заяві про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами зазначаються:

- найменування адміністративного суду, до якого подається заява про перегляд, номер справи;
- судові рішення, про перегляд якого за нововиявленими обставинами подається заява;
- нововиявлені обставини, якими обґрунтовується вимога про перегляд судового рішення, дата їх відкриття або встановлення;
- посилання на докази, що підтверджують наявність нововиявлених обставин.

Аналіз наведених положень вказує на те, що під обставинами, які зазначаються у заяві про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами, слід розуміти конкретні юридичні факти, які могли вплинути на судові рішення, але не були відомі та не могли бути відомі суду та особі, яка звертається із заявою, під час вирішення справи.

Відповідно до пунктів 3-4 частини третьої статті 364 Кодексу

адміністративного судочинства України до заяви додаються:

- докази, що підтверджують наявність нововиявлених обставин;
- у разі пропуску строку на подання заяви - клопотання про його поновлення.

У порушення вимог положень статті 364 КАС України у заяві про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами заявник не зазначив:

- судові рішення, про перегляд якого за нововиявленими обставинами подається заява;
- нововиявлені обставини, якими обґрунтовується вимога про перегляд судового рішення, дата їх відкриття або встановлення;
- посилання на докази, що підтверджують наявність нововиявлених обставин.

Також, до заяви не додано:

- докази, що підтверджують наявність нововиявлених обставин;
- у разі пропуску строку на подання заяви - клопотання про його поновлення.

Суд керуючись статтями 169, 364, 366 Кодексу адміністративного судочинства України ухвалив заяву ОСОБА_2 про перегляд за нововиявленими обставинами судового рішення у справі №2а-1690/12/1070 залишити без руху [152].

Також, перевіривши заяву ОСОБА_1 про перегляд за нововиявленими обставинами постанови Верховного Суду від 30.09.2020 у справі № 522/22796/15-а за позовом ОСОБА_1 до Одеської міської ради про визнання дій незаконними та дискримінаційними Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду вказав, що Ухвалою від 20.04.2022 Верховний Суд залишив зазначену заяву без руху з тих підстав, що вона не відповідала вимогам пункту 4 частини третьої статті 364 КАС України. Оцінивши наведені у заяві обставини та вирішуючи питання про дотримання строку звернення до суду із заявою про перегляд судового

рішення за нововиявленими обставинами на їх підставі, суд визнав, що про існування нововиявлених обставин, які зазначені у заяві про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами, позивачці було відомо ще до ухвалення судового рішення Верховним Судом, у зв'язку з чим дійшов висновку про те, що заяву подано з пропуском строку, встановленого для цього, однак, заявниця не порушила питання про його поновлення. Суд надав скажниці десятиденний строк для усунення виявлених недоліків, а саме: подати клопотання про поновлення строку на подання заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами; надати документ про сплату судового збору або документ, який би підтверджував наявність пільг щодо його сплати.

Копію ухвали Верховного Суду від 20.04.2022 заявниця отримала 07.05.2022. На виконання вимог ухвали суду заявниця 16.05.2022 подала до суду заяву про поновлення строку на подання заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами, та копію довідки про встановлення II групи інвалідності. Вказана заява надійшла до суду 20.05.2022.

У заяві про поновлення строку на подання заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами ОСОБА_1 зазначає, що в період з 29.11.2018 по 16.05.2019 нею були подані заяви за "нововиявленими обставинами" до судів першої та апеляційної інстанцій у встановлені строки, які не були розглянуті цими судами. В цей час Верховний Суд своєю постановою від 30.09.2020 скасував рішення судів першої та апеляційної інстанцій та частково задовольнив позовні вимоги, а відтак з цього часу всі її заяви за нововиявленими обставинами мають розглядатись Верховним Судом. Після отримання постанови П'ятого апеляційного адміністративного суду від 18.01.2022, якою скасовано ухвалу Приморського районного суду м.Одеси від 27.10.2021 та закрито провадження за заявою ОСОБА_1 від 08.04.2021 про перегляд за нововиявленими обставинами постанови Приморського районного суду м. Одеси від 23.12.2016 у справі №522/22796/15а, заяву позивачки від 08.04.2021 про перегляд за

нововиявленими обставинами постанови Приморського районного суду м. Одеси від 23.12.2016 повернуто заявнику без розгляду, вона звернулася із вказаною заявою до Верховного Суду.

Проаналізувавши зміст клопотання про поновлення строку на подання заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами, колегія суддів вважає, що скаржниці було відомо про наведені нею нововиявлені обставини ще на час розгляду справи Верховним Судом, а відтак винесення постанови П'ятого апеляційного адміністративного суду від 18.01.2022, якою закрито провадження за заявою ОСОБА_1 від 08.04.2021 про перегляд за нововиявленими обставинами постанови Приморського районного суду м. Одеси від 23.12.2016 у справі №522/22796/15а, а заяву позивачки від 08.04.2021 про перегляд за нововиявленими обставинами постанови Приморського районного суду м. Одеси від 23.12.2016 повернуто заявнику без розгляду, не є датою, з якої ОСОБА_1 стало відомо про нововиявлені обставини у вказаній справі.

Залишаючи заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами без руху, суд акцентував увагу заявниці на тому, що пункт 1 частини першої статті 363 КАС України встановлює тридцятиденний строк для подання заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами з підстави, визначеної пунктом 1 частини другої статті 361 цього Кодексу, який обчислюється з дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про існування таких обставин, а не з дня, коли особа отримала докази на підтвердження таких обставин.

В заяві про поновлення строку, заявниця так і не зазначила поважних причин пропуску тридцятиденного строку, який обчислюється з дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про існування таких обставин, а зміст доводів заявниці щодо поновлення строку зводиться до обґрунтування її незгоди з постановою Верховного Суду та зазначення дати отримання нею постанови суду апеляційної інстанції щодо розгляду її заяви про перегляд за нововиявленими обставинами постанови Приморського районного суду м.

Одеси від 23.12.2016.

Згідно з частиною четвертою статті 366 КАС України крім випадків, визначених статтею 169 цього Кодексу, заява про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами також повертається заявникові без розгляду, якщо заява подана після закінчення строку, встановленого частиною першою статті 363 цього Кодексу, і суд відхилив клопотання про його поновлення.

У зв'язку з викладеним, суд відхиляє клопотання ОСОБА_1 про поновлення строку на подання заяви про перегляд за нововиявленими обставинами постанови Верховного Суду від 30.09.2020 у вказаній справі, оскільки є підстави вважати, що про усі наведені у заявах обставини вона мала можливість і повинна була дізнатись до моменту ухвалення судових рішень у цій справі.

Керуючись статтями 169, 366 КАС України, Верховний Суд ухвалив заяву ОСОБА_1, подану 29.03.2022, про перегляд за нововиявленими обставинами постанови Верховного Суду від 30.09.2020 у справі № 522/22796/15-а - повернути заявниці без розгляду [150].

3) адміністративний суд відмовляє у відкритті провадження за нововиявленими обставинами, якщо така заява подана до адміністративного суду після закінчення строку, визначеного ч. 2 ст. 363 КАС України.

Якщо заява про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами не має недоліків і відповідає приписам статей 363, 364 Кодексу адміністративного судочинства України, то суддя (суддя-доповідач) відкриває провадження за нововиявленими обставинами, про що постановляє ухвалу.

Так, Окружний адміністративний суд міста Києва у складі судді Келеберди В.І., ознайомившись із матеріалами заяви Приватного акціонерного товариства "Українська автомобільна корпорація" про перегляд за нововиявленими обставинами рішення Окружного адміністративного суду міста Києва від 04.11.2020 року в адміністративній справі за позовом

ОСОБА_1 до приватного виконавця Каращук Катерини Леонідівни, Дніпровського районного відділу Державної виконавчої служби у місті Києві Центрального міжрегіонального управління Міністерства юстиції (м. Київ), третя особа, яка не заявляє самостійних вимог на предмет спору Приватне акціонерне товариство "Українська автомобільна корпорація" про визнання протиправними дій, скасування постанов та зобов'язання вчинити дії,- встановив:

Ухвалою Окружного адміністративного суду міста Києва від 10.06.2021 року заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами залишено без руху з наданням часу для усунення недоліків шляхом надання доказів сплати судового збору за подання заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами та клопотання про поновлення строку для звернення із заявою про перегляд рішення суду за нововиявленими обставинами з мотивованим обґрунтуванням поважності пропусчення цього строку.

На виконання зазначеної ухвали суду заявником подано копію платіжного доручення №3982 від 16.06.2021 року. Також, додано клопотання, в якому просить поновити строк звернення до суду з заявою про перегляд рішення суду за нововиявленими обставинами, так як про обставини, на які він посилається як на нововиявлені, дізнався 02.06.2021 року.

З урахуванням усунення заявником недоліків, зазначених в ухвалі суду від 10.06.2021 року, провадження у даній справі підлягає відкриттю.

За нормами пункту четвертого частини другої статті 364 Кодексу адміністративного судочинства України, у разі пропуску строку на подання заяви до неї додається клопотання про його поновлення.

Згідно з частиною першою статті 121 Кодексу адміністративного судочинства України, суд за заявою учасника справи поновлює пропущений процесуальний строк, встановлений законом, якщо визнає причини його пропуску поважними, крім випадків, коли цим Кодексом встановлено

неможливість такого поновлення.

Приймаючи до уваги обставини, викладені заявником на обґрунтування клопотання про поновлення пропущеного строку звернення та на підставі вказаних законодавчих норм, суд вважає за необхідне визнати поважними причини пропуску строку звернення до суду з даною заявою та поновити заявнику строк звернення до адміністративного суду.

Дана справа підлягає розгляду у порядку спрощеного позовного провадження, з повідомленням учасників справи.

Керуючись статтями 121, 364, 366, 368 Кодексу адміністративного судочинства України, суд, - ухвалив:

1. Поновити Приватному акціонерному товариству "Українська автомобільна корпорація" строк звернення до суду із заявою про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами.

2. Відкрити провадження за заявою Приватного акціонерного товариства «Українська автомобільна корпорація» про перегляд за нововиявленими обставинами рішення Окружного адміністративного суду міста Києва від 04.11.2020 року в адміністративній справі за позовом ОСОБА_1 до приватного виконавця Каращук Катерини Леонідівни, Дніпровського районного відділу Державної виконавчої служби у місті Києві Центрального міжрегіонального управління Міністерства юстиції (м. Київ), третя особа, яка не заявляє самостійних вимог на предмет спору Приватне акціонерне товариство «Українська автомобільна корпорація» про визнання протиправними дій, скасування постанов та зобов'язання вчинити дії [157].

Оскільки адміністративна справа про перегляд за нововиявленими обставинами розглядається за правилами, встановленими Кодексом адміністративного судочинства України для провадження в адміністративному суді тієї інстанції, яка здійснює перегляд, тому, зважаючи на вид провадження в адміністративному суді (провадження в адміністративному суді першої інстанції, апеляційне провадження, касаційне провадження), мають добиратися і застосовуватися відповідні цьому виду

провадженню статті Кодексу адміністративного судочинства України про ухвалу про відкриття провадження в адміністративній справі – ст.ст. 241, 243, 248, 300, 334 КАС України.

Відкривши провадження за нововиявленими обставинами, суддя (суддя–доповідач) надсилає учасникам справи копії заяви про перегляд і призначає дату, час та місце судового засідання, про що повідомляє учасників справи (ч. 6 ст. 366 КАС України).

Якщо в заяві міститься клопотання особи про витребування копії рішення міжнародної судової установи, юрисдикція якої визнана Україною, суддя (суддя–доповідач) невідкладно після відкриття провадження у справі постановляє ухвалу про витребування такої копії рішення разом з її автентичним перекладом від органу, відповідального за координацію виконання рішень міжнародної судової установи (ч. 7 ст. 366 КАС України).

Так, суддя міськрайонного суду розглянув заяву про перегляд за нововиявленими обставинами постанови міськрайонного суду і встановив, що заява про перегляд за нововиявленими обставинами постанови міськрайонного суду відповідає вимогам ст. 248 КАС України (чинної на момент подання заяви до суду).

Відповідно до ч. 2 ст. 368 КАС України, справа розглядається за правилами, встановленими Кодексом адміністративного судочинства України для провадження у суді тієї інстанції, яка здійснює перегляд. У суді першої інстанції справа розглядається у порядку спрощеного позовного провадження з повідомленням учасників справи.

На підставі викладеного та керуючись статтями 366, 368 Кодексу адміністративного судочинства України, суддя постановив:

- відкрити провадження про перегляд за нововиявленими обставинами постанови міськрайонного суду;
- справа розглядатиметься за правилами спрощеного позовного провадження;
- судові засідання призначити на 15.30 08 лютого 2018 року у

приміщенні міськрайонного суду, за адресою: (м. Тернопіль, вул. Котляревського, 34).

– учасники справи можуть отримати інформацію щодо справи за веб–адресою сторінки міськрайонного суду області: <http://tem.te.court.gov.ua>.

– надіслати учасникам справи копію ухвали [160].

Крім того варто вказати, що відповідно до статті 251 КАС України особа, яка подала заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами, може відмовитися від заяви до початку розгляду справи у судовому засіданні. У разі прийняття відмови від заяви суд закриває провадження за нововиявленими обставинами, про що постановляє ухвалу.

Так, Окружний адміністративний суд міста Києва у складі судді Погрібніченка І.М., при секретарі судового засідання Махинько Ю.О. без фіксування судового засідання за допомогою звукозаписувального технічного засобу розглянувши заяву Товариства з обмеженою відповідальністю «Еллайс-Приват» про перегляд постанови Окружного адміністративного суду міста Києва від 10.12.2010р. за нововиявленими обставинами вказав, що у справі особа, яка подала заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами, може відмовитися від заяви до початку розгляду справи у судовому засіданні. У разі прийняття відмови від заяви суд закриває провадження за нововиявленими обставинами, про що постановляє ухвалу [159].

У разі прийняття відмови від заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами інші особи, які брали участь у справі, можуть вимагати компенсації особою, яка її подала, судових витрат, понесених ними під час перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами.

Особа, яка відмовилася від заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами, не може повторно звертатися до суду із такою ж заявою на тих самих підставах.

З огляду на те, що заявником подано заяву про відмову від заяви за нововиявленими обставинами та те, що ця відмова не суперечить чинному

законодавству, не порушує чий-небудь охоронювані законом права та інтереси, суд дійшов висновку про необхідність прийняття відмови від заяви за нововиявленими обставинами та закриття провадження за нововиявленими обставинами. За наведених обставин провадження за нововиявленими обставинами підлягає закриттю, а заява позивача – задоволенню [149].

У разі прийняття відмови від заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами інші особи, які брали участь у справі, можуть вимагати компенсації особою, яка її подала, судових витрат, понесених ними під час перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами.

Особа, яка відмовилася від заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами, не може повторно звертатися до суду із такою ж заявою на тих самих підставах.

Так, Ухвалою Окружного адміністративного суду міста Києва від 29 жовтня 2015 року [149], з огляду на те, що заявником подано заяву про відмову від заяви за нововиявленими обставинами та те, що ця відмова не суперечить чинному законодавству, не порушує чий-небудь охоронювані законом права та інтереси, суд дійшов висновку про необхідність прийняття відмови від заяви за нововиявленими обставинами та закриття провадження за нововиявленими обставинами.

Статтями 361–369 Кодексу адміністративного судочинства України безпосередньо не передбачено процедури підготовки адміністративної справи до перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами.

Водночас у ч. 2 ст. 368 КАС України передбачено, що адміністративна справа про перегляд розглядається за правилами, встановленими Кодексом адміністративного судочинства України для провадження у суді тієї інстанції, яка здійснює перегляд. Тобто якщо адміністративна справа переглядається за правилами:

- провадження в адміністративному суді першої інстанції, – то діють правила, передбачені ст.ст. 159–291 КАС України;
- апеляційного провадження, – то діють правила, передбачені ст.ст.

292–326 КАС України;

– касаційного провадження, – то мають бути застосовані правила, передбачені ст.ст. 327–360 КАС України.

У межах кожного із цих трьох видів проваджень – провадження в адміністративному суді першої інстанції, апеляційного провадження, касаційного провадження – проводяться підготовчі дії, має місце підготовче провадження (підготовка адміністративної справи до судового розгляду).

Зміст і особливості підготовки адміністративної справи до судового розгляду у кожному з цих проваджень регулюються спеціальними статтями Кодексу адміністративного судочинства України.

Так, підготовче засідання в адміністративному суді першої інстанції проводиться відповідно до приписів ст. 180 КАС України. Однак, нагадаємо, що оскільки за приписами ч. 2 ст. 368 КАС України у суді першої інстанції справа розглядається у порядку спрощеного позовного провадження з повідомленням учасників справи, – то згідно ч. 3 ст. 262 КАС України, – підготовче засідання при розгляді справи за правилами спрощеного позовного провадження не проводиться.

Підготовка адміністративної справи до апеляційного розгляду передбачена ст. 306 КАС України. Суддя-доповідач у порядку підготовки справи до касаційного розгляду вчиняє підготовчі дії відповідно до приписів ст. 340 Кодексу адміністративного судочинства України. Завершивши підготовчі дії в адміністративній справі, суддя (суддя-доповідач) призначає справу до судового розгляду по суті (ст.ст. 183, 307, 340 КАС України), про що постановляється ухвала.

Отже, підготовка адміністративної справи до перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами здійснюється відповідно до:

1) правил провадження, за якими здійснюється перегляд (ч. 2 ст. 368 КАС України);

2) приписів статей Кодексу адміністративного судочинства України про провадження, за якими здійснюється перегляд:

- провадження в адміністративному суді першої інстанції – діють правила, передбачені ст.ст. 159-291 КАС України;
- апеляційне провадження – діють правила, передбачені ст.ст. 292-326 КАС України;
- касаційне провадження – діють правила, передбачені ст.ст. 327-360 КАС України.

Зокрема, суддя окружного адміністративного суду отримала заяву Товариства з обмеженою відповідальністю про перегляд за нововиявленими обставинами рішення адміністративного суду.

Вказана заява подана у порядку ст. 361 КАС України з дотриманням вимог статей 362-365 КАС України у зв'язку з наявністю підстави, визначеної п. 1 ч. 5 ст. 361 КАС України. Керуючись ст.ст. 241-243, 364-366, ст. 368 КАС України, окружний адміністративний суд ухвалив:

1. відкрити провадження в адміністративній справі за нововиявленими обставинами.
2. заява буде розглядатись за правилами спрощеного позовного провадження у судовому засіданні з повідомленням (викликом) сторін (п. 2 ст. 368 КАС України).
3. Призначити проведення судового засідання на 03 лютого 2020 року о 14:45.
Судове засідання відбудеться у приміщенні Окружного адміністративного суду за адресою: м. Київ, вул. Петра Болбочана, 8, корпус 1, зал судового засідання № 6.
4. У судовому засіданні викликати повноважних представників сторін.
Попередити учасників процесу, що неявка заявника або інших учасників справи, належним чином повідомлених про дату, час і місце розгляду справи, не перешкоджає судовому розгляду
5. Інформацію щодо справи можна отримати на офіційному веб-порталі судової влади України за адресою: <http://court.gov.ua/fair/sud2670/>
6. Копію даної ухвали невідкладно направити сторонам [156].

Перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами притаманні такі ознаки:

– здійснюється за загальними процесуальними правилами розгляду і вирішення адміністративних справ, зокрема, з дотриманням: 1) визначених Кодексом адміністративного судочинства України строків розгляду адміністративної справи; 2) процедур проведення судового засідання щодо розгляду адміністративної справи; 3) процесуальних прав учасників адміністративної справи;

– перегляд у певній адміністративній справі здійснюється за правилами, встановленими Кодексом адміністративного судочинства України для провадження в адміністративному суді тієї інстанції, яка здійснює перегляд. В адміністративному суді першої інстанції справа розглядається у порядку спрощеного позовного провадження з повідомленням учасників справи (ч. 2 ст. 368 КАС України).

Отже, порядок здійснення перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами (ст. 368 КАС України) такий:

– заява про перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами розглядається у судовому засіданні протягом тридцяти днів з дня відкриття провадження за нововиявленими обставинами;

– адміністративна справа розглядається за правилами, встановленими Кодексом адміністративного судочинства України для провадження у суді тієї інстанції, яка здійснює перегляд. У суді першої інстанції справа розглядається у порядку спрощеного позовного провадження з повідомленням учасників справи. Неявка заявника або інших учасників справи, належним чином повідомлених про дату, час і місце розгляду справи, не перешкоджає судовому розгляду;

– під час перегляду за нововиявленими обставинами сторони користуються правами, визначеними ст. 47 КАС України;

– за результатами перегляду рішення, ухвали за нововиявленими обставинами адміністративний суд може:

1) відмовити в задоволенні заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами та залишити відповідне судове рішення в силі;

2) задовольнити заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами, скасувати відповідне судове рішення та й ухвалити нове рішення чи змінити рішення;

3) скасувати судове рішення і закрити провадження у справі або залишити позов без розгляду.

– за результатами перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами Верховний Суд може також скасувати судове рішення (судові рішення) повністю або частково і передати справу на новий розгляд до суду першої чи апеляційної інстанції.

У разі відмови в задоволенні заяви про перегляд рішення, ухвали за нововиявленими обставинами суд постановляє ухвалу. У разі задоволення заяви про перегляд судового рішення з підстав, визначених ч. 2, п.п. 1, 2 ч. 5 ст. 361 КАС України, та скасування судового рішення, що переглядається, адміністративний суд (ч. 1 ст. 369 КАС України):

1) ухвалює рішення, якщо переглядалося рішення суду;

2) приймає постанову, якщо переглядалася постанова;

3) постановляє ухвалу, якщо переглядалася ухвала.

Верховний Суд за наслідками розгляду заяви про перегляд судового рішення з підстави, визначеної п. 3 ч. 5 ст. 361 КАС України, – приймає постанову.

Судове рішення за наслідками провадження за нововиявленими обставинами може бути оскаржено у порядку, встановленому Кодексом адміністративного судочинства України для оскарження судових рішень суду відповідної інстанції. З набранням законної сили новим судовим рішенням в адміністративній справі втрачають законну силу судові рішення інших адміністративних судів у цій справі (ч. 2 ст. 369 КАС України).

У разі залишення заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами без задоволення інші учасники справи можуть

вимагати компенсації особою, яка її подала, судових витрат, понесених ними під час провадження за нововиявленими або виключними обставинами (ч. 3 ст. 369 КАС України).

Так, Окружний адміністративний суд розглянув матеріали заяви Товариства з обмеженою відповідальністю про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами у справі за адміністративним позовом об'єднаного управління Пенсійного фонду України до Товариства з обмеженою відповідальністю про стягнення заборгованості з фактичних витрат на виплату та доставку пенсії за віком, призначеної на пільгових умовах.

На адресу окружного адміністративного суду надійшла заява Товариства з обмеженою відповідальністю про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами, в якій просить постанову окружного адміністративного суду в адміністративній справі скасувати та ухвалити нове рішення.

Ухвалою окружного адміністративного суду адміністративну справу за заявою Товариства з обмеженою відповідальністю про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами призначено до розгляду.

Дослідивши надані сторонами документи, матеріали адміністративної справи, адміністративний суд приходить до висновку, що заява про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами задовольняється з таких підстав.

Постановою окружного адміністративного суду у справі позов задоволено: стягнуто з Товариства з обмеженою відповідальністю на користь об'єднаного управління Пенсійного фонду України заборгованість з відшкодування витрат на виплату та доставку пенсій. Позивачу видано виконавчий лист у даній справі.

Рішенням окружного адміністративного суду в іншій адміністративній справі у задоволенні адміністративного позову об'єднаного управління Пенсійного фонду України до Товариства з обмеженою відповідальністю про

стягнення заборгованості з фактичних витрат на виплату та доставку пенсії за віком на пільгових умовах відмовлено. Зустрічний адміністративний позов Товариства з обмеженою відповідальністю до об'єднаного управління Пенсійного фонду України про визнання протиправним та скасування протоколу про призначення пенсії за віком на пільгових умовах задоволений частково: визнано протиправним та скасовано Протокол.

На час розгляду справи окружному адміністративному суду та учасникам справи не було відомо про протиправність Протоколу, його протиправність під час розгляду справи судом не встановлювалась. Протиправність Протоколу, встановлена рішенням окружного адміністративного суду в іншій справі, є істотною для справи обставиною, що не була встановлена судом і не могла бути відома особі, яка звертається із заявою, на час розгляду справи.

Окружний адміністративний суд вважає, що оскільки постанову окружного адміністративного суду прийнято з урахуванням Протоколу, який визнаний протиправним та скасований рішенням окружного адміністративного суду, то постанова окружного адміністративного суду має бути скасована.

На підставі викладеного, керуючись ст.ст. 132, 143, 241, 243, 361, 368, 369 КАС України, окружний адміністративний суд вирішив:

- заяву Товариства з обмеженою відповідальністю про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами задовольнити;
- постанову окружного адміністративного у справі скасувати, прийняти нове судове рішення;
- у задоволенні позову об'єднаного управління Пенсійного фонду України до Товариства з обмеженою відповідальністю про стягнення заборгованості з фактичних витрат на виплату та доставку пенсії за віком, призначеної на пільгових умовах, відмовити у повному обсязі;
- звільнити заявника від сплати судового збору за подання заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами [105].

Отже, підсумовуючи наведене доцільно вказати, що перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві включає у себе наступні стадії:

1) відкриття провадження за нововиявленими обставинами (ст. 366 КАС України);

2) підготовка адміністративної справи до перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами.

3) перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами (ст. 368 КАС України).

Варто вказати, що стадії провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві, зокрема їх кількість, при підготовці адміністративної справи залежить від того до якої інстанції подається заява про перегляд рішення за нововиявленими обставинами. Так, до перегляду застосовуються ті норми Кодексу адміністративного судочинства України, які застосовуються для провадження в адміністративному суді тієї інстанції, яка здійснює перегляд (ст.ст. 179-183, 306, 307, 340 КАС України).

Єдиним виключенням із загальних правил є те, що особливістю розгляду справи за нововиявленими обставинами судом першої інстанції є розгляд такої справи у порядку спрощеного позовного провадження з повідомленням учасників справи (ч. 2 ст. 368 КАС України). З цього випливає, що відповідно до приписів ч. 3 ст. 262 КАС України, підготовче засідання при розгляді справи за нововиявленими обставинами за правилами спрощеного позовного провадження не проводиться.

Якщо адміністративна справа за нововиявленими обставинами переглядається за правилами провадження в адміністративному суді апеляційної інстанції, то застосовуються положення ст.ст. 306, 307 КАС України. У разі перегляду адміністративної справи за нововиявленими обставинами за правилами провадження в адміністративному суді касаційної інстанції підготовка адміністративної справи здійснюється відповідно до

приписів ст. 340 КАС України;

Підстадіям перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами також притаманні процесуальні правила провадження, у якому здійснюється перегляд (провадження в адміністративному суді першої інстанції, апеляційне провадження, касаційне провадження).

Проте, варто вказати, що водночас стадіям провадження за нововиявленими обставинами притаманні також і загальні процесуальні правила розгляду і вирішення адміністративних справ, зокрема:

1) дотримання визначених Кодексом адміністративного судочинства України строків звернення до адміністративного суду і строків розгляду адміністративної справи;

2) проведення загальних процедур судового засідання щодо розгляду адміністративної справи;

3) забезпечення процесуальних прав учасників адміністративної справи.

Заява про перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами подається до адміністративного суду з дотриманням:

– строків подання заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами (ст. 363 КАС України);

– порядку подання заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами (підсудності заяви) (ст. 365 КАС України).

2.4 Зарубіжний досвід перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві

В Англії та Уельсі історично склалася досить специфічна система захисту громадян від уряду і адміністрації в цілому. Варто вказати, що в Англії та Уельсі поряд із судовою процедурою потужно розвинено інститут позасудового вирішення спорів, у тому числі це стосується й питань перегляду рішень за нововиявленими обставинами. Зокрема, шляхи

перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві не можуть бути визначені на основі систематичного нагляду, а мають бути визначені в межах конкретних сфер державної діяльності. Житлове будівництво, охорона здоров'я, міське та сільське планування, соціальне страхування, оподаткування тощо – усі вони мають своє власне законодавство, власні адміністративні органи та свій специфічний спосіб перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами, можливо, з простими заявами на перегляд, іноді із законодавчими запитами. Поза сферою компетенції адміністрації знаходяться апеляції в трибуналах і, в кінцевому рахунку, звернення до суду для судового перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві. Крім того, є омбудсмени, до яких можуть звертатися після розгляду скарг в адміністративних органах, які, як стверджується, несуть відповідальність за різного роду помилки в процесі перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами [170].

В Англії та Уельсі, як і в усіх західних країнах, було видано багато законодавчих актів, спрямованих на перегляд судових рішень, у тому числі, за нововиявленими обставинами, які принаймні кількісно, стали набагато важливішими для перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами, ніж судовий перегляд такої категорії справ. Важливу роль у розвитку змісту адміністративного права відіграли суди. Але для юридичного захисту від адміністрації подання проваджень до звичайних судів стало занадто дорогим для пересічних громадян. Протягом останнього століття і до теперішнього часу англійський уряд прагнув розробити інші способи перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами, що дозволили б громадянам знайти відшкодування за помилки адміністративних органів. В англійській традиції парламент і адміністративні органи створили певну кількість законодавчих запитів, адміністративних апеляцій і розгляду скарг.

Варто вказати, що термінологія в англійському адміністративному праві складна, тому що різними словами позначають схожі поняття, а

процедури прийняття рішень не викладені в одному загальному законодавчому акті, як у Німеччині та Нідерландах. Одним з понять у цьому відношенні є «законодавче дізнання». Це досить розмите поняття, оскільки воно відноситься до різних процедур, спрямованих або на підготовку рішень, або на процедури перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами. Загальною основою для цих різних типів проваджень перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами є надання адміністрації можливості перевірити певну дію чи рішення до звернення до трибуналу чи суду.

Існують також можливості скажитися на певні рішення, не завжди явно засновані на законодавстві, але й на належній адміністративній практиці, в межах розсуду адміністрації, дуже подібно до французького *gracieux*. Адміністративні органи мають можливість змінювати своє рішення до того, як спір дійде до судового розгляду або навіть до того, як він дійде до стадії трибуналів. Одним із прикладів такої практики є практика Департаменту праці та пенсійного забезпечення, яка дає можливість скаржнику оскаржити своє рішення кількома способами. У скаржника є чотири можливості: 1) особа може звернутися до Департаменту (і деяких інших органів[172]) з проханням надати усне або письмове пояснення; 2) особа може звернутися до Департаменту з проханням *переглянути своє рішення* у зв'язку з нововиявленими обставинами; 3) особа може звернутися до Департаменту з проханням надати «письмову викладку причин», якщо це не було зазначено в рішенні або; 4) особа може подати апеляцію на рішення Департаменту. [173].

Заявник може звернутися до Департаменту з проханням переглянути своє рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами. Якщо він це зробить, у Департаменті є можливість ще раз подивитися на рішення і переглянути його. Проте, якщо скаржник не згоден з новим рішенням, він може звернутися до офісу з проханням переглянути його (ще раз) або подати

апеляцію. У зазначених випадках скарга до адміністративних органів має лише факультативний характер.

В Англії та Уельсі є безліч омбудсменів для різних державних установ і приватних організацій [174]. Зокрема є парламентський омбудсмен, компетенція якого обмежується посередництвом та звітністю перед парламентом. Так, не буде приймати скаргу до розгляду, якщо одна і та ж справа знаходиться на розгляді в суді або в Трибуналі. Як правило, матеріали справи залишаються конфіденційними, а комісар намагається вирішувати скарги шляхом переговорів, тобто якщо скарга здається обґрунтованою.

Омбудсмени з питань місцевого самоврядування [177]. мають іншу позицію, оскільки вони втрюх розглядають скарги на місцеві адміністративні органи, або, як вони кажуть, «забезпечувати незалежне, неупереджене та швидке розслідування та вирішення скарг на несправедливість, спричинену неправильним управлінням місцевими органами влади та іншими органами в межах юрисдикції».

В Англії існує дві системи судового захисту в галузі адміністративного права: судовий контроль і законне оскарження. Право на законне оскарження існує лише в тому випадку, якщо закон (акти парламенту) надає право на законне оскарження. Або трибунал, або суд, або міністр мають вирішувати в законній апеляційній справі. Якщо акт парламенту надає вам право на законне оскарження, то ви спочатку повинні скористатися цим правом, перш ніж звертатися за судовим переглядом. У цьому випадку Ви не можете звернутися з позовом про судовий перегляд, оскільки Вам встановлено законом право на оскарження. Якщо немає (додаткової) можливості для законного оскарження, завжди є можливість подати позов про судовий перегляд до звичайного суду. Оскаржуване рішення може бути переглянута у зв'язку з наявністю нововиявлених обставин в повному обсязі в рамках передбаченої законом процедури оскарження, але воно може бути переглянута частково лише в межах процедури судового перегляду.

Судовий контроль – це вид судового провадження, під час якого суддя перевіряє законність рішення або дії, прийнятої державним органом. Іншими словами, судовий перегляд – це виклик способу, яким було прийнято рішення, а не правильності та неправильності зробленого висновку [180]. Різниця в способі перегляду рішення в двох різних процедурах є наслідком доктрини парламентського суверенітету. Якщо парламент надає право на законне оскарження, то логічно, що рішення може бути переглянуте в повному обсязі, адже парламент створив цю компетенцію. Розгляд справи незалежними судами обмежується лише питаннями права.

Процедура обов'язкового оскарження організована за такими принципами. Сьогодні до складу Вищого суду входить Адміністративний суд. Високий суд складається з Відділення Королівської лави, Сімейного відділу та Відділення канцелярії. З 2000 року Адміністративний суд заснований як частина відділу *Queens Bench*. На практиці адміністративний суд складається з суддів Вищого суду з певною спеціалізацією, але які також беруть участь у кримінальних і цивільних справах. Адміністративний суд розглядає первинні апеляції на дії уряду і міністрів, але він також має наглядову юрисдикцію над нижчестоящими судами і трибуналами. Рішення Адміністративного суду можуть бути оскаржені в Цивільному відділенні Апеляційного суду, а вищою інстанцією є Верховний суд, який замінює Палату лордів як вищий судовий орган Англії з 2007 року.

Наглядова юрисдикція здійснюється переважно через процедуру судового контролю. Вона охоплює осіб або органи, що здійснюють публічно-правову функцію - широку і все ще зростаючу сферу, що охоплює всі сфери державної діяльності.

Трибунали з моменту їх створення і до реформи 2007 року були «чимось середнім між адміністративними органами та адміністративними судами». Вони, як правило, створювалися *ad hoc* і підтримувалися Департаментами, ззовні виступали як самостійні органи і приймали рішення про оскарження адміністративних рішень. Вони діяли як «де-факто» судові

органи, хоча в строгому сенсі цього слова не були судовими органами. Після реформи 2007 року вони отримали формальну незалежність від адміністративних органів і таким чином «офіційно» стали частиною апарату винесення судових рішень. У зв'язку з цим позиція трибуналів ближча до позиції судів, ніж до позиції адміністративних органів чи інших органів (наприклад, комітетів чи комісій) [174]. Однак трибунали в англійських умовах є посередницьким етапом між адміністративними органами та адміністративними судами.

Трибунали відіграють важливу роль у процедурі перегляду рішень за нововиявленими обставинами. Багато з цих трибуналів були створені на тимчасовій основі в результаті добре розвиненого законодавства штатів після Другої світової війни. Вони ґрунтуються на окремих статутах, мають свої правила процедури та мають окремі юрисдикції, в яких вони здійснюють різну компетенцію. Трибунали займаються широким колом предметних областей, таких як соціальне забезпечення, оподаткування, права власності, імміграція, здоров'я, освіти тощо. Можна сформулювати ряд «властивостей», якими зазвичай володіють трибунали. Такими властивостями є: незалежність від будь-якого органу влади; їх спеціалізація та компетенції; них є свої правила процедури; їх компетенція розглядати справи в публічній площині; здатність приймати остаточні, юридично закріплені рішення; обов'язок обґрунтовувати свої рішення; з їхніх рішень випливає право на апеляцію до Високого суду з питань права.

Трибунали не є частиною адміністрації, вони є частиною механізму винесення судових рішень. Це однозначно визнається Законом про трибунали, суди та виконавче провадження 2007 року, і це було головною метою для його прийняття. Трибунали в літературі розглядаються як «замісні (нижчі) суди». Їх члени є частиною судової влади.

Система трибуналів розвивалася протягом 20 століття і була дуже складною. У Великій Британії намітилася тенденція до створення нового трибуналу для кожної галузі права. Кожен трибунал мав свої процесуальні

правила. Від трибуналу до трибуналу полягало в тому, чи є право оскаржувати його рішення. Якщо існувало право на апеляцію, то було різно, який орган мав компетенцію розглядати апеляцію. Можливо, інший трибунал мав цю компетенцію, але також існувала можливість, що міністр або суд, як Високий суд.

Система трибуналів була реорганізована в 2007 році. Метою цієї реорганізації було створення більш комплексної системи. Ця реорганізація була заснована на доповіді сэра Ендрю Леггатта «Трибунали для користувачів. Одна система, одна послуга» з серпня 2001 року [182].

Служба Трибуналу була створена в 2006 році. Ця служба, що входить до складу Міністерства юстиції, відповідає за організаційне функціонування (більшості) трибуналів.

У 2007 році парламент прийняв Закон про трибунали, суди та виконавче провадження 2007 року (TSE Act 2007). Його прийняття переслідувало три цілі. По-перше, вона визнає, що трибунали є частиною системи судочинства. По-друге, Закон гарантує незалежність судових колегій трибуналів. По-третє, вона намагається створити системну структуру трибуналів. Закон про ТХЕ 2007 року вибирає систему здійснення правосуддя у двох інстанціях. По-перше, новостворений Трибунал першої інстанції є компетентним. Існує право на апеляцію з «питань права» до новоствореного Вищого трибуналу. Функції/юрисдикції багатьох вже існуючих трибуналів були інтегровані в цю нову структуру. Трибунали, які будуть створені в майбутньому, також будуть інтегровані в цю нову структуру.

Закон про ТХЕ 2007 року дозволяє створювати палати як у Трибуналі першого рівня, так і у Верхньому трибуналі. Завдяки цьому судді мають можливість спеціалізуватися в певній галузі права. Кожна палата все ще має свої процесуальні правила, у цьому відношенні реорганізація, очевидно, мала характер компромісу, але вони можуть бути змінені процедурним комітетом Служби трибуналу.

В даний час Верхній трибунал розділений на чотири палати: Адміністративну апеляційну палату, Палату податків і канцелярії, Земельну палату і Палату імміграції та притулку[188]. Тут також кожна палата має свої процесуальні правила, які також готуються і приймаються Комітетом з процедур трибуналу служби трибуналу [189].

Вищий трибунал виконує дві функції. По-перше, він виконує функцію апеляційного суду. Вищий трибунал розглядає апеляції на рішення Трибуналу першої інстанції. Крім того, Вищий трибунал має компетенцію розглядати справи про судовий перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами. Функції/завдання Вищого трибуналу дуже схожі з функціями Високого суду. Як Вищий трибунал, так і Високий суд зобов'язані розглядати апеляції та справи про судовий перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами. Судді Високого суду головують у справах Вищого трибуналу, коли це необхідно.

Рада адміністративної юстиції та трибуналів (АЈТС) є основою у системі адміністративної юстиції у Великій Британії. Завдання АЈТС полягає в тому, щоб тримати систему адміністративної юстиції під контролем, і вона повинна розглянути способи, за допомогою яких ця система може бути доступною, справедливою та ефективною. Він може звітувати про структуру та діяльність трибуналів загалом і зокрема та вносити пропозиції щодо змін у системі, включаючи зміни в законодавстві, що стосується трибуналів, та запропоновані процесуальні правила, зроблені для трибуналів. Він щорічно підпорядковується лорду-канцлеру.

АЈТС налічує від одинадцяти до шістнадцяти членів, які в основному призначаються, але з парламентським омбудсменом як членом *ex officio*. Лорд-канцлер призначає голову з одного з членів [184]. Нещодавні події в системі трибуналів у Великій Британії свідчать про те, що уряд і міністр юстиції проводять політику з наміром подальшої раціоналізації системи трибуналів, у тому числі щодо адміністративного судочинства. Ці процеси

змін розвиваються досить повільно, як і слід було очікувати в таких професійних сферах, як судочинство.

Закон про ТХЕ 2007 року не стосується юрисдикції Трибуналу першого та вищого рівнів. Стаття 30 Закону про ТХЕ в поєднанні з Додатком 6 цього Закону лише визначає, від яких раніше існуючі (до набрання чинності Законом про ТХЕ 2007 року) трибунали були передані функції системі трибуналів Закону про ТХЕ 2007 року. Юрисдикція (різних палат) Трибуналу першого та вищого рівнів все ще ґрунтується на конкретних статутах, які спочатку надавали юрисдикцію раніше відокремленим трибуналам. Юрисдикція стосується не тільки питання про те, які рішення можуть бути ретельно розглянуті Трибуналами, але і питання про те, яке рішення Трибунали можуть прийняти по апеляції (повноваження Трибуналу). Загалом трибунали можуть ухвалювати три різні рішення щодо апеляції. По-перше, він може підтвердити оскаржуване рішення органу державної влади. По-друге, він може скасувати оскаржуване рішення повністю або частково. Нарешті, він може замінити оскаржуване рішення на все або на частину.

Компетенція Трибуналу першої інстанції ґрунтується на рішеннях органів державної влади. Як зазначалося раніше, загального права на оскарження рішень органів державної влади не існує. Кожен акт чітко визначає, на які рішення розповсюджується право на оскарження.

Акти, які забезпечують юрисдикцію Трибуналу першої інстанції, не знають загального поняття/визначення заінтересованої сторони. Подібно до того, як кожен закон чітко визначає, на які рішення розповсюджується право на оскарження, він також чітко визначає, коло суб'єктів провадження перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами.

У загальному випадку право на апеляцію буде обмежено адресатом оскаржуваного рішення. Це є наслідком того, що в більшості галузей права, якими займається система трибуналів, треті особи не відіграють важливої ролі. Система Трибуналу не має компетенції щодо права перегляд рішень за нововиявленими обставинами на оскарження дозволів на будівництво або

дозволів на охорону навколишнього середовища (класичні галузі права, в яких треті сторони відіграють важливу роль). Якщо третя сторона має право на оскарження певного рішення за нововиявленими обставинами, ця сторона буде визначена в Законі, що регулює як компетенцію адміністративного органу, так і юрисдикцію відповідного трибуналу. Наприклад, стаття 62 (4) Закону про фінансові послуги та ринки 2000 року говорить: Якщо Орган вирішує відмовити у прийнятті заяви про перегляд за нововиявленими обставинами, кожна із заінтересованих сторін може передати справу на розгляд Трибуналу. Стаття 62 (5) визначає термін/поняття "заінтересовані сторони": Заінтересованими сторонами у зв'язку із заявкою є: а) заявник, б) особа, щодо якої подається заява, та в) третя особа.

Якщо для такої сторони немає передбаченого законом права на перегляд рішень за нововиявленими обставинами, вона може звернутися до адміністративного суду з проханням про дозвіл на судовий перегляд рішень за нововиявленими обставинами. Закон про Верховний суд 1981 року передбачає, що позивач повинен мати достатній інтерес.

Як було показано вище, трибунал першої інстанції може приймати апеляції на досить різні категорії адміністративних рішень. Кожна палата має свої процесуальні правила. Трибунал може переглянути ці рішення і виправити випадкові помилки, внести поправки до наведених причин або скасувати рішення. Після цього він може прийняти нове рішення. У статуті не вказані підстави, на яких трибунал може скасувати рішення.

Закон про ТХЕ містить цікавий набір механізмів для перевірки рішень, прийнятих Трибуналом першого та вищого трибуналу, які пов'язують трибунали з судовою системою Англії та Уельсу.

Сторона у справі, як правило, має право подати заяву щодо перегляду рішень за нововиявленими обставинами Першого рівня до Вищого трибуналу. Це право на залежить від дозволу, наданого або Трибуналом першої інстанції, або Вищим трибуналом. Перелік «виключених рішень» викладений у статті 11 (5) Закону про ТХЕ 2007 року. Лорд-канцлер має

право вказати, хто може розглядатися або не розглядатися як сторона у справі перегляду рішень за нововиявленими обставинами.

В адміністративних судах Фінляндії справи щодо перегляду рішень за нововиявленими обставинами в основному розглядаються в письмовій процедурі, але усні провадження також є досить поширеними, особливо у справах імміграції та захисту дітей.

Сторони та орган, що приймає рішення щодо перегляду рішень за нововиявленими обставинами, зобов'язані надати інформацію про власні вимоги та підстави, необхідні для розгляду та прийняття рішення з цього питання. Адміністративний суд також забезпечує з'ясування питання *ex officio* в обсязі, необхідному для неупередженості, справедливості та характеру провадження.

В адміністративному суді мета полягає в тому, щоб розглядати справи щодо перегляду рішень за нововиявленими обставинами в тому порядку, в якому вони перебувають на розгляді. Однак певні питання, такі як звернення щодо захисту дітей, звільнення державного службовця або примусове лікування пацієнтів, вирішуються терміново.

При підготовці справи щодо перегляду рішень за нововиявленими обставинами адміністративний суд веде розгляд справи та організовує з'ясування цього питання. Якщо, наприклад, заява є неповною, заявник залишає за собою можливість доповнити її.

Перед винесенням рішення в процесі перегляду рішень за нововиявленими обставинами адміністративний суд розгляне всі порушені питання та вирішить, які питання є актуальними для прийняття рішення. Якщо судді, які беруть участь у прийнятті рішення, не одностайні, рішення виноситься на голосування. Адміністративний суд завжди виносить своє рішення у письмовій формі.

Усні слухання можуть проводитися за власною ініціативою суду або на вимогу сторони. Клопотання обґрунтовується причинами неналежності

письмового порядку та поясненням, яке має бути представлено в судовому засіданні.

Якщо справа щодо перегляду рішень за нововиявленими обставинами ґрунтується на письмових доказах приватного характеру, свідок заслуховується в усній формі лише в тому випадку, якщо, на думку суду, це необхідно для прийняття оптимального рішення у справі.

У разі необхідності експерт може бути також заслуханий особисто під час судового розгляду справи щодо перегляду рішень за нововиявленими обставинами з питання, що потребує спеціальної експертизи.

Рішення, що стосуються розгляду справи щодо перегляду рішень за нововиявленими обставинами, можуть бути прийняті в усному слуханні, але рішення не проголошується відразу після закінчення усного слухання. Усне слухання доповнює матеріал письмового судового засідання. Таким чином, немає необхідності в усному слуханні для повторного розгляду справи щодо перегляду рішень за нововиявленими обставинами, крім письмового матеріалу, щодо якого є розбіжності або щодо якого вимагаються додаткові роз'яснення. Адміністративний суд може обмежити слухання справи щодо перегляду рішень за нововиявленими обставинами, наприклад, лише частиною вимог.

Судовий розгляд і процесуальні документи є, як правило, публічними. Однак справи, що розглядаються в адміністративному суді, часто є такими, в яких покладено обов'язок дотримання таємниці. До них належать питання, пов'язані з соціальними справами, оподаткуванням, психічним здоров'ям або притулком. Крім того, усні слухання в основному проводяться з питань захисту дітей та надання притулку, які мають конфіденційний характер. У такому випадку усне слухання проводитиметься без публічного доступу до процесу.

Існують деякі специфічні особливості французької адміністративної системи перегляду рішень за нововиявленими обставинами. Велика частина справ щодо перегляду рішень за нововиявленими обставинами вирішується

адміністративними трибуналами (судами першої інстанції), рішення яких можуть бути оскаржені в апеляційних адміністративних судах. Вищим адміністративним судом є Державна рада [186].

Свої заяви та клопотання в процесі перегляду рішень за нововиявленими обставинами сторони подають до адміністративного суду лише у письмовій формі. Судді вирішують справу в цілому на підставі письмових доказів, що містяться в матеріалах справи.

Це означає, що саме адміністративний суддя веде провадження щодо перегляду рішень за нововиявленими обставинами. Суддя керує та організовує розгляд справи щодо перегляду рішень за нововиявленими обставинами, бере на себе завдання встановлення фактів тією мірою, якою він вважає це необхідним з огляду на доводи сторін.

Під час розгляду справи щодо перегляду рішень за нововиявленими обставинами в адміністративних судах кожній стороні надається можливість мати дебати. Разом з тим, таємниця адміністративного провадження є відносно обмеженою. Таємний характер провадження означає, що треті особи не можуть ознайомитися з матеріалами справи, а публічні усні слухання проводяться лише тоді, коли це прямо передбачено законом.

Варто вказати, що звернення до суду щодо перегляду рішень за нововиявленими обставинами не зупиняє дію оскаржуваних рішень. Це означає, що адміністративне рішення, оскаржуване за нововиявленими обставинами, може бути виконане [181].

Державна рада досить неохоче визнала *actio popularis*, що дозволило б кожній особі подати заяву щодо перегляду рішень за нововиявленими обставинами. Таким чином, заявники повинні мати особистий інтерес, щоб мати статус у провадженні щодо перегляду рішень за нововиявленими обставинами в адміністративних судах [179].

Для того, щоб мати можливість скористатися судовим процесом перегляду рішень за нововиявленими обставинами, заявник повинен виконати кілька умов [176]. Зокрема заява має бути написана французькою

мовою та включати ідентифікацію заявника, включаючи його підпис. Крім того до заяви додаються певні документи, зокрема й копія оскаржуваного рішення. І останнє, але не менш важливе: заява має бути аргументованою.

Важливою складовою для питання перегляду рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві є практика Європейського суду з прав людини. Зокрема, у справі «Желтяков проти України» (заява № 4994/04, п.п. 42-43) вказано, що право на справедливий розгляд судом, гарантоване пунктом 1 статті 6 Конвенції, повинно тлумачитися в контексті Преамбули Конвенції, яка, серед іншого, проголошує верховенство права як частину спільного спадку Договірних Держав. Одним із основоположних аспектів верховенства права є принцип юридичної визначеності, який, *inter alia*, вимагає, щоб, коли суди остаточно вирішили питання, їхнє рішення не ставилось під сумнів («Брумареску проти Румунії» (*Brumarescu v. Romania*) [ВП], заява № 28342/95, п. 61-62). Цей принцип передбачає повагу до остаточності судових рішень та наполягає на тому, щоб жодна сторона не могла вимагати перегляду остаточного та обов'язкового судового рішення просто задля нового розгляду та постановлення нового рішення у справі. Відступи від цього принципу є виправданими лише тоді, коли вони обумовлюються обставинами суттєвого та неспростовного характеру («Рябих проти Росії» (*Ryabikh v. Russia*), заява № 52854/99, п. 52) [67].

У справі «Христов проти України» (заява № 24465/04, п.п. 33-34) Суд також звернув увагу на, те що принцип юридичної визначеності вимагає поваги до принципу *res judicata*, тобто поваги до остаточного рішення суду. Згідно з цим принципом жодна сторона не має права вимагати перегляду остаточного та обов'язкового до виконання рішення суду лише з однією метою - домогтися повторного розгляду та винесення нового рішення у справі. Повноваження судів вищого рівня з перегляду мають здійснюватися для виправлення судових помилок і недоліків, а не задля нового розгляду справи. Таку контрольну функцію не слід розглядати як замасковане

оскарження, і сама лише ймовірність існування двох думок стосовно предмета спору не може бути підставою для нового розгляду справи. Відхід від цього принципу можливий лише тоді, коли цього вимагають відповідні вагомі й непереборні обставини. Отже, у справі, що розглядається, Суд має визначити, чи органи влади здійснювали свої повноваження розпочати та провести екстраординарну процедуру перегляду судової постанови таким чином, щоб забезпечити, наскільки це можливо, справедливу рівновагу між інтересами відповідної особи та необхідністю підтримання ефективності системи судочинства («Нікітін проти Р.» (Nikitin v. R.), заява № 50178/99, п. 57; «Савінський проти України» (Savinskiy v. Ukraine), заява № 6965/02, п. 23).

У справах «Праведная проти Р.» (Pravednaya v. R., заява № 69529/01, п.п. 28, 32-34), «Лізанець проти України» (Lizanets v. Ukraine, заява № 6725/03, п.п. 33-35) та «Попов проти Молдови» № 2 (Popov v. Moldova № 2, заява № 19960/04) Суд звернув увагу на те, що процедура скасування остаточного судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами передбачає, що існує доказ, який раніше не міг бути доступний, однак він міг би призвести до іншого результату судового розгляду [67].

У справі «Мітсопулос проти України» (заява № 62006/09, п.п. 21-22) Суд зробив висновок, що перегляд і скасування рішення суду, яке набрало законної сили і підлягало виконанню, повинно ґрунтуватися на «особливих і непереборних обставинах», а, у протилежному випадку, це суперечитиме принципу юридичної визначеності, закріпленому пунктом 1 статті 6 Конвенції.

У справі про перегляд «Х проти Чехії» (X v. The Czech Republic, заява № 64886/19) Суд, серед іншого, звернув увагу на те, що відповідно до п. 80 Регламенту Суду: сторона може, у разі виявлення факту, який за своєю природою міг би мати вирішальний вплив і який на момент ухвалення рішення був невідомий Суду та не міг обґрунтовано бути відомим цій стороні, звернутися до Суду із запитом про перегляд такого рішення. Суд

зауважив, що для того, щоб запит про перегляд був прийнятий, всі умови, викладені у п. 80 регламенту, повинні бути виконані (McGinley and Egan v. the United Kingdom (перегляд), № 21825/93 та 23414 /94, п 36; Bugajny and Others v. Poland (перегляд), № 22531/05, п. 26, Mindek v. Croatia (перегляд), № 6169/13, п. 17). За дуже конкретних обставин цієї справи виникає питання, по-перше, щодо того, чи оскаржений заявницею факт «був невідомий ЄСПЛ», коли було ухвалено рішення; друге питання стосується застосовності вимоги щодо прийнятності про те, що новий факт «не міг обґрунтовано бути відомим» заявниці; третя відповідна умова полягає у тому, що новий факт «за своєю природою міг мати вирішальний вплив» (поряд із тим, що юридична визначеність має переважати, якщо залишаються сумніви щодо того, чи новий факт дійсно мав вирішальний вплив на первинне рішення суду) [67].

Отже, підводячи підсумок аналізу зарубіжного досвіду перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві доцільно вказати, що більшість юрисдикцій під нововиявленими обставинами розуміють ті, які існували під час розгляду справи, але не були відомі заявникові, а також мають істотні характеристики, які могли вплинути на прийняття рішення.

Перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві зарубіжних країн включає у себе наступні стадії:

- 1) відкриття провадження за нововиявленими обставинами;
- 2) підготовка адміністративної справи до перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами.
- 3) перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами.

Варто вказати, що стадії провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві зарубіжних країн, зокрема їх кількість, при підготовці адміністративної справи залежить

від того до якої інстанції подається заява про перегляд рішення за нововиявленими обставинами.

Завданнями провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві зарубіжних країн є:

1) поновлення порушених прав, свобод та інтересів особи у сфері публічно-правових відносин;

2) здійснення повного, ґрунтовного та об'єктивного аналізу нововиявлених обставин через реалізацію принципів адміністративного судочинства;

3) скасування незаконного та необґрунтованого рішення у зв'язку із переглядом судових рішень за нововиявленими обставинами.

Висновки до другого розділу

1. Доведено, що за результатами перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами адміністративний суд може: відмовити у задоволенні заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами та залишити відповідне судове рішення в силі; задовольнити заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами, скасувати відповідне судове рішення та прийняти нове рішення або змінити його; скасувати рішення суду та закрити справу або залишити позов без розгляду. Також Верховний Суд має право скасувати рішення повністю або частково та направити справу на новий розгляд до суду першої або апеляційної інстанції. Крім того, рішення суду, винесене за результатами перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами, може бути переглянute на загальних підставах в апеляційному або касаційному порядку.

Зазначено, що особливості повторного розгляду за нововиявленими обставинами полягають у тому, що об'єктом перегляду є судові рішення в широкому розумінні (які повинні відповідати двом умовам: такі рішення

повинні остаточно фіксувати результат справи, і таке судове рішення має набрати законної сили); заяви про перегляд рішень, що набрали законної сили, розглядаються тим самим судом, який видав судове рішення, про перегляд якого просить заявник; підставами для перегляду мають бути особливі обставини, перелік яких чітко передбачений законом і є вичерпним; перегляд нововиявлених обставин має специфічну процесуальну форму, що виражається у строках звернення про перегляд, визначення предметів звернення до суду з клопотанням про перегляд судового рішення, форми і змісту такої заяви, порядку відмови в задоволенні заяви, порядку відкриття провадження у справі, розгляд і вирішення справи про перегляд за нововиявленими обставинами.

Визнано те, що саме така особливість перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами була визначена як мета перегляду, оскільки вона, на відміну від перегляду рішення, що набрало законної сили, судом вищої інстанції, не полягає у виявленні та усуненні судової помилки. Це аргументовано тим, що за відсутності нововиявлених обставин, які стали відомі після набрання законної сили судовим рішенням, воно є законним і обґрунтованим, таким, що було прийнято на підставі повного з'ясування обставин справи. Таким чином, зроблено висновок, що виявлення зазначених обставин не ставить під сумнів законність та обґрунтованість рішення суду, а лише вказує на те, що за наявності та з урахуванням таких обставин суд міг вирішити справу інакше.

2. Обґрунтовано, що беручи до уваги визначення поняття «суб'єкт провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві», можна стверджувати, що сукупність загальних процесуальних прав, властивих учаснику провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві незалежно від його функціональної ролі в судовому процесі, та спеціальних процесуальних прав, властивих конкретному учаснику провадження із перегляду судових рішень за

нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві, становитимуть єдиний елемент його особливого правового статусу в межах адміністративного процесуального права. Слід зазначити, що процесуальні права не впливають на можливість використання інших наданих особі прав.

Констатовано, що стосується процесуальних прав суб'єктів провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві, то їх можна класифікувати на загальні та спеціальні, які опосередковані конкретною правовою позицією учасника провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві.

До процесуальних прав суб'єктів провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві віднесено:

1) право на ознайомлення з матеріалами справи та право вчинення необхідних для цього дій, наприклад, виготовлення витягів та копій матеріалів справи, отримання копій судових рішень;

2) право на активну участь у провадженні із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві шляхом наділення повноваженнями: подання доказів та участі у дослідженні доказів, участі у судових засіданнях, якщо інше не визначено законом, ставити запитання іншим учасникам провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві, а також свідкам, експертам, спеціалістам;

3) право подавати заяви та клопотання, надавати пояснення суду, викладати свої аргументи та міркування з питань, що виникають під час провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві, а також надавати заперечення на заяви, клопотання, доводи та доводи інших осіб;

4) право на ознайомлення з протоколом судового засідання, записом протоколу судового засідання технічними засобами, що супроводжується

можливістю робити їх копії, подавати письмові зауваження щодо їх неправильності або неповноти;

5) право на користування іншими процесуальними правами.

Констатовано, що стосується процесуальних прав інших учасників провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві, то їх сутність та обсяг залежать від правової позиції такого учасника справи (свідка, експерта, експерта-юриста, перекладача, спеціаліста) та мети нормативного закріплення того чи іншого права для конкретного суб'єкта провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві.

Зроблено висновок, що для адміністративного процесу характерне широке коло суб'єктів провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві. Суб'єктами провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві є учасники справи, під якими відповідно до КАС України розуміють сторони (позивач і відповідач), треті особи у провадженні (треті особи, які заявляють самостійні вимоги до предмета спору та треті особи, які не заявляють самостійних вимог до предмета спору), а також органи та особи, які за законом мають право звертатися до суду в інтересах інших.

Підкреслено, що учасники провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки, мають право подати заяву про перегляд судового рішення адміністративного суду будь-якої інстанції (першої, апеляційної чи касаційної інстанцій), яке набрало законної сили, за нововиявленими обставинами (ст. 362 КАС України).

Обґрунтовано, що систему суб'єктів провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві доцільно класифікувати на три групи: суб'єкти провадження із перегляду

судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві, які здійснюють адміністративну юстицію; суб'єкти провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві, безпосередньо зацікавлені в результатах судового процесу; суб'єкти провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві, які сприяють здійсненню правосуддя. Правовий статус кожного окремого суб'єкта провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві визначається залежно від його функціональної належності до провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві, а також кожен суб'єкт провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві наділений певним колом прав і обов'язків.

Зроблено висновок, що критеріями класифікації суб'єктів провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві є мета та роль їх участі у процесі, а саме:

- обов'язок здійснювати повноваження в адміністративному провадженні із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами; такий обов'язок виконується органами та особами, яким законом надано право звертатися до суду із заявою про перегляд судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами в інтересах інших осіб, представником, іншими учасниками адміністративного процесу;
- захист власних суб'єктивних прав, свобод, інтересів в адміністративному провадженні із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами;
- захист суб'єктивних прав, свобод, інтересів інших осіб в адміністративному провадженні із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами;
- забезпечення розгляду і вирішення адміністративної справи в

адміністративному провадженні із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами.

Відповідно до цих критеріїв суб'єкти адміністративного процесу у провадженні із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами поділено на такі групи (види):

5) учасники провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві (сторони – позивач, відповідач; треті особи; органи та особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки;

б) представники осіб, які мають право подати заяву про перегляд судового рішення суду будь-якої інстанції, яке набрало законної сили, за нововиявленими обставинами;

3) інші учасники адміністративного провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві (помічник судді; секретар судового засідання; судовий розпорядник; свідок; експерт; експерт з питань права; перекладач; спеціаліст;

4) суб'єкти провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві, які не були учасниками адміністративного процесу, але долучаються до нього, оскільки мають право подати заяву про перегляд судового рішення суду будь-якої інстанції, яке набрало законної сили, за нововиявленими або виключними обставинами:

– заінтересовані особи, щодо яких застосовано або буде застосовано нормативно-правовий акт, який оскаржується в адміністративному суді (ч. 7 ст. 264 КАС України);

– особи, які не брали участі у справі, якщо апеляційний адміністративний суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки (ст.ст. 293, 302 КАС України);

– особи, які не брали участі у справі, якщо суд касаційної інстанції

вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки (ст.ст. 328, 336 КАС України);

– фахівці Науково-консультативної ради при Верховному Суді щодо підготовки наукового висновку щодо застосування норми права, питання щодо якого стало підставою для передачі справи на розгляд Великої Палати (ст. 347 КАС України).

Констатовано, що важливість і широке коло суспільних відносин, в рамках яких реалізуються процесуальні права суб'єктів провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві, та розвиток елементів механізму забезпечення цих прав зумовлюють необхідність подальших досліджень цього питання.

3. Обґрунтовано, що перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві включає у себе наступні стадії:

1) відкриття провадження за нововиявленими обставинами (ст. 366 КАС України);

2) підготовка адміністративної справи до перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами.

3) перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами (ст. 368 КАС України).

Вказано, що стадії провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві, зокрема їх кількість, при підготовці адміністративної справи залежить від того до якої інстанції подається заява про перегляд рішення за нововиявленими обставинами. Так, до перегляду застосовуються ті норми Кодексу адміністративного судочинства України, які застосовуються для провадження в адміністративному суді тієї інстанції, яка здійснює перегляд (ст.ст. 179-183, 306, 307, 340 КАС України).

Доведено, що єдиним виключенням із загальних правил є те, що

особливістю розгляду справи за нововиявленими обставинами судом першої інстанції є розгляд такої справи у порядку спрощеного позовного провадження з повідомленням учасників справи (ч. 2 ст. 368 КАС України). З цього випливає, що відповідно до приписів ч. 3 ст. 262 КАС України, підготовче засідання при розгляді справи за нововиявленими обставинами за правилами спрощеного позовного провадження не проводиться.

Констатовано, що якщо адміністративна справа за нововиявленими обставинами переглядається за правилами провадження в адміністративному суді апеляційної інстанції, то застосовуються положення ст.ст. 306, 307 КАС України. У разі перегляду адміністративної справи за нововиявленими обставинами за правилами провадження в адміністративному суді касаційної інстанції підготовка адміністративної справи здійснюється відповідно до приписів ст. 340 КАС України;

Доведено, що підстадіям перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами також притаманні процесуальні правила провадження, у якому здійснюється перегляд (провадження в адміністративному суді першої інстанції, апеляційне провадження, касаційне провадження).

Вказано, що водночас стадіям провадження за нововиявленими обставинами притаманні також і загальні процесуальні правила розгляду і вирішення адміністративних справ, зокрема:

- 1) дотримання визначених Кодексом адміністративного судочинства України строків звернення до адміністративного суду і строків розгляду адміністративної справи;
- 2) проведення загальних процедур судового засідання щодо розгляду адміністративної справи;
- 3) забезпечення процесуальних прав учасників адміністративної справи.

Обґрунтовано, що заява про перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами подається до адміністративного суду з дотриманням:

– строків подання заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами (ст. 363 КАС України);

– порядку подання заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами (підсудності заяви) (ст. 365 КАС України).

4. На підставі аналізу зарубіжного досвіду перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві вказано, що більшість юрисдикцій під нововиявленими обставинами розуміють ті, які існували під час розгляду справи, але не були відомі заявникові, а також мають істотні характеристики, які могли вплинути на прийняття рішення.

Констатовано, що перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві зарубіжних країн включає у себе наступні стадії:

- 1) відкриття провадження за нововиявленими обставинами;
- 2) підготовка адміністративної справи до перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами.
- 3) перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами.

Вказано, що стадії провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві зарубіжних країн, зокрема їх кількість, при підготовці адміністративної справи залежить від того до якої інстанції подається заява про перегляд рішення за нововиявленими обставинами.

Обґрунтовано, що завданнями провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві зарубіжних країн є:

- 1) поновлення порушених прав, свобод та інтересів особи у сфері публічно-правових відносин;
- 2) здійснення повного, ґрунтовного та об'єктивного аналізу нововиявлених обставин через реалізацію принципів адміністративного судочинства;

3) скасування незаконного та необґрунтованого рішення у зв'язку із переглядом судових рішень за нововиявленими обставинами.

Висновки та положення, визначені в даному розділі, оприлюднено у ряді наукових публікацій:

- 1) [44];
- 2) [45];
- 3) [46];
- 4) [47]..

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, що виявляється у визначенні правової природи та сутності інституту перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві, визначенні недоліків його застосування та обґрунтуванні напрямів підвищення його ефективності, що дозволило сформулювати такі основні висновки:

1. Зроблено висновок, що право на судовий захист розуміється в об'єктивному значенні як сукупність правових норм, що встановлює та регламентує відносини, що виникають, змінюються та припиняються у зв'язку із порушенням суб'єктивного права чи охоронюваного законом інтересу, та реалізацією прагнення особи із його відновлення шляхом використання такого юрисдикційного способу, як розгляд справи (спору) судом.

Аргументовано, що право на судовий захист у суб'єктивному розумінні визначається як нормативно встановлена можливість особи активними діями та в окремих випадках пасивними діями сприяти забезпеченню реалізації та належного здійснення її природного конституційного права, що дозволяє встановити матеріально-процесуальний та міжгалузевий характер такої інституції.

2. Обґрунтовано, що перегляд судових рішень в адміністративному судочинстві визначається як функція, що будується на інституційному підході, і порушується задля досягнення принципів законності та верховенства права у публічно-управлінському спорі, що не протирічить вимогам дотримання принципу правової визначеності, що гарантує справедливість рішення у справі та корелюється із вимогами світових та зарубіжних юридичних стандартів.

До форм перегляду судових рішень у порядку адміністративного судочинства віднесено апеляційне оскарження, що визнається логічним

продовженням розгляду справи по суті в другій інстанції після першої; касаційне оскарження, де передусім вирішується питання спору саме про зміст та тлумачення норми акта чинного законодавства; перегляд справи у зв'язку з нововиявленими обставинами, що розуміється як виключні обставини, що застосовуються у процесі здійснення права на судовий захист.

3. Із врахуванням висновків, здобутих у результаті національної судової практики, визначено, що ознаками нововиявлених обставин є: їх наявність під час розгляду та вирішення справи й ухвалення судового рішення, про перегляд якого подається заява; відсутність інформації про такі факти та обставини на час розгляду справи як у заявника, так і у суду, а також у інших учасників адміністративного процесу; їх істотний характер розгляду справи; ухвалене рішення суду в іншій справі, що при цьому впливає на оскаржувану справу і може змінити сутність рішення суду, має визначатися як преюдиціальний факт.

4. Зроблено висновок про необхідність чіткої регламентації процедури перегляду судового рішення, яке набуло законної сили, що пов'язується із встановленням: кола підстав для перегляду судових рішень, що набрали законної сили; кола осіб, що можуть ініціювати таке впровадження; розумних та регламентованих строків звернення та перегляду таких справ; процесуальної та процедурної форми такого перегляду.

5. Доведено, що за результатами перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами адміністративний суд може: відмовити у задоволенні заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами та залишити відповідне судове рішення у силі; задовольнити заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами, скасувати відповідне судове рішення та прийняти нове рішення або змінити його; скасувати рішення суду та закрити справу або залишити позов без розгляду.

Зазначено, що особливості повторного розгляду за нововиявленими обставинами полягають у тому, що об'єктом перегляду є судові рішення в

широкому розумінні (які повинні відповідати двом умовам: такі рішення повинні остаточно фіксувати результат справи і таке судове рішення має набрати законної сили); заяви про перегляд рішень, що набрали законної сили, розглядаються тим самим судом, який видав судове рішення, про перегляд якого просить заявник; підставами для перегляду мають бути особливі обставини, перелік яких чітко передбачений законом і є вичерпним; перегляд нововиявлених обставин має специфічну процесуальну форму, що виражається у строках звернення про перегляд, визначення предметів звернення до суду з клопотанням про перегляд судового рішення, форми і змісту такої заяви, порядку відмови у задоволенні заяви, порядку відкриття провадження у справі, розгляд і вирішення справи про перегляд за нововиявленими обставинами.

Визнано, що саме така особливість перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами була визначена як мета перегляду, оскільки вона, на відміну від перегляду рішення, що набрало законної сили, судом вищої інстанції, не полягає у виявленні та усуненні судової помилки. Це аргументовано тим, що за відсутності нововиявлених обставин, які стали відомі після набрання законної сили судовим рішенням, воно є законним і обґрунтованим, таким, що було прийнято на підставі повного з'ясування обставин справи. Таким чином, зроблено висновок, що виявлення зазначених обставин не ставить під сумнів законність та обґрунтованість рішення суду, а лише вказує на те, що за наявності та з урахуванням таких обставин суд міг вирішити справу інакше.

6. Обґрунтовано, що, беручи до уваги визначення поняття «суб'єкт провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві», можна стверджувати, що сукупність загальних процесуальних прав, властивих учаснику провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві незалежно від його функціональної ролі у судовому процесі, та спеціальних процесуальних прав, властивих

конкретному учаснику провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві, становитимуть єдиний елемент його особливого правового статусу в межах адміністративного процесуального права. Зазначено, що процесуальні права не впливають на можливість використання інших наданих особі прав. Процесуальні права суб'єктів провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві класифіковано на загальні та спеціальні.

Зроблено висновок, що суб'єктами провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві є учасники справи, під якими відповідно до КАС України розуміють сторони (позивачів і відповідачів), треті особи у провадженні (треті особи, які заявляють самостійні вимоги до предмета спору, та треті особи, які не заявляють самостійних вимог до предмета спору), а також органи та особи, які за законом мають право звертатися до суду в інтересах інших.

Обґрунтовано, що систему суб'єктів провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві доцільно класифікувати на три групи: 1) суб'єкти провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві, які здійснюють адміністративну юстицію; 2) суб'єкти провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві, що безпосередньо зацікавлені в результатах судового процесу; 3) суб'єкти провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві, які сприяють здійсненню правосуддя. Правовий статус кожного окремого суб'єкта провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві визначається залежно від його функціональної належності до провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві, а також кожен суб'єкт провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими

обставинами в адміністративному судочинстві наділений певним колом прав і обов'язків.

Зроблено висновок, що критеріями класифікації суб'єктів провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві є мета та роль їх участі у процесі, а саме: обов'язок здійснювати повноваження в адміністративному провадженні із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами; такий обов'язок виконується органами та особами, яким законом надано право звертатися до суду із заявою про перегляд судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами в інтересах інших осіб, представником, іншими учасниками адміністративного процесу; захист власних суб'єктивних прав, свобод, інтересів в адміністративному провадженні із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами; захист суб'єктивних прав, свобод, інтересів інших осіб в адміністративному провадженні із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами; забезпечення розгляду і вирішення адміністративної справи в адміністративному провадженні із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами.

Відповідно до цих критеріїв суб'єктів адміністративного процесу у провадженні із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами поділено на такі групи (види), як:

1) учасники провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві (сторони – позивач, відповідач; треті особи; органи та особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки);

2) представники осіб, які мають право подати заяву про перегляд судового рішення суду будь-якої інстанції, яке набрало законної сили, за нововиявленими обставинами;

3) інші учасники адміністративного провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві

(помічник судді, секретар судового засідання, судовий розпорядник, свідок, експерт, експерт з питань права, перекладач, спеціаліст);

4) суб'єкти провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві, які не були учасниками адміністративного процесу, але долучаються до нього, оскільки мають право подати заяву про перегляд судового рішення суду будь-якої інстанції, яке набрало законної сили, за нововиявленими або виключними обставинами: заінтересовані особи, щодо яких застосовано або буде застосовано нормативно-правовий акт, який оскаржується в адміністративному суді; особи, які не брали участі у справі, якщо апеляційний адміністративний суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки; особи, які не брали участі у справі, якщо суд касаційної інстанції вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки; фахівці Науково-консультативної ради при Верховному Суді щодо підготовки наукового висновку щодо застосування норми права, питання щодо якого стало підставою для передачі справи на розгляд Великої Палати.

7. Обґрунтовано, що перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві включає у себе такі стадії, як: 1) відкриття провадження за нововиявленими обставинами; 2) підготовка адміністративної справи до перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами; 3) перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами.

Вказано, що стадії провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві, зокрема їх кількість, під час підготовки адміністративної справи залежить від того, до якої інстанції подається заява про перегляд рішення за нововиявленими обставинами. Так, до перегляду застосовуються ті норми Кодексу адміністративного судочинства України, які застосовуються для провадження в адміністративному суді тієї інстанції, яка здійснює перегляд.

Доведено, що єдиним виключенням із загальних правил є те, що особливістю розгляду справи за нововиявленими обставинами судом першої інстанції є розгляд такої справи у порядку спрощеного позовного провадження з повідомленням учасників справи, з чого випливає, що підготовче засідання під час розгляду справи за нововиявленими обставинами за правилами спрощеного позовного провадження не проводиться.

Визнано, що підстадіям перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами також притаманні процесуальні правила провадження, у якому здійснюється перегляд (провадження в адміністративному суді першої інстанції, апеляційне провадження, касаційне провадження).

Вказано, що стадіям провадження за нововиявленими обставинами притаманні загальні процесуальні правила розгляду і вирішення адміністративних справ, зокрема: 1) дотримання визначених Кодексом адміністративного судочинства України строків звернення до адміністративного суду і строків розгляду адміністративної справи; 2) проведення загальних процедур судового засідання щодо розгляду адміністративної справи; 3) забезпечення процесуальних прав учасників адміністративної справи.

8. На підставі аналізу зарубіжного досвіду перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві вказано, що більшість юрисдикцій під нововиявленими обставинами розуміють ті, які існували під час розгляду справи, але не були відомі заявникові, а також мають істотні характеристики, які могли вплинути на прийняття рішення.

Констатовано, що перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві зарубіжних країн включає у себе такі стадії, як: відкриття провадження за нововиявленими обставинами; підготовка адміністративної справи до перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами; перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами.

Вказано, що стадії провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві зарубіжних країн, зокрема їх кількість, під час підготовки адміністративної справи залежить від того, до якої інстанції подається заява про перегляд рішення за нововиявленими обставинами.

Обґрунтовано, що завданнями провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві зарубіжних країн є: 1) поновлення порушених прав, свобод та інтересів особи у сфері публічно-правових відносин; 2) здійснення повного, ґрунтовного та об'єктивного аналізу нововиявлених обставин через реалізацію принципів адміністративного судочинства; 3) скасування незаконного та необґрунтованого рішення у зв'язку із переглядом судових рішень за нововиявленими обставинами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авер'янов В. Б. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики: навч. посіб. URL: <http://www.pravoznaves.com.ua/books>
2. Адміністративне судочинство України: теорія та практика: монографія кол. авт.; за заг. ред. Нечитайла О. Київ: ВАІТЕ, 2015. 288 с.
3. Бакірова І. Зміст конституційного права людини і громадянина на судовий захист. *Право України*. 2006. № 12. С. 23–28.
4. Битяк Ю. П. Державна служба в Україні: організаційно-правові засади: монографія. Харків: Право, 2005. 304 с.
5. Біла-Тіунова Л., Закаленко О., Неугодніков А. Позов в адміністративному судочинстві: теорія, правове регулювання, практика: монографія. Одеса: Фенікс, 2015. 188 с.
6. Білозьоров Є. В. Правові гарантії захисту прав і свобод людини в Україні: реалії та проблеми. *Адвокат*. 2009. № 8. С. 24–31.
7. Бліхар М., Чубай А. Проблеми та основні напрями удосконалення діяльності адміністративних судів у системі державних органів України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 5. С. 200–202.
8. Бондар І. В. Перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2009. 18 с.
9. Бондар І. В. Поняття нововиявлених обставин у цивільному процесі. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: «Юридичні науки»*. 2010. № 83. С. 80–83.
10. ВП Верховного Суду висловились стосовно підстав перегляду за нововиявленими обставинами судових рішень. URL https://sud.ua/uk/news/publication/266610-bp-verkhovnogo-suda-vyskazalas-obnovaniyakh-peresmotra-po-vnov-otkryvshimsya-obstoyatelstvamsudebnykhresheniy#google_vignette

11. Врублевський О. С. Нововиявлені обставини. Юридична енциклопедія: у 6 т. редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) [та ін.]; Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2002. Т. 4: Н–П. С. 179–180.
12. Гаврик Р. Сутність та зміст законної сили судового рішення у цивільній справі. *Університетські наукові записки*. 2008. № 2(26). С.79-86.
13. Гаран О. Квінтесенція розуміння «право на судовий захист». *Правова держава*. 2021. № 41. С. 9–15.
14. Гнап Д. Звернення до суду в порядку адміністративного судочинства: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Дніпро, 2019. 231 с.
15. Гонгало Р. Ф. Підстави перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами. *Часопис цивілістики*. 2019. Вип. 34. спецвипуск «Цивільний процес». С. 40–44.
16. Гончарук С. Т. Адміністративний процес: підручник. К.: НАУ. 2012. 184 с.
17. Грень Н. М. Право на справедливий суд: Проблеми доступності та публічності. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»: зб. наук. праць*. 2015. № 825. С. 132–137.
18. Дибець Н. Ю., Сутність та поняття адміністративної процесуальної правосуб'єктності суб'єктів адміністративного судочинства. URL: <https://journal-nam.com.ua/index.php/journal/article/download/337/323>
19. Добош З. А. До питання про поняття нововиявлених обставин у цивільному судочинстві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: «Право». 2017. № 47 (1). т. 1. С. 120–124.
20. Документи Консультативної ради європейських суддів: офіц. Видання. упоряд. А. О. Кавакін. 2-ге вид., допов. Київ: Ін Юре, 2017. 813 с.

21. Дорохіна Ю.А. Встановлення Конституційним судом України неконституційності закону як підстава для перегляду судових рішень у зв'язку з виключними обставинами в адміністративному процесі. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія: Юридичні науки. 2020. Том 31 (70). № 3. С. 107-113. URL: <https://doi.org/10.32838/TNU-2707-0581/2020.3/19>
22. Дудаш Т. І. Практика Європейського суду з прав людини: навч. посібник. Київ: Алерта, 2016. 488 с.
23. Європейська комісія «За демократію через право». URL: <https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/rada-yevropi/yeuropejska-komisiya-za-demokratiyu-cherez-pravo>
24. Желтобрюх І. Л. Критичний аналіз наукових підходів щодо адміністративно-процесуального статусу учасників адміністративного судочинства. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юридичні науки. 2019. Вип. 39. с. 47-50.
25. Завгородня А. О. Встановлення істини у цивільному судочинстві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків, 2016. 19 с.
26. Загребельна Н. Юридична природа і соціальна необхідність забезпечення прав людини в умовах надзвичайного стану. *Юридичний вісник*. 2021. № 1. С. 108–114.
27. Закаленко О. Право на позов в адміністративному судочинстві. *Актуальні проблеми держави і права*. 2010. Вип. 52. С. 335–339.
28. Зельдіна О., Колесник Р. Інститут перегляду рішення суду за нововиявленими обставинами. *Право і суспільство*. 2017. № 4. С. 89–95. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2017/4_2017/part_1/18.pdf.
29. Кайдашев Н.Р. Нововиявлені обставини в адміністративних справах, які поновлені. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. №6. С. 118-120.

30. Кикоть Г. В. Юридичні факти в системі правовідносин: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2006. URL: <http://referatu.net.ua/referats/7569/165602>
31. Ківалов С. Право на звернення до адміністративного суду з адміністративним позовом: матеріально-правова і процесуально-правова сутність. Правове життя сучасної України: матеріали Міжнар. наук. конф. проф.-викл. та аспірант. складу (Одеса, 16–17 трав. 2013 р.); НУ «ОЮА». Півд.регіон. центр НАПрН України. Одеса: Фенікс, 2013. Т. 2. С. 5–8.
32. Кодекс адміністративного судочинства України : науково–практичний коментар. За аг. ред. Р. О. Куйбіди (видання друге, доповнене). К. : Юстініан, 2009. С. 889.
33. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року № 2747–IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35–36. № 37. Ст. 446. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>
34. Колесник Р. М. Істотні для справи обставини як підстава для перегляду рішення господарського суду за нововиявленими обставинами. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 3. С. 74–78.
35. Коліушко І. Б., Куйбіда Р. О. Адміністративна юстиція: європейський досвід та пропозиції для України. Київ: Факт. 2003. 536 с.
36. Колпаков В. К., Кузьменко О. В., Пастух І. Д., Сущенко В. Д. [та ін.]. Курс адміністративного права України: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 872 с.
37. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) від 4 листопада 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
38. Кондратьєв О. В. Організаційно-правові проблеми судового контролю: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Харків, 2005. 32 с
39. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

40. Коровченко С.В. Право на захист у порядку адміністративного судочинства. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2024. № 2. С. 20–26. DOI: <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2024.2.4>.

41. Коровченко С.В. Перегляд судового рішення в адміністративній справі у забезпеченні права на захист у порядку адміністративного судочинства як складова функції судового контролю. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 8. С. 240–242. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-8/55>.

42. Коровченко С.В. Суб'єкти провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві. *Право і суспільство*. 2024. № 2. С. 637–643. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.2.91>.

43. Коровченко С.В. Форма та зміст перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами у забезпеченні права на захист у порядку адміністративного судочинства. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2024. № 3(63). Р. 149–156. DOI: <https://doi.org/10.51647/kelm.2024.3.24>.

44. Коровченко С.В. Стадії провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві. *Право та державне управління*. 2023. № 4. С. 473–478. DOI: <https://doi.org/10.32782/pdu.2023.4.65>.

45. Коровченко С.В. Форми перегляду судових рішень як функції судового контролю у порядку адміністративного судочинства. *Актуальні питання розвитку юридичної науки в період воєнного стану* : міжнародна науково-практична конференція, Науково-дослідний інститут публічного права, 17 травня 2024 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. С. 229–232. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-67>.

46. Коровченко С.В. Практика ЄСПЛ у тлумаченні права на перегляд судового рішення. *Proceedings of the international scientific conference “The latest law developments”*, Wloclawek, Republic of Poland, April 3–4, 2024. Riga : Publishing House “Baltija Publishing”, 2024. P. 197–201. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-432-0-47>.

47. Коровченко С.В. До розуміння поняття «суб’єкт провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві». *Proceedings of the international scientific conference “Scientific innovations in law amidst the impact of the Russian-Ukrainian war on the legal system”*, Riga, the Republic of Latvia, February 7–8, 2024. Riga : Publishing House “Baltija Publishing”, 2024. P. 281–285. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-409-2-68>.

48. Корчинський О. Розвиток адміністративної юстиції в контексті судової реформи України. Вісн. Нац. ун-ту "Львів. політехніка". 2018. № 906. С. 94-99.

49. Лавров В. Перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами у контексті права на справедливий судовий розгляд цивільних справ. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 6. С. 39–43. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/6/9.pdf>.

50. Лемак О. Право на судовий захист: конституційно-правовий аспект: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Х., 2014. 20 с.

51. Лопатін А. В. Судові помилки у цивільному судочинстві: постановка проблеми. *Молодий вчений*. 2015. № 4(2). С. 124-127.

52. Лук’янова Л. Суб’єкти адміністративного судочинства: деякі питання правового статусу. *Вісник Національного університету “Львівська політехніка”*. Серія: “Юридичні науки”. 2004. № 1 (41). с. 159-165 URL: <http://doi.org/10.23939/law2024.41.159>

53. Луспеник Д. Д. Система перегляду судових рішень у цивільному судочинстві: відповідність міжнародним стандартам та ефективність. Судебно-юридическая газета. 2019. Липень. URL: https://sud.ua/ru/news/publication/144918-sistema-pereglyadu-sudovikh-rishen-u-tsivilnomu-sudochinstvi-vidpovidnist-mizhnarodnim-standartam-ta-efektivnist?fbclid=IwAR1PE4p2Nzc_4RVsC1gnDwrTAXX9GHPImuf_w0LKPth0y2Bq5zfamZ_NN

54. Лученко Д. Правова природа позову в адміністративному судочинстві. *Право України*. 2019. № 4. С. 148–158.

55. Ляшенко Р. Д. Загальна характеристика та властивості преюдиції як засобу судової аргументації. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 3. С. 22–25.

56. Маринів В. І. Історія інституту перегляду судових рішень в порядку апеляції і касації. *Юрист України*. 2014. № 1(26). С. 96–103.

57. Матат Ю. І. Право на справедливий суд: практика Європейського суду з прав людини і реалізація в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: «Право». 2016. Вип. 41 (1). С. 31–36.

58. Менюк Д. О. Перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами у цивільному процесі України: дис. ... д-ра філос. : 081. К. 2021. 254 с. URL: <http://idpnan.org.ua/files/2021/menyuk-d.o.-pereglyad-sudovih-rishen-za-novoviyavlenimi-abo-viklyuchnimi-obstavinami-u-tsivilnomu-protsesi->

59. Менюк Д. О. Уніфікація процедури перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами у процесуальних кодексах України. *Судова апеляція*. 2019. № 1. С. 125–133.

60. Менюк Д. О., Сімутіна Я. В. Судове рішення як об'єкт перегляду за нововиявленими або виключними обставинами у цивільному процесі України. *Держава і право. Юридичні і політичні науки: зб. наук. праць. Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України*. Київ: Вид-во «Юридична думка», 2020. Вип. 88. С. 89–98.

61. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. Прийнято 16 грудня 1966 р. Генеральною Асамблеєю ООН. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text
62. Мринів В. Перегляд судових рішень у кримінальному процесі України: окремі питання URL: irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe
63. Мудрецька Г. В. Актуальні питання перегляду судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами у цивільному процесі. Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; господарське право: *Науковий вісник публічного та приватного права*. Дніпропетровськ, 2015. № 2. С. 42–47.
64. Ніколаєнко Я. Поняття та зміст права на судовий захист: сучасний погляд. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. 2014. Вип. 8. С. 48–50
65. Ніколенко Л. М. Перегляд судових актів у системі судового захисту в господарському судочинстві України. URL: [http://www sn-jurid.crimea.edu/arhiv/.../26.../044_nik.pdf](http://www.sn-jurid.crimea.edu/arhiv/.../26.../044_nik.pdf)
66. Ніколенко Л. Поняття та ознаки перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами у господарському судочинстві. *Право України*. 2018. № 7. С. 115–129.
67. Окрема думка від 02.02.2024 по справі 826/20288/16 Касаційний адміністративний суд Верховного суду. URL: <https://opendatabot.ua/court/116740884-a0f26f61959a15c6a67365c53608034c>
68. Осадчий А. Право на звернення з адміністративним позовом. Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». 2013. Т. 13. С. 400–409.
69. Осіпов Ю. В. Реалізація права на звернення до адміністративного суду та способи його судового захисту: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Кропивницький, 2023. 299 с.

70. Остапенко Т. А. Суб'єкти адміністративного судочинства України. Сучасний стан та перспективи розвитку української правової системи: Всеукраїнська науково-практична конференція. Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив». Т. II. 2011. URL: <http://www.court.gov.Ua/sud5024/9/39/>

71. Панкратова В. Історичні витoki принципу правової визначеності. *Підприємництво, господарство і право. Теорія держави і права*. 2017. № 1. С. 187–192.

72. Перегляд судових рішень в адміністративному процесі: у 2 кн. : підручник. наук.-ред. колегія: Р. Кайдашев (голова), Є. Романенко (співголова), О. Акімов, С. Гербеда (заступник голови), М. Гончаренко (заступник голови), В. Гурковський, О. Непомнящий, В. Силкін, Р. Сиротенко, І. Чаплай (відповідальний секретар, координатор проекту). Київ: ДП «Вид. дім «Персонал», 2017. Кн. 1. 304 с.

73. Півненко Л. Проблемні аспекти реалізації права на судовий захист в умовах воєнного стану. *Нове українське право*. 2023. Вип. 1. С. 137–143

74. Під час перегляду справи за нововиявленими обставинами важливо дотримуватися принципу правової визначеності *res judicata*, – Верховний Суд. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/293213-pri-peresmotre-dela-po-vnov-otkryvshimsya-obstoyatelstvam-vazhno-soblyudat-printsip-pravovoy-opredelennosti-res-judicata-verkhovnyy-sud>

75. Підгородинська А. В. Актуальні питання співробітництва України з міжнародними судовими установами. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2015. Вип. 3. С. 201–212.

76. Пільков К. Умови обов'язковості для господарського суду фактів, встановлених в іншій справі. *Підприємництво, господарство і право. Господарське право і процес*. 2019. № 11. С. 106–116

77. Поворознюк М. Адміністративний позов як засіб реалізації прав громадян на судовий захист в публічно-правових відносинах: дис. ... кандид. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2019. 258 с.

78. Поворознюк М. Адміністративний позов як засіб реалізації прав громадян на судовий захист в публічно-правових відносинах. автореф. дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2019. 19 с.

79. Погорілко В. Ф. Гарантії правові. Юридична енциклопедія: в 6 т. редкол. Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1998 Т. 1: А–Г. С. 545.

80. Полюк Ю. Право на звернення до суду за захистом порушених, невизнаних або оспорюваних прав за цивільним процесуальним законодавством України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Одеса, 2019. 239 с.

81. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 08 вересня 2022 року у справі № 9901/400/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106205014>

82. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 09 червня 2022 року у справі № 9901/230/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104942714>

83. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 12 травня 2022 року у справі № 9901/18/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104361824>

84. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 22 березня 2023 року у справі №154/3029/14-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109871720>

85. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 4 листопада 2021 року у справі № 800/521/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101064572>

86. Постанова Верховного Суду від 10 січня 2024 року у справі №280/4284/22 (адміністративне провадження № К/990/32301/23). URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/116242023>

87. Постанова Верховного Суду від 23 жовтня 2018 р. у справі А/569/16060/17. URL: <http://reestr.court.gov.ua/Review/77361390>

88. Постанова Верховного Суду України від 07 серпня 2017 року. URL: <http://reestr.court.gov.ua/Review/68290667>

89. Постанова Кабінету Міністрів України від 31 травня 2006 року № 784 «Про заходи щодо реалізації Закону України «Про виконання судових рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини».

90. Правосуддя: філософське та теоретичне осмислення: кол. моногр. А. М. Бернюков, В. С. Бігун, Ю. П. Лобода, Б. В. Малишев, С. П. Погребняк, С. П. Рабінович, В. С. Смородинський, О. В. Стовба; відп. ред. В. С. Бігун. Київ, 2009. 316 с.

91. Приходько Х. В. Проблеми визначення конституційно-правового регулювання. *Вісник Запорізького національного університету*. 2009. № 1. С. 56–62.

92. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 року № 3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>

93. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 03 жовтня 2017 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19>

94. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Закон України від 2 червня 2016 року № 1401-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19#Text>

95. Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні: Указ Президента України від 22 липня 1998 року № 810/98. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/810/98#Text>

96. Про звернення громадян : Закон України від 02.10.1996 року. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-вр#Text>

97. Про Концепцію судово-правової реформи в Україні : Постанова Верховної Ради України від 28 квітня 1992 року № 2296-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2296-12#Text>

98. Про судовий збір: Закон Укаїни від 29.06.2023 № 3200-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3674-17#Text>

99. Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 7 липня 2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

100. Рабінович П., Гончаров В. Перегляд Конституційним Судом України власних правових позицій як засіб охорони функцій Основного Закону. *Вісник Конституційного Суду України*. 2011. № 4–5. С. 147–153.

101. Рекомендація REC (2004) 20 щодо судового перегляду адміністративних актів: прийнята Комітетом міністрів Ради Європи 15.12.2004 р.. В кн.: *Основи адміністративного судочинства та адміністративного права: навч. посіб. за заг. ред. Р. О. Куйбіди, В. І. Шишкіна*. Київ: Старий світ, 2006. С. 552–575.

102. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Праведная проти Росії» від 18 листопада 2004 року (Judgment of the European Court of Human Rights: Pravednaya v. Russia. 18 November 2004. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-67506>

103. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Рябих проти Росії» від 3 грудня 2003 року (Judgment of the European Court of Human Rights: Ryabykh v. Russia, December 2003. Published in Reports of Judgments and Decisions 2003–IX). URL: <http://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-61261>

104. Рішення ЄСПЛ у справі «Волощук проти України» ((Voloshchuk v. Ukraine) № 51394/99. від 14 жовтня 2003 року). URL: [https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{\"documentcollectionid2\":\[\"GRANDCHAMBER\", \"CHAMBER\"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{\)

105. Рішення Запорізького окружного адміністративного суду від 02 січня 2019 року. справа № 808/1502/17. провадження № Н/280/14/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79011951>

106. Рішення Конституційного Суду України № 12-рп/2001 від 03.10.2001 р. у справі № 1-36/2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-01>

107. Рішення Конституційного Суду України № 19-рп/2009 від 08.09.2009 р. у справі № 1-27/2009. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v019p710-09>

108. Рішення Конституційного Суду України № 9-рп/2001 від 19.06.2001 р. у справі № 1-37/2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-01>

109. Рішення Конституційного Суду України від 23 листопада 2018 року № 10-п/2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-18>

110. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Національного банку України щодо офіційного тлумачення положення частини першої ст. 58 Конституції України (справа про зворотну дію в часі законів та інших нормативно-правових актів) від 9 лютого 1999 року № 1-рп/99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-99#Text>

111. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадян Проценко Раїси Миколаївни, Ярошенко Поліни Петрівни та інших громадян щодо офіційного тлумачення статей 55, 64, 124 Конституції України (справа за зверненнями жителів міста Жовті Води) 25 грудня 1997 року № 9-зп. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-97#n54>

112. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини другої статті 171–2 Кодексу адміністративного судочинства України від 8 квітня 2015 р. № 3-рп/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-15#Text>

113. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 02.11.2004 р. № 15-рп/2004. URL: <http://www.ccu.gov.ua/doccatalog/document?id=9868>

114. Рішення по справі «Агрокомплекс проти України» від 06.10.2011 р. заява № 23465/03. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_c25

115. Рішення по справі «Бочан проти України» (№ 2) від 05.02.2015 р. заява № 22251/08. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a43

116. Рішення по справі «Брумареську проти Румунії» від 28.11.1999 р. заява № 28342/95. URL: <http://eurocourt.in.ua/Article.asp?AIdx=307>

117. Рішення по справі «Желтяков проти України» від 09.11.2011 р. заява № 4994/04. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/974_708

118. Рішення по справі «Науменко проти України» від 09.11.2004 р. заява № 41984/98. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/980_353

119. Рішення по справі «Полтораченко проти України» від 18.01.2005 р. заява № 77317/01. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/980_252

120. Рішення по справі «Пономарьов проти України» від 03.04.2008 р. заява № 3236/03. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_434

121. Рішення по справі «Праведная проти Росії» від 18.11.2004 р. заява № 69529/01. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/SO1150.html

122. Рішення по справі «Тімотієвич проти України» від 08.11.2005 р. заява № 63158/00. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/980_439
123. Русанова В. Б. Оскарження в суді постанов у справах про адміністративні правопорушення: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2015. 200 с.
124. Сакара Н. Ю. Провадження у зв'язку з нововиявленими обставинами та принцип правової визначеності. *Університетські наукові записки: Хмельницький ун-т управління та права*. 2013. № 4 (48). С. 143–150.
125. Салманова О. Ю., Комзюк А. Т., Гусаров С. М. та ін. (2022). Адміністративний процес: навчальний посібник. Харків: ХНУВС. 412 с.
126. Сенік С., Оприско М. Проблеми теорії та практики перегляду судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами в цивільному судочинстві. *Підприємництво, господарство і право*. 2015. № 9. С. 22–26. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/v9/6.pdf>.
127. Сірий М. Система перегляду судових рішень в Україні: погляд у майбутнє. *Юридичний журнал «Юстиніан»*. URL: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=18>
128. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підручник. О.Ф. Скакун. Х.: Консум. 2004. 656 с.
129. Скочиляс-Павлів О. В., Сидор Н. Т. Підходи до класифікації суб'єктів адміністративного судочинства в Україні. *Європейські перспективи*. 2021. № 1. с. 53-59.
130. Скочиляс-Павлів О.В. Перегляд судових рішень з нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві. *Право і суспільство*. 2014. №1-2. С. 176-180.
131. Смокович М. І. Електронне судочинство в Україні. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні*: Матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Чернівці, 16 жовтня 2020 р.); редкол.: О. В. Щербанюк (голова), Л. Г. Бзова (відпов. секр.) та ін. Київ: Видавництво ВАІТЕ. 2020. 356 с. С. 43–47.

132. Смокович М.І. Адміністративна юстиція як доступний та ефективний інструмент захисту прав людини в Україні. URL: http://pp-law.in.ua/archive/1_2021/10.pdf

133. Справа "Бочан проти України" (Заява № 7577/02). Страсбург, 3 травня 2007 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_209#Text

134. Справа «Булут проти Австрії» (Bulut v. Austria). Рішення від 22 лютого 1996 року. Reports 1996-II. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{\"itemid\":\[\"001-57971\"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{\)

135. Справа «Томан проти Швейцарії» (Thomann v. Switzerland). Рішення від 10 червня 1996 року. Reports 1996-III. URL: <https://hudoc.echr.coe.int>

136. Справа ЄСПЛ «Рябих проти Росії» ((Ryabykh v. Russia), № 52854/99. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{\"itemid\":\[\"001-94131\"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{\)

137. Справа ЄСПЛ «Сардін проти Росії» (Sardin v. Russia) (ухвала), № 69582/01, ECHR 2004-II. URL.: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{\"itemid\":\[\"001-170422\"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{\)

138. Справа ЄСПЛ «Совтрансавто Холдінг проти України». https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_043#Text

139. Справі «Фіндлей проти Сполученого Королівства» (Findlay v. United Kingdom). рішення від 25 лютого 1997 року. Reports 1997-I. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{\"itemid\":\[\"001-58016\"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{\)

140. Сушко Л. П. Організаційно-правові засади здійснення судового контролю в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2009. 197 с.

141. Теорія держави і права. Академічний курс: підручник. за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. 2-е вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 688 с.

142. Тимченко Г. П. Підготовка справи до судового розгляду: витоки та сучасний стан. *Часопис Київського університету права*. Проблеми цивільного та підприємницького права в Україні. 2010. № 3. С. 142–146.

143. Тищенко Н. М. Адміністративно-процесуальний статус громадянина України: теоретичні проблеми та шляхи його вдосконалення. Харків: Право. 2005. 268 с.
144. Ткачук О. С. Перегляд судових рішень Верховним Судом України: проблемні питання правозастосування. *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2011. № 2(11). С. 108–117.
145. Ткачук О. С. Проблеми реалізації судової влади у цивільному судочинстві: монографія. Харків: Право, 2016. 600 с.
146. Токмілова Л. М. Щодо визначення процесуальних прав учасників адміністративного судочинства. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Вип. 2(27). Том 2. с. 73-76.
147. Уласевич А. С. Запровадження механізму застосування «духу» права в нових процесуальних кодексах. Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки. 2018. Т. 2. С. 49–54.
148. Ухвала Верховного Суду України від 22 червня 2017 року. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/67351913>
149. Ухвала від 29 жовтня 2015 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/53004208>
150. Ухвала ВС від 01 червня 2022 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104579954>
151. Ухвала ВС від 08 січня 2019 року у справі №751/13374/14. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79088348>
152. Ухвала ВС від 23 травня 2018 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74204179>
153. Ухвала Житомирського окружного адміністративного суду від 05 лютого 2018 року, справа № Н/806/2590/14. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/71998951>
154. Ухвала Конституційного Суду України від 20.07.2010 р. № 49-у/2010 у справі № 2-47/2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v049u710-10>

155. Ухвала Миколаївського окружного адміністративного суду від 01 червня 2020 року, № 400/2066/19. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/89541059>

156. Ухвала Окружного адміністративного суду міста Києва від 21 січня 2020 року, № 826/10281/16. URL: <http://reestr.court.gov.ua/Review/87075536>

157. Ухвала Окружного адміністративного суду міста Києва від 27 липня 2021 року. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/98639050>

158. Ухвала П'ятого апеляційного адміністративного суду від 29 травня 2019 року, справа № 814/1094/18. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/82046558>

159. Ухвала суду № 66788634, 30.05.2017. Донецький апеляційний адміністративний суд. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/66788634/>

160. Ухвала Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області від 09 січня 2018 року. справа № 607/12047/16–а. URL: <http://reestr.court.gov.ua/Review/71478318>

161. Ухвала Херсонського міського суду Херсонської області від 14 квітня 2020 року, справа № 766/20903/17, н/п 8–а/766/1/20. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/88784751>

162. Ухвала Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 13 липня 2020 року справа № 2а–938/2008 провадження № 8–а/686/3/20. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/90353636>

163. Хотенець П. В. Форми реалізації функції судового контролю в господарському судочинстві. URL: <http://www.hr.arbitr.gov.ua/sud5023/publication/88503>

164. Цивільний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>

165. Цихоня Д. Ю. Оскарження судових рішень, ухвалених судами першої інстанції: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Одеса, 2008. 216 с.
166. Чорна С. Роль судової влади в конституційно-правовому механізмі захисту прав і свобод людини. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 8. С. 186–190.
167. Шатрава С.О. Деякі питання щодо процедури виконання судового рішення в адміністративному судочинстві. Сучасний стан та перспективи розвитку адміністративного права та процесу : матеріали міжнар. наук. - практ. конф. (м. Одеса, 10 жовт. 2014 р.). О. : ОДУВС, 2014. С. 145–146.
168. Шило О. Право на судовий захист у системі основних прав людини. *Проблеми законності*. 2008. Вип. 99. С. 171–180.
169. Штефан М. Й. Цивільний процес: підручник для студ. юрид. спец. вищ. закладів освіти. 2-ге вид., перероб. та допов. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. 696 с.
170. Bolt K.F., Willemsen, P.A., 'Kluwer Mastermonografie Bestuursprocesrecht in Duitsland, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk', Kluwer, to be published in the autumn of 2010.
171. Brumarescu v. Romania. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-58337"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{)
172. Cane Peter. A research agenda for the age of tribunals. URL: http://www.ajtc.gov.uk/adjust/articles/feature_peter_cane.pdf
173. Cryke R., 'Tribunals in the Common Law World'. The Federation Press. Anandale NSW, 2009
174. Drewry Gavin. The Judicialisation of 'Administrative' Tribunals in the UK: from Hewart to Leggatt. *Transylvanian Review Of Administrative Sciences*. № 28 E Si/2009. Pp. 45-64.

175. Drozd Oleksii, Dorokhina Yuliia, Leheza Yuliia, Smokovych Mykhailo, Zadyraka Natalia. Cassation filters in administrative judicial procedure: a step in a chasm or a novel that ukrainian society expected?. *Amazonia investiga*. Volume 10. Issue 40: 222-232. April, 2021. URL: <https://doi.org/10.34069/AI/2021.40.04.22>

176. Gustave Peiser, *Contentieux administratif*, 14e edition. Dalloz. Paris, 2006.

177. Jurgens G.T.J.M., Ommeren, van, F.J., ‘De opmars van het onderscheid tussen publiekrecht en privaatrecht in het Engels recht: vanuit rechtsvergelijkend perspectief’. BJU. The Hague, 2009.

178. Kreuz v. Poland. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-59519"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{)

179. Laubadere J.-C. Venezia, Y. Gaudemet, *Traité de droit administratif*, Tome 1. 14e edition. 1996, L.G.D.J.

180. Leyland P., ‘Textbook on administrative law’, Oxford University Press, Oxford, 2008.

181. Michel Fromont (ed.), *Analyse comparée du droit administratif*, La procédure administrative non contentieuse en droit français, European Public Law Series vol. XIV. Esperia publications ltd., London, 2000.

182. National Audit Office. Report by the comptroller and auditor general: Citizen redress: what citizens can do if things go wrong with public services, 9 march 2005. URL: http://www.nao.org.uk/publications/0405/citizen_redress.aspx

183. Osman v. The United Kingdom. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{"itemid":\["001-58257"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{)

184. Parpworth N., ‘Constitutional and administrative law’, Oxford University Press, Oxford, 2008.

185. Popov v. Moldova (№. 2). № 19960/04; § 46, 06 December 2005. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-71507>

186. René Chapus. 12e edition. Montchrestien. Paris, 2005. *Droit du contentieux administratif*, Les recours administratifs préalables obligatoires.

187. Van Orshoven v. Belgium. URL:
[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{\"itemid\":\[\"001-163996\"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{\)
188. Waard de B.W.N., Bok A.J., Gilhuis P.C. 'Rechtsvergelijking bestuursrechtspraak'. BJU. The Hague, 2001.
189. Wade H.W.R. 'Administrative law'. Oxford University Press. Oxford, 2009.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

**СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ
ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:**

Статті, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Коровченко С.В. Право на захист у порядку адміністративного судочинства. *Держава та регіони. Серія: Право.* 2024. № 2. С. 20–26. DOI: <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2024.2.4>.
2. Коровченко С.В. Перегляд судового рішення в адміністративній справі у забезпеченні права на захист у порядку адміністративного судочинства як складова функції судового контролю. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2024. № 8. С. 240–242. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-8/55>.
3. Коровченко С.В. Суб'єкти провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві. *Право і суспільство.* 2024. № 2. С. 637–643. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.2.91>.
4. Коровченко С.В. Форма та зміст перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами у забезпеченні права на захист у порядку адміністративного судочинства. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management).* 2024. № 3(63). Р. 149–156. DOI: <https://doi.org/10.51647/kelm.2024.3.24>.
5. Коровченко С.В. Стадії провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві. *Право та державне управління.* 2023. № 4. С. 473–478. DOI: <https://doi.org/10.32782/pdu.2023.4.65>.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Коровченко С.В. Форми перегляду судових рішень як функції судового контролю у порядку адміністративного судочинства. *Актуальні питання розвитку юридичної науки в період воєнного стану* : міжнародна науково-практична конференція, Науково-дослідний інститут публічного права, 17 травня 2024 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. С. 229–232. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-395-1-67>.
2. Коровченко С.В. Практика ЄСПЛ у тлумаченні права на перегляд судового рішення. *Proceedings of the international scientific conference “The latest law developments”*, Wloclawek, Republic of Poland, April 3–4, 2024. Riga : Publishing House “Baltija Publishing”, 2024. P. 197–201. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-432-0-47>.
3. Коровченко С.В. До розуміння поняття «суб’єкт провадження із перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві». *Proceedings of the international scientific conference “Scientific innovations in law amidst the impact of the Russian-Ukrainian war on the legal system”*, Riga, the Republic of Latvia, February 7–8, 2024. Riga : Publishing House “Baltija Publishing”, 2024. P. 281–285. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-409-2-68>.

Проект Закону України «Про забезпечення ефективності нормативного регулювання перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві»

Верховна Рада України постановляє:

I. Внести зміни до Кодексу адміністративного судочинства:

1.1. Доповнити частиною сьомою статтю 361 такого змісту:

«7. Принципами здійснення перегляду судового рішення, що набуло законної сили, є: допустимість та врахування меж перегляду; правова визначеність; обґрунтованість; об'єктивна потреба; винятковість підстав; регламентація суб'єктного складу таких правовідносин; пропорційність; верховенство права; законність»;

II. Прикінцеві та перехідні положення

2.1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.

Порівняльна таблиця до проєкту Закону України «Про забезпечення ефективності нормативного регулювання перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві»

Кодекс адміністративного судочинства України		
<p>Стаття 361. Підстави перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами</p> <p>1. Судове рішення, яким закінчено розгляд справи і яке набрало законної сили, може бути переглянута за нововиявленими або виключними обставинами.</p> <p>2. Підставами для перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами є:</p> <p>1) істотні для справи обставини, що не були встановлені судом та не були і не могли бути відомі особі, яка звертається із заявою, на час розгляду справи;</p> <p>2) встановлення вироком суду або ухвалою про закриття кримінального провадження та звільнення особи від кримінальної відповідальності, що набрали законної</p>	<p>Доповнити частиною сьомою статтю 361 такого змісту:</p> <p><i>«7. Принципами здійснення перегляду судового рішення, що набуло законної сили, є: допустимість та врахування меж перегляду; правова визначеність; обґрунтованість; об'єктивна потреба; винятковість підстав; регламентація суб'єктного складу таких правовідносин; пропорційність; верховенство права; законність».</i></p>	<p>Стаття 361. Підстави перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами</p> <p>1. Судове рішення, яким закінчено розгляд справи і яке набрало законної сили, може бути переглянута за нововиявленими або виключними обставинами.</p> <p>2. Підставами для перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами є:</p> <p>1) істотні для справи обставини, що не були встановлені судом та не були і не могли бути відомі особі, яка звертається із заявою, на час розгляду справи;</p> <p>2) встановлення вироком суду або ухвалою про закриття кримінального провадження та звільнення особи від кримінальної відповідальності, що набрали законної</p>

<p>сили, завідомо неправдивих показань свідка, завідомо неправильного висновку експерта, завідомо неправильного перекладу, фальшивості письмових, речових чи електронних доказів, що потягли за собою ухвалення незаконного рішення у цій справі;</p> <p>3) скасування судового рішення, яке стало підставою для ухвалення судового рішення, яке підлягає перегляду.</p> <p>3. Перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами в разі прийняття нових законів, інших нормативно-правових актів, якими скасовані закони та інші нормативно-правові акти, що діяли на час розгляду справи, не допускається, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність фізичної особи.</p> <p>4. Не є підставою для перегляду рішення суду за нововиявленими обставинами:</p>		<p>сили, завідомо неправдивих показань свідка, завідомо неправильного висновку експерта, завідомо неправильного перекладу, фальшивості письмових, речових чи електронних доказів, що потягли за собою ухвалення незаконного рішення у цій справі;</p> <p>3) скасування судового рішення, яке стало підставою для ухвалення судового рішення, яке підлягає перегляду.</p> <p>3. Перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами в разі прийняття нових законів, інших нормативно-правових актів, якими скасовані закони та інші нормативно-правові акти, що діяли на час розгляду справи, не допускається, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність фізичної особи.</p> <p>4. Не є підставою для перегляду рішення суду за нововиявленими обставинами:</p>
---	--	---

<p>1) переоцінка доказів, оцінених судом у процесі розгляду справи;</p> <p>2) докази, які не оцінювалися судом, стосовно обставин, що були встановлені судом.</p> <p>5. Підставами для перегляду судових рішень у зв'язку з виключними обставинами є:</p> <p>1) встановлена Конституційним Судом України неконституційність (конституційність) закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого (не застосованого) судом при вирішенні справи, якщо рішення суду ще не виконане;</p> <p>2) встановлення вироком суду, що набрав законної сили, вини судді у вчиненні кримінального правопорушення, внаслідок якого було ухвалено судове рішення;</p> <p>3) встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при</p>		<p>1) переоцінка доказів, оцінених судом у процесі розгляду справи;</p> <p>2) докази, які не оцінювалися судом, стосовно обставин, що були встановлені судом.</p> <p>5. Підставами для перегляду судових рішень у зв'язку з виключними обставинами є:</p> <p>1) встановлена Конституційним Судом України неконституційність (конституційність) закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого (не застосованого) судом при вирішенні справи, якщо рішення суду ще не виконане;</p> <p>2) встановлення вироком суду, що набрав законної сили, вини судді у вчиненні кримінального правопорушення, внаслідок якого було ухвалено судове рішення;</p> <p>3) встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при</p>
--	--	--

<p>вирішенні цієї справи судом.</p> <p>6. При перегляді судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами суд не може виходити за межі тих вимог, які були предметом розгляду при ухваленні судового рішення, яке переглядається, розглядати інші вимоги або інші підстави позову.</p>		<p>вирішенні цієї справи судом.</p> <p>6. При перегляді судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами суд не може виходити за межі тих вимог, які були предметом розгляду при ухваленні судового рішення, яке переглядається, розглядати інші вимоги або інші підстави позову.</p> <p>7. <i>Принципами здійснення перегляду судового рішення, що набуло законної сили, є: допустимість та врахування меж перегляду; правова визначеність; обґрунтованість; об'єктивна потреба; винятковість підстав; регламентація суб'єктного складу таких правовідносин; пропорційність; верховенство права; законність</i></p>
--	--	---